

Επιστημονικόν Βήμα τοῦ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ
ΥΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15Α — ΑΘΗΝΑΙ
ΤΗΛΕΦΩΝΟΝ 38-547

ΕΤΟΣ Ε' — ΤΕΥΧΟΣ 3^{ον} — 4^{ον}
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1957

Τιμή τεύχους . . . . . Δρχ. 5
Συνδρομή διὰ μὴ μέλη 50

ΤΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Πρὸ τριετίας περίπου τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Συμβούλιον ἡσχολήθη ἐπὶ μακρὸν μὲ τὴν σύνταξιν νέου Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος τῶν δημοτικῶν σχολείων προσηρμοσμένου πρὸς τὰς σημερινὰς παιδευτικὰς καὶ μορφωτικὰς ἀνάγκας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ πορίσματα τῶν ἐν τῇ ξένῃ κυρίως γενομένων ἐρευνῶν καὶ τῶν συναχθέντων πορισμάτων σχετικῶς μὲ τὸ θέμα τοῦτο. Πρὶν ὅμως τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Συμβούλιον διατυπώσῃ τὸ ὀριστικὸν σχέδιον τοῦ νέου Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος, εἶχον ἐργασθῇ προπαρασκευαστικῶς ἀρκεταὶ ὑποεπιτροπαί, εἰς τὰς ὁποίας ἔλαβον μέρος ὄχι μόνον ἐκπαιδευτικοὶ σύμβουλοι, ἀλλὰ καὶ λειτουργοὶ τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως καὶ Ἐπιθεωρηταὶ Σχολείων, ὥστε διὰ τῆς συνεργασίας ὧν τῶν δυναμένων νὰ ἔχουν γνώμην ἐπὶ τοῦ προβλήματος τούτου καὶ διὰ τῆς συνθέσεως τῶν πορισμάτων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν διδαγμάτων τῆς πείρας ἀποτελεσθῇ κατὰ τὸ ἀνθρωπίνως δυνατόν πλήρες.

Τὸ σχέδιον τοῦτο, ὁλοκληρωθὲν, δὲν ἐγένετο δυστυχῶς νόμος τοῦ Κράτους πλην ἑνὸς μόνον τμήματος αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ὅμως, ἂν καὶ ἐδημοσιεύθῃ εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως, δὲν ἐτέθη εἰς ἐφαρμογὴν, ἀνασταλείσης ταύτης κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας.

Κατὰ πόσον τὸ νέον τοῦτο Πρόγραμμα ἀνταπεκρίνεται πρὸς τὰς ἀνάγκας, τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ἐκπληρωθῇ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διατυπώσωμεν κρίσεις ἐφ' ὅσον δὲν ἐδημοσιεύθῃ τοῦτο.

Ἀπὸ τὸ δημοσιευθὲν ὅμως μέρος του καὶ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τὸ ὁποῖον διεφάνη ἐπικρατοῦν κατὰ τὴν σύνταξιν του, δύναται νὰ λεχθῇ μετὰ βεβαιότητος, ὅτι τὸ νέον Πρόγραμμα ἀπετέλει σημαντικὸν βῆμα προόδου, ἐγάνει τοῦ σήμερον ἰσχύοντος, τὸ ὁποῖον συνετάχθη πρὸ 45 ἀκριβῶς ἐτῶν.

Δὲν γνωρίζομεν διὰ πόσους ἀκριβῶς λόγους δὲν ἐδημοσιεύθῃ τὸ νέον Πρόγραμμα ἐγκαίρως

οὔτε καὶ εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐξετάσωμεν τούτους ἔστω καὶ ἂν ἦσαν πλήρως γνωστοί. Καὶ συνέπεσε μὲν ἡ ἀναστολὴ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ δημοσιευθέντος μέρους τοῦ νέου Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος καὶ ἴσως ἐκρίθη ἐπιβεβλημένη κατόπιν τῆς δι' ἀποφάσεως τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως ἰδρυθείσης Ἐπιτροπῆς Παιδείας πρὸς μελέτην τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ προβλήματος τῆς πατρίδος μας. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν νομίζομεν δι' ἔπρεπε νὰ ἀποτελέσῃ λόγον διὰ τὴν μὴ ἐφαρμογὴν αὐτοῦ. Διότι τὰ πράγματα ἀπέδειξαν, καὶ ὅπως ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμῇσιν πάντες οἱ δυνάμενοι νὰ ἔχωσι γνώμην ἐπὶ τοῦ θέματος, ἡ Ἐπιτροπὴ Παιδείας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ περαιώσῃ τὸ ἔργον τῆς ἐντὸς συντόμου χρονικοῦ διαστήματος, ὡς ὑπεστηρίχθη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συστάσεώς της. Διότι Πρόβλημα Παιδείας ἐγεννήθη ὄχι μόνον εἰς τὸν τόπον μας, ἀλλ' εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς πεπολιτισμένας χώρας καὶ μετὰ τὸν πρῶτον ἰδίως ὅμως μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον. Αἱ δὲ συσταθεῖσαι διὰ τὴν μελέτην αὐτοῦ εἰς πᾶσαν χώραν Ἐπιτροπαὶ ἀπασχολήθησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη μὲ τὴν ἐξεύρεσιν τῶν καταλληλοτέρων λύσεων, εἰς τὰς περισσοτέρας δὲ χώρας ἐπεκράτησε τὸ πνεῦμα τῆς σταδιακῆς μεταβολῆς τῶν ἐπὶ μακρὸν ἰσχυσάντων συστημάτων καὶ τῆς βαθμιαίας προσαρμογῆς τῆς Ἐκπαιδεύσεως πρὸς τὰς νέας ἀνάγκας καὶ ἀπαιτήσεις.

Δὲν ἦτο λοιπὸν δυνατόν νὰ συμβῇ διαφορετικὰ καὶ εἰς τὸν τόπον μας. Ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Παιδείας μόλις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπεράτωσε τὸ ἔργον τῆς καὶ τὰ πορίσματα εἰς τὰ ὁποῖα κατέληξεν ἐτέθησαν ἢ θὰ τεθοῦν συντομώτατα ὑπ' ὄψιν τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ. Ἄν τῶρα λάβωμεν ὅλ' ὄψιν μας δι' τὰ πορίσματα ταῦτα θὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενον μελέτης καὶ συζητήσεων Διακομματικῆς Ἐπιτροπῆς, δι' ἣν ταῦτα δημοσιευθοῦν θὰ ὑπάρξουν πολλοὶ οἱ ὁποῖοι θὰ διατυπώσουν περὶ αὐτῶν γνώμας διαφόρους,

ΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

ΤΟΥ Κ. Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗ

Αἱ καταπληκτικαὶ πρόοδοι τῆς τεχνικῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐλκυσσε τὴν προσοχὴν τῶν μεγάλων λαϊκῶν μαζῶν ἢ ἐξαπόλυσιν τῶν δύο σοβιετικῶν δορυφόρων ἐγέναν ἀφορμὴ νὰ τεθῇ πρὸ τῆς διεθνούς κοινῆς γνώμης τὸ πρόβλημα ὅχι μόνον τῆς τεχνικῆς ἀλλὰ καὶ γενικῆς ἐκπαιδεύσεως. Αἱ τεχνικαὶ πρόοδοι τῆς ἐποχῆς μας ἔχουν τὸ ἰδιαιτέρον χαρακτηριστικόν ὅτι ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐπιπέδου. Διὰ τοῦτο τὸ πρόβλημα τῆς τεχνικῆς προόδου ἐμφανίζεται σήμερον εἰς τὰς διαφόρους χώρας ἀναποσπαστως συνδεδεμένον μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐπιστημονικοῦ δυναμικοῦ τῶν διαφόρων κρατῶν. Μία τοιαύτη ἀντιμετώπισις τοῦ ζητήματος ἐδηγεί εἰς ἐκπανεξέτασιν καὶ κριτικὴν ἐπισκόπησιν τῆς ἐκπαιδεύσεως γενικῶς. Ἡ ζήτησις ἀνησυχία, ἥτις προσεκλήθη εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ἀπὸ τὴν ἐμφανισθεῖσαν καθυστέρησιν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἐκτοξεύσεως πυραύλων καὶ δορυφόρων, ἔγινεν αἰτία νὰ ἀκουσθῶν δοριμείαι ἐπικρίσεις κατὰ τοῦ κρατοῦντος ἐν Ἀμερικῇ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος. Κατεκρίθη δοριμύτατα τὸ πραγματικόν πνεῦμα, ὅπερ κατῴρθησε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὴν ἀμερικανικὴν ἐκπαίδευσιν ὁ Dewey καὶ οἱ ὁπαδοὶ του. Ἐχαρακτηρίσθη ὡς ἀκατάλληλον νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἀνυστερόβουλον ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἥτις εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις πρὸς ἀναχάλυψιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας. Ἐξ ἴσου δοριμείαι ἐπικρίσεις ἠκούσθησαν καὶ κατὰ τῆς διαμορφώσεως τῶν προγραμμάτων. Διευτυώθη ἡ γνώμη ὅτι τὰ ἐλαστικά προγράμματα μὲ τοὺς πολλοὺς προαιρετικούς κλάδους, μὲ τὴν παροχὴν δυνατότητων πρὸς διαρκὴ μεταπήδησιν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς κλάδου εἰς τὸν ἄλλον, ἔθεσαν εἰς διακινδύνευσιν τὴν ἀρτίωσιν ὅχι μόνον τῆς μαρφώσεως ἀλλὰ καὶ τῆς προσωπικότητος τῶν εἰς τὰ σχολεῖα παιδευομένων νέων. Ἡ αἰσχρὴ τοῦ ποσοστοῦ τῆς ἐγκληματικότητος τῆς νεολαίας ἐθεωρήθη ὡς ἐνδειξὶς προσεπικυρουσᾶ τὰς ρηθείας ἀνησυχίας. Ἐναντι τῶν ἐλαστικῶν προγραμμάτων ἀντιπαράτιθενται τὰ κλειστὰ προγράμματα, εἰς τὰ ὅποια ἔχει προσχωρήσει ἡ σοβιετικὴ ὀργάνωσις

τῶν σχολείων ἤδη ἀπὸ τοῦ 1932. Ἐξ ἴσου ἀντικείμενον δοριμείας κατανρίσεως κατέστη σήμερον εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ἡ ἀνευ περιορισμοῦ ἀκολουθήσις τῆς λεγομένης παιδοκεντρικῆς ἀρχῆς. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς τῆς παιδὶ ἀπομονοῦται τελείως εἰς ἕνα τεχνητὸν περιβάλλον μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι καὶ αὐτὸ δικαιοῦται νὰ ζήσῃ μίαν ζωὴν ἐναρμονισμένην πρὸς τὸ στάδιον εἰς ὃ εὐρίσκεται ἡ ψυχικὴ του ἐξέλιξις. Ὁ ὑπερτονισμὸς τῆς ἀρχῆς αὐτῆς κάμνει ἕνα μεγάλο μέρος τῶν παιδαγωγῶν νὰ λησμονῇ ὅτι τὸ παιδί θὰ εὐρεθῇ εἰς τὴν ζωὴν πρὸ δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας θὰ κατανικήσῃ, μόνον ἐν ἡ ἐκπαιδεύσει τὸ ἔχῃ ὁπλίσει μὲ ἀναλόγους ἰκανότητάς.

Δὲν χρειάζεται νὰ ἐπεκταθῶμεν περισσύτερον ὡς πρὸς τὴν βασικότητα τῶν σημειωθεισῶν ἀνησυχῶν, αἵτινες ἀποτελοῦν σήμερον ἀντικείμενον σοβαρᾶς μελέτης μεταξὺ τῶν ἐκπαιδευτικῶν κύκλων τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Σκόπιμον κρίνομεν νὰ ἐπισημάνωμεν τὴν θέσιν τοῦ προβλήματος εἰς τὴν ἰδικήν μας χώραν.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα οὐδέποτε συνεζητήθη μὲ τὴν προσήκουσαν σοβαρότητα τὸ θέμα τῆς ἐν συσχετισμῷ συνεξετάσεως τῆς τεχνικῆς καὶ γενικῆς παιδείας. Τοῦτο ὀφείλεται πρωτίστως εἰς τὴν καθυστέρησιν, ἥτις ὑπάρχει εἰς τὸ πεδίου τῆς τεχνικῆς ἀναπτύξεως εἰς τὴν χώραν μας. Διὰ νὰ τεθῇ καὶ νὰ μελετηθῇ σοβαρῶς οἰονδήποτε πρόβλημα, πρέπει ἡ μελέτη του νὰ ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν ὑπαρξίν πραγματικῶν ἀναγκῶν, αἵτινες νὰ καθιστοῦν τὴν ἐξέτασίν του ἀπαραίτητον. Τὸ χαμηλὸν ἐπίπεδον τῆς ἀναπτύξεως τῆς τεχνικῆς εἰς τὴν χώραν μας δὲν κατέστησεν ἀκόμη αἰσθητὴν τὴν ἀνάγκην σοβαρᾶς μελέτης τῶν συναφῶν προβλημάτων. Ἀπόδειξις τῆς ἐπιπολαιότητος μεθ' ἧς ἀπὸ ἐτῶν ἀντιμετωπίζεται τὸ θέμα τοῦτο, εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν λειτουργεῖ παρ' ἡμῖν ἡ λεγομένη ὑπηρεσία τῆς τεχνικῆς βοήθειας, ἥτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ ὑπηρεσία διευκολύνσεως ταξιδίων εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Ὁ μόνος παράγων ὅστις ἔχει ἀφυπνίσει σήμερον εἰς τὴν χώραν μας γύρο ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς τεχνικῆς τὸ διαφέρον τῆς κοινῆς γνώμης εἶναι ἡ ἐπίγνωσις τῆς σημα-

.....
 διὰ μετὰ ταῦτα θὰ πρέπη τὰ τελικὰ συμπεράσματα νὰ γίνουν νόμος διὰ νὰ ἐφαρμοσθῶν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Χώρας, δὲν θὰ εἶναι ὑπερβολὴ νὰ εἰπωμεν ὅτι θὰ περάσῃ χρόνος μακρὸς ἀκόμη μέχρις οἵου συνταχθῇ Νέον Ἀναλυτικὸν Πρόγραμμα. Καὶ κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ θὰ ἐξακολουθῇ νὰ ἐφαρμόζεται τὸ παλαιόν, τὸ ὁποῖον μέχρις οἵου συνταχθῇ καὶ λήσῃ τὸ νέον θὰ συμπληρώσῃ ἡλικίαν ἡμίσεος αἰῶνος.

Διὰ τοῦτο ἔχομεν τὴν γνώμην ὅτι δὲν ἦτο ἀπολύτως ὀρθὴ ἡ ἀπόφασις τῆς ἀναστολῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νέου Προγράμματος. Ἀντιθέτως πιστεύομεν ὅτι ἡ δημοσίευσις καὶ ἐφαρμογὴ τοῦτου, ἡ σύγκρισίς του πρὸς τὸ παλαιόν καὶ αἱ προσεκτικαὶ ἔρευναι ἐπὶ τῶν μειονεκτημάτων καὶ πλεονεκτημάτων του θὰ καθίστων δυνατὴν

τὴν συναγωγὴν χρησίμων συμπερασμάτων, ὥστε τὸ νεώτερον αὐτοῦ νὰ εἶναι τελειότερόν του. Ἄλλωστε κανὲν ἀπὸ τὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τεθέντα εἰς ἐφαρμογὴν Προγράμματα εἰς ἄλλας χώρας δὲν ἐθεωρήθησαν ὡς ὀριστικά διὰ ἐφαρμογὴν ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ἀπετέλουν καὶ ἀποτελοῦν εὐρεῖς πειραματισμοὺς διὰ ὅλους τοὺς λειτουργοὺς τῆς Παιδείας, τῶν ὁποίων ἐκ προοιμίον ἐφιστάτο ἡ προσοχὴ διὰ τὴν παρακολούθησιν καὶ συναγωγὴν πορισμάτων, τὰ ὅποια θὰ ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν διὰ βελτιώσεις εἰς τὸ ἄμεσον μέλλον. Αὐτὸ θὰ ἦτο τὸ καλύτερον ἐὰν ἐγένετο καὶ εἰς τὸν τόπον μας. Καὶ πιστεύομεν ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη δὲν εἶναι ἀργά.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

σίας της διὰ τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν καὶ διὰ τὴν διασφάλισιν τῆς ἐθνικῆς μας ἀκεραιότητος.

Ἐκτός τοῦ ἀνωτέρω ἀναφερθέντος λόγου, ἐνεκα τοῦ ὁποῖου δὲν κατέστη μέχρι τοῦδε ἐρικτὴ ἡ μελέτη τοῦ ζητήματος, ὅπερ μᾶς ἀπασχολεῖ, ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη δευτερεύουσα μὲν αἰτία, ἣτις ὅμως δὲν στερεῖται σημασίας. Πρόκειται περὶ τῆς προοπτικῆς ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐτέθη τὸ πρόβλημα τοῦτο, ἰδίως κατὰ τὰς συζητήσεις, αἵτινες ἐγιναν καὶ γίνονται ἀκόμη καὶ σήμερον ἐξ ἀφορμῆς τῆς περιλαλήτου μεταρρυθμίσεως τῆς παιδείας. Ἐάν θελήσωμεν νὰ ἐπισκοπήσωμεν ἱστορικῶς τὴν κίνησιν αὐτήν, ἣ δὲ διαπιστώσωμεν ὅτι οἱ φορεῖς τῆς ἐπιχειρηθείσης μεταρρυθμίσεως λόγῳ τῆς προελεύσεώς των καὶ τῆς μονομερείας τῆς μορφώσεώς των δὲν εἶχαν τὴν ἀπαιτούμενην προπαρασκευὴν διὰ νὰ ἀντικρύσουν τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τῆς τεχνικῆς καὶ εὐρύτερον τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσως πρὸς τὴν γενικὴν παιδείαν. Τὸ βασικὸν σφάλμα εἰς τὸ ὁποῖον περιέπιπτον ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἐθεώρουν τὴν τεχνικὴν καὶ ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν ὡς κάτι τὸ ὁποῖον ἀντιτίθεται πρὸς τὴν γενικὴν ἐκπαίδευσιν. Ἀπὸ τὴν βασικῶς ἐφαλμένην αὐτὴν τοποθέτησιν ἐκκινούντες ἐφθονον εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ τεχνικὴ καὶ ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις ἀπαραίτητον εἶναι νὰ περιορισθῇ ἡ παιδεία ἡ παρέχουσα γενικὴν μόρφωσιν. Ἡ τάσις αὕτη χαρακτηρίζεται διόκληρον τὴν μεταρρυθμιστικὴν κίνησιν ἀπὸ τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ αἰῶνος μας μέχρι σήμερον. Διακατέχονται οἱ μεταρρυθμιστικοὶ μας κύκλοι ἀπὸ μίαν εἰς ἑαυτὸν ἐχθρότητα φθάνουσιν ἀντίθεσιν πρὸς τὰ σχολεῖα τὰ ὁποῖα παρέχουν γενικὴν μόρφωσιν. Διακηρύττουν ὡς μοναδικὸν μέσον θελιώσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας πραγμάτων τὸν περιορισμὸν τῶν σχολείων τῆς γενικῆς μορφώσεως καὶ τὸν ἐξοβελισμὸν ἀπὸ τὰ προγράμματα τῶν μορφωτικῶν ἀγαθῶν, αἵτινα σχετίζονται μὲ τὴν γενικὴν μόρφωσιν. Δὲν κατώρθωσαν νὰ προσανατολισθοῦν πρὸς τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τῆς σύγχρονης παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης συμφώνως πρὸς τὰ ὁποῖα μεταξὺ τῆς τεχνικῆς καὶ γενικῆς ἐκπαίδευσως ὅχι μόνον δὲν ὑφίσταται ἀντίθεσις ἀλλ' ἀντίθετως ὑπάρχει ἀλληλοεξάρτησις καὶ ἀλληλοσυμπλήρωσις.

Τὴν τοιαύτην ἀνεδαφικὴν νοστορπίαν τῶν αὐτοχειροτονηθέντων εἰς τὴν χώραν μας μεταρρυθμιστῶν δυνάμειν νὰ τὴν ἐξηγήσωμεν ἂν λάβωμεν ὑπὸψη τὴν προέλευσιν των. Ἡ πρώτη γενεὰ τῶν ἐκπαιδευτικῶν μεταρρυθμιστῶν δὲν εἶχεν αὐτοπρόσωπον γνωριμὴν μὲ τὴν ἐκπαιδευτικὴν πραγματικότητα. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀνθρώπους οἵτινες δὲν εἶχον ὑπηρετήσει εἰς τὰ σχολεῖα, διὰ νὰ συμπερισθῶν τὸν πόνον, τὴν ἀγωνίαν καὶ τὰς στερήσεις τοῦ διδασκαλικοῦ κόσμου. Οὐδεμίαν προσωπικὴν ἐνημέρωσιν εἶχον ὡς πρὸς τὰ ἐκπαιδευτικὰ πράγματα καὶ τὸ μόνον τῶν προσὸν ἦτο ὅτι διετέλουν ὑπὸ τὸ κράτος θεωρητικῶν προκαταλήψεων. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμίαν ψυχικὴν ἐπαγὴν ἠδύναντο νὰ ἔχουν μὲ τὸν στρατευόμενον ἐκπαιδευτικὸν κόσμον, διωχέμενοι τὴν δραστηριότητά των εἰς τὴν σὺναψιν γνωριμῶν μὲ ἰσχυρὰ πολιτικῶς καὶ σημαντικὰ κοινωνικῶς πρόσωπα.

Ἐκμεταλλευμένη ἡ πρώτη μεταρρυθμιστικὴ γενεὰ τὴν τεχνικὴν περιπέτειαν τοῦ ἐθνικοῦ διχασμοῦ κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ ἐπικαίρους θέσεις εἰς τὴν

διοίκησιν τῆς παιδείας καὶ ὠργάνωσεν ἐν εἰδὸς ἐκπαιδευτικοῦ δλοκληρωτισμοῦ. Κατώρθωσε νὰ διασπάσῃ τὴν πνευματικὴν ἐνότητα τοῦ διδασκαλικοῦ κόσμου χρησιμοποιοῦσας ἰδεολογικά συνθήματα εἰς τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὴ δὲν ἐπίστευεν. Ἐπειδὴ δὲ ἐκολαχεύετο νὰ καυχᾶται ὅτι ἦτο φορεὺς καινούργιων ἐπαναστατικῶν ἰδεωδῶν ἔλαβε μίαν θέσιν ἐξ ὀλοκλήρου ἀρνητικὴν ἐναντι ἑλῶν τῶν ζητημάτων καὶ ἰδίως ἐναντι τῆς γενικῆς μορφώσεως. Ἡ ἀρνητικὴ τῆς τοποθέτησεως ἐγινεν αἰτία νὰ καταπέσῃ ἐπικινδύνως ἡ μορφωτικὴ στάθμη τῆς χώρας καὶ νὰ μειωθῇ ἡ πίστις πρὸς τὰ ἐλληνικὰ παιδευτικὰ ἰδεώδη. Δυστυχῶς οἱ μεταρρυθμιστὰί μας δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν ἐπίγνωσιν τῶν ἐπιβλαβῶν ἀποτελεσμάτων τῆς τακτικῆς των. Καὶ ἡ γενεὰ τῶν ἐπιγόνων των μετέρχεται τὰ αὐτὰ μέσα. Ὑπολογίζουσα ὅτι περιέπεσε μὲ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ χρόνου εἰς λήθην ἢ ἐπιβλαβῆς δράσεις τῶν προδρόμων τῆς ἀκολουθεῖ καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν μέθοδον τῆς προσελάσεως πρὸς ἰσχυρὰ πολιτικῶς πρόσωπα διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ πειράματά της.

Ἀρκεῖ νὰ ἔχη κανεὶς στοιχειώδη γνωριμίαν μὲ τὴν σύγχρονον τεχνικὴν διὰ νὰ κατανοήσῃ ὅτι ἡ τεχνικὴ παιδείσις εἶναι δυνατόν νὰ θεμελιωθῇ μόνον ἐπὶ ἐπαρκῶς ἀνεπτυγμένης γενικῆς μορφώσεως. Ἡ νεωτέρα τεχνικὴ διακρίνεται ἀπὸ τὴν παλαιότεραν κατὰ τὸ ὅτι διαμορφοῦται ὡς μετὰ κατανοήσεως ἐφαρμογῇ τῶν πορισμάτων τῆς θεωρητικῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνῆς. Εἰς τὴν χώραν μας δεσπόζει ἀκόμη ἡ δοξασία ὅτι ἡ τεχνικὴ εἶναι ἀνεῖς ἐπιστημονικῆς θεμελιώσεως ἐμπειρισμός. Ἡ πεπλανημένη αὕτη ἀντίληψις δημιουργεῖ ἐπικινδύνως σφαλέρως ἀντιλήψεις ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῶν Σχολείων ὅχι μόνον τῆς Μέσης ἀλλὰ καὶ τῆς Στοιχειώδους παιδείας. Νομίζεται ὑπὸ πολλῶν, οἵτινες προσποιοῦνται ὅτι εἶναι καὶ φορεῖς μεταρρυθμιστικοῦ πνεύματος, ὅτι ἂν περιορίσωμεν εἰς τὸ ἐλάχιστον τὸ ποσὸν τῶν εἰς τὴν πρώτην σχολικὴν βαθμίδα παρεχομένων γενικῆς μορφωτικῆς ἀξίας ἀγαθῶν καὶ ἰδιαίτερος ἂν καταδιδάσωμεν εἰς τὴν στάθμην τῆς κοινῆς χρήσεως τὴν γλωσσικὴν μόρφωσιν τῶν τροφίμων της, ἔχομεν πλέον ἐπιτελέσει τὴν προπαρασκευὴν, ἣτις ἀπαιτεῖται διὰ νὰ εἰσρεύσῃ καὶ εἰς τὸ στοιχειώδες σχολεῖον ὁ θησαυρὸς τῆς τεχνικῆς παιδείας.

Ἐὰν ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ τὰς πεπλανημένας αὐτὰς ἀντιλήψεις θελήσωμεν νὰ ἀναζητήσωμεν ὠφελίμους διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς τεχνικῆς παιδείας προϋποθέσεις, ὡς πρώτη καὶ ἐπιτακτικωτέρα μεταξὺ αὐτῶν προβάλλεται ἡ ἐπιταγὴ τῆς αὐξήσεως τῆς διαρκείας τῆς εἰς τὰ σχολεῖα τῆς πρώτης βαθμίδος ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως. Ἡ προπαρασκευὴ, ἣτις δίδεται εἰς τοὺς ἀποφοίτους τῆς Στοιχειώδους ἐκπαίδευσως μὲ τὴν ἐξαιτῆ φοιτήσιν, ἐλέγχεται σήμερον ἐν ὅψει τῆς δυνατότητος προσαρμογῆς των εἰς τὰ ἐπαγγελματικὰ τεχνικῆς φύσεως ὅπως ἀνεπαρκῆς. Δὲν ἐξαρκεῖ πλέον σήμερον διὰ τὴν ἐνταξιν τοῦ τροφίμου εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς τεχνολογικῆς ὀργανωμένης καὶ συντελουμένης ἐργασίας ὁ ἐμπειρικὸς ἐθισμός. Χρειάζεται ἐπὶ πλέον ἀντιληπτικὴ ἰκανότης διὰ τὴν κατανόησιν τῆς διαρθρώσεως τῆς ἐργασίας καὶ εὐχέρεια προσαρμογῆς εἰς τοὺς διαρκῶς μεταβαλλομένους ὅρους, ὅφ' οὓς συντελεῖται αὕτη διὰ πολυπλόκων πολλὰκις μηχανημάτων. Χρειάζεται νὰ ἔχῃ ὁ τρόφιμος τὰς

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΕΙΔΩΛΑ

ΠΑΝ. Γ. ΚΟΡΟΝΤΖΗ, Διευθυντού
Ραλλείου Παιδαγωγικής *Ακαδημίας Πειραιώς

(Συνέχεια εκ του προηγούμενου)

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ γλωσσικῆς εἰδωλοκρατείας, ὑπὸ τὴν τυραννίαν τῆς ὁποίας τελοῦσα ἡ ἐλληνικὴ παιδεία δὲν δύναται νὰ εὔρη τὸν δρόμον τῆς καὶ τὸν γνήσιον ἑαυτὴν τῆς, εἰς τὴν σχολικὴν πράξιν ἡ λαοκρατία τῶν εἰδώλων ἔχει μεγαλυτέραν ἐκτίσιν καὶ ἀσκεῖ μίαν καταθλιπτικὴν ἐπίδρασιν. Ἦδη ἀπὸ ἐτῶν εἶναι συνήθης καὶ παρ' ἡμῖν, εἰσαχθεῖσα ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ, ἡ διάκρισις μεταξὺ παλαιοῦ καὶ νέου σχολείου, μεταξὺ παλαιᾶς καὶ νέας παιδαγωγικῆς, μεταξὺ τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου πνεύματος τῆς ἀγωγῆς. Εἰς τὴν διάκρισιν ταύτην ὑπολανθάνει μία προσπάθεια ἀποκοπῆς ἀπὸ τὴν παράδοσιν καὶ μία ἐπαναστατικὴ διάθεσις, ἀλλ' ἐν ταύτῃ καὶ μία οὐτοπία καὶ μία κομπορημοσύνη, τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζον ὕβριν.

Τὸ παλαιὸν δὲν εἶναι πάντοτε τέλειον, ἀλλὰ δὲν

εἶναι καὶ ὅλως διόλου ἐπιβλαβὲς καὶ ἐπιζήμιον. Οἱ νεώτεροι στηριζόμενοι εἰς αὐτὸ προχωροῦν περαιτέρω. Τὰ τέκνα γίνονται καλύτερα ἀπὸ τοὺς γονεῖς σεβόμενα καὶ κατανοοῦντα καὶ τούτους καὶ τὸ ἔργον των. Οὕτω συντελεῖται ἡ πρόοδος ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Πολὺ περισσότερον ἡ παιδεία δὲν δύναται νὰ ἀποκοπῇ ἀπὸ τὸ γόνιμον καὶ δοκιμασμένον ἔδαφος τῆς παραδόσεως, ἐντὸς τοῦ ὁποίου, εἴτε τὸ θέλομεν εἴτε ὄχι, εἰσχωροῦν βαθέως αἱ ρίζαι τῆς. Μορφώμενον πάντοτε μὲ ὅ,τι ἐδημιούργησαν αἱ προηγούμεναι γενεαί. Ἡ σχολικὴ παράδοσις ἀποτελεῖ τὸ ἀσφαλέστερον θεμέλιον διὰ μίαν ὑγιᾶ ἐξέλξιν τῆς παιδείας. Ὅπου καὶ δασκίς τοῦτο δὲν κατενόηθη αἱ συνέπειαι ὑπῆρξαν ὀδυνηραί. Εἰς τὰς ξένας χώρας ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη ἀποτελεῖ ὀργανικὴν ἐξέλξιν τῆς ἱστορίας τῆς ἀγωγῆς, ἡ ὁποία μετ' ἐπιμονῆς καὶ σεβασμοῦ ἐρευνᾶται, ἐνῶ ἡ ἀπὸ καθέδρας

θεωρητικὰς ἐκείνας ἱκανότητας, αἵτινες θὰ τὸν ὑποβοηθοῦν διὰ τὴν κατανόησιν ἑνὸς σχεδίου, διὰ τὴν κατανόησιν γραπτῶς διατυπωμένων ὁδηγιῶν, διὰ τὴν διάγνωσιν τῆς ποιότητος τῶν χρησιμοποιουμένων ὕλικῶν καὶ διὰ τὸν στοιχειώδη ὑπολογισμόν τῆς ἀντοχῆς των καὶ τῆς ὠφελήμου ἀποδοτικότητός των. Πέραν αὐτῶν ἀπαιτεῖται νὰ δοθῇ καὶ ἠθικὴ ἀγωγή εἰς τὸν τεχνικόν, διὰ νὰ κατανοήσῃ διὰ τὸ ἔργον ὅπερ ἀσκεῖ δὲν προσρρίζεται διὰ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν ἀτομικὰ μόνον ὠφελήματα, ἀλλ' ἀποτελεῖ διακονίαν ὑπηρετοῦσαν τὸ ἐθνικὸν καὶ κοινωνικὸν σύνολον. Διὰ νὰ συντελεσθῇ μία οὕτω διαγραφόμενη πολυμερὴς ἀγωγή, ἡ ἑκάστης διάρκεια τῆς στοιχειώδους μορφώσεως κρίνεται: σήμερον εἰς ὅλας τὰς πολιτισμένας χώρας ὡς ἀνεπαρκής. Ἐκτὸς τούτου πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν διὰ τὸ 13ον καὶ 14ον ἔτος τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀποτελεῖ κρίσιμον στάδιον τῆς παιδικῆς ἀναπτύξεως, κατὰ τὸ ὅποιον δὲν πρέπει τὸ παιδί νὰ ἀφῇ ἄνευ ὀργανωμένης ἀπασχολήσεως. Κατὰ τὸ διεθνὲς ἐπικρατήσαν νομοθετικὸν ἔθος κατὰ τὰ δύο αὐτὰ ἔτη τὰ παιδιὰ δὲν ἐπιτρέπεται: νὰ ἐνταχθῶν εἰς συστηματικὴν ἐργασίαν. Πρόωρος ἐνταξίς εἰς στενῶς καθωρισμένην συστηματικὴν ἐνασχόλησιν κατὰ τὰ δύο αὐτὰ ἔτη θὰ ἀποβῇ καὶ ἀπὸ ὑγιεινῆς καὶ ἀπὸ πνευματικῆς ἀπόψεως ἐλαττωρὴ καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ καὶ διὰ τὴν δημοσίαν οἰκονομίαν διὰ πολλοὺς λόγους. Ἐπομένως εἶναι καὶ ἀτομικῶς καὶ κοινωνικῶς ἐπιβλαβὴς ἡ συνέχεια τῆς παροχῆς εἰς τὰ παιδιὰ κατὰ τὰ δύο αὐτὰ ἔτη μορφώσεως, ἥτις θὰ εὐκολύνῃ τὴν προσαρμογὴν των εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς τεχνολογικῶς διαμορφωμένης ἐργασίας. Διὰ τοῦτο εἰς ὅλας τὰς πολιτισμένας χώρας, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων, ἔχει θεσπισθῇ ἑκαετής διάρκεια τῆς στοιχειώδους υποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ῥωσίαν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν τὸ ὅριον τοῦτο ἀνεβιβάσθη εἰς 9 ἔτη.

Εἰδικώτερον διὰ τὴν χώραν μας ἐξ ἰσοῦ ἐπιτακτικὸν ἀνακύπτει τὸ αἷτημα τῆς παροχῆς βασικῆς μορ-

φώσεως εἰς μέγαν ἀριθμὸν νέων, οἵτινες κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν διέκοψαν πρόωρως τὴν φοίτησιν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους βαθμίδος. Ἀποτελεῖ ἀδιάφευστον ἀπόδειξιν τῆς ἐπιπολαιότητος μὲ τὴν ὁποίαν οἱ ἐκπαιδευτικοὶ μας ρυθμίσαι εἶδον τὰ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα, τὸ γεγονός δι' οὐδέποτε καταδέχθησαν νὰ ἀπασχοληθῶν μὲ τὰ προβλήματα τῆς παροχῆς βασικῆς μορφώσεως καὶ τῆς καταπολεμήσεως τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ. Ἀντιθέτως ἔκαμαν τὸ πᾶν διὰ νὰ καταβιάσων τὴν στάθμην τῆς λαϊκῆς μορφώσεως, ἀποκόπτοντες τὰς λαϊκὰς μάζας ἀπὸ τὰς πηγὰς τῆς πατροπαράδοτου γενικῆς μορφώσεως. Οἱ μόνον οἱ τύγες προσέφεραν μὲ ἀφιλοκέρδειαν καὶ αὐταπάρνησιν τὴν συμβολὴν των διὰ νὰ διαλυθῇ τὸ σκότος τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ εἶναι εἰς τὴν χώραν μας οἱ Ἕλληνες δημοδιδάσκαλοι.

Ἐνῶ οἱ δῆθεν μεταρρυθμισταί, εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ἀγκιστρωμένοι εἰς παμπάλαιας προκαταλήψεις, ἀπησχόλουν τὸ ἔθνος μὲ τὰς ἀκαίρους ἐριστικὰς τῶν ἀντεγκλήσεις, ἐκεῖνοι οἵτινες διαρκῶς ἡγωνίζοντο διὰ νὰ μεταδώσουν τὸ φῶς τῆς παιδείας εἰς τὸν λαόν, διὰ νὰ καταπολεμήσουν τὴν μάστιγα τῆς πολιτικῆς συναλλαγῆς, ἦσαν οἱ Δημοδιδάσκαλοι μὲ τὰς ὁργανώσεις των. Καὶ σήμερον εἰς αὐτοὺς φαίνεται διὰ καὶ πάλιν ἔλαχεν ὁ κληρὸς νὰ ἀποκρούσων μίαν νέαν ἐπιδρομὴν καὶ νὰ ἐνημερώσουν τὴν κοινὴν γνώμην ἐπὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων. Ὁ Ἕλληνας λαὸς πρέπει νὰ μάθῃ ἀπὸ τὸ στόμα τῶν διδασκάλων τῶν παιδίων του δι' οὗτος νὰ ὀργανωθῇ πλήρως ἡ πρώτη σχολικὴ βαθμὶς, χωρὶς νὰ ὀλοκληρωθῇ ἡ παροχὴ βασικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ χωρὶς νὰ αὐξηθῇ κατὰ δύο ἔτη ἡ διάρκεια τῆς υποχρεωτικῆς φοιτήσεως πᾶσα προσπάθεια διὰ τὴν ὀργάνωσιν τεχνικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀποτελεῖ οὐτοπικὴν πρόφασιν ἥτις κατὰ βάθος προτίθεται νὰ ὑψηλοποιήσῃ ἐξωεκπαιδευτικοὺς σκοποὺς.

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

ελληνική παιδαγωγική άγνοεί την Ιστορίαν της ελληνικής άγωγής, την πλουσιωτέραν εις παιδαγωγικά γεγονότα και φαινόμενα άγωγήν του παρελθόντος, έν της όποιας άντλούν σπουδαία διδάγματα οι ξένοι παιδαγωγοί. Είναι και τούτο χαρακτηριστικόν φαινόμενον της έπιστημονικής ξενολατρίας.

Δέν δυνάμεθα λοιπόν νά άγνοήσωμεν, ούτε, πολύ περισσότερον, νά περιφρονήσωμεν την παράδοσιν. Η μόρφωσις και ή έπιστήμη δέν άναπνέουσιν αήρηνιδίως από της μιᾶς ήμέρας εις την άλλην, όπως ή Αθηνά εκ της κεφαλῆς του Διός, άλλ' είναι καρπός μακρᾶς καλλιέργειας και όργανική εξέλιξις του στοιχειώδους και πρωτογόνου και προϊστορικού διὰ μιᾶς μακρᾶς σειρᾶς μεταβολών και μεταμορφώσεων. Η έπαναστάσις έναντίον του παλαιού, του καθιερωμένου, της παραδόσεως είναι βεβαίως στοιχείον προόδου, άλλ' υπό την προϋπόθεσιν ότι δέν αποκόπτονται οι δεσμοί. Σύγχρονον παράδειγμα της αληθείας ταύτης είναι ή ρωσική έπαναστάσις, ή οποία εις την πρώτην αὐτῆς φάσιν, όταν απέκοψε πάντα δεσμόν με τὸ τσαρικόν καθεστώς, εὗρέθη εις τὸ χάος και ή-ναγκάσθη νά έπανασυνδεθῇ κατόπιν με τὸ παρελθόν μέχρι τοιούτου σημείου, ώστε νά δημιουργηθῇ μία λατρεία πρὸς τὴν ρωσικὴν Ιστορίαν. Διὰ τούτο με πᾶσαν έ-ανάστασιν είναι συνδεδεμένη μία οὐτοπία. Οὐτοπία 1) διότι ένῳ δημιουργεῖται ή έντύπωσις ότι πρόκειται περί μιᾶς ὅλως νέας καταστάσεως, εις τὸ βάθος ενεργούν παλαιὰ στοιχεῖα και τάσεις υπό νέαν μορφήν, εις μερικὰς δὲ περιπτώσεις σημειοῦται και όπισθοδρομήσις και φανατισμός χειρότερος της προηγουμένης καταστάσεως, αλλά και 2) διότι ένῳ ελατήριον της έπαναστατικῆς κινήσεως ήτο ή δημιουργία ένός τελείου —καλύτερου τουλάχιστον του υπάρχοντος— κόσμου, ή εκ ταύτης προελθούσα κατάσταση είναι εξ ίσου άτελής με τὴν καταργηθεῖσαν, διότι και αν τυχόν έθεραπεύθησαν μερικαὶ ασθένειαι της προέκυψαν άλλαι σοβαρώτεραι ασθένειαι. Η διὰ της έπαναστάσεως έπιτευχθεῖσα λύσις μερικῶν προβλημάτων δημιουργεῖ άλλα περισσότερον δύσκολα. Και δέν είναι δυνατόν νά συμβαῖνι άλλως, διότι ο άνθρωπος επιδιώκει μὲν τὸ νέον και τὸ τέλειον, άλλ' ο ίδιος μένει πάντοτε ο αὐτός, ασθενής και άτελής. Η τελειότης δέν εὗρίσκειται έν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Έν τῇ επιθυμίᾳ δὲ νά επιτύχωμεν κάτι καλύτερον περιπίπτομεν πολλάκις εις τὸ χειρότερον. Ο άνικανοποίητος από τὸν χριστιανικὸν πολιτισμὸν έπαναστατικὸς υπεράνθρωπος του Νίτσε εἰσέθε έδημιούργησε τὸν άπάνθρωπον Hitler. Τὸ νεώτερον δέν είναι πάντοτε καλύτερον από τὸ παλαιόν και έν πάσῃ περιπτώσει δέν είναι ποτὲ εκείνο τὸ ὅτιον επιδιώκει ή άνήσυχος πάντοτε βούλησις πρὸς τὸ μέλλον και τὸ τέλειον.

Αλλά με τὴν έπαναστατικὴν οὐτοπίαν έναντίον του παλαιού είναι συνυφασμένη και μία κομπορημοσύνη, μία μεγαλαυχία, μία ὕβρις. Ο,τι έπετύχομεν και ὅ,τι εκάμαμεν ήμεῖς θεωρεῖται καλύτερον από τὰ ἔργα και τὰ δημιουργήματα των πατέρων και των προγόνων μας. Η αντίληψις αὕτη διαβιβράσκει όχι μόνον τὴς βαθῆως εις τὸ παρελθόν εἰσχωρούσας ρίζας και τὴν ιστορικὴν μνήμην, αλλά και τὴν βούλησιν πρὸς τὸ μέλλον, τὸν δρόμον του ὁποίου απομακρύνεται με τὸν «δύκον» και τὴν «οῆσιν». Ένεκα

τούτου, ὅπως μᾶς διδάσκει ή αρχαία τραγωδία και ή θρησκεία μας, τὰ άποτελέσματα της ὕβρεως, του μεγαλυτέρου εις τὴν Ιστορίαν της ανθρωπίνης ψυχῆς άμαρτήματος, είναι πάντοτε ή πτώσις, ή παρ-ακμή και ο θάνατος.

Αρκετά ἄς επιστρέψωμεν εις τὸ θέμα μας. Πα-λαιὸν και νέον σχολεῖον. Πρόκειται περί μιᾶς δια-τυπώσεως, ή ὁποία προήλθεν από τὴν γερμανικὴν παιδαγωγικὴν τῶν ἀρχῶν του 20ου αἰῶνος και εκτο-τε εκεκράτησεν ὡς παιδαγωγικὸς ὅρος και σύνθημα ἀφ' ένός μὲν διὰ μιαν ὀξυτάτην, άλλοτε μὲν δικαίαν άλλοτε δὲ άδικον, κριτικὴν κατὰ της παλαιᾶς παιδα-γωγικῆς θεωρίας και πράξεως και ἀφ' έτέρου διὰ μιαν άνακαινιστικὴν και μεταρρυθμιστικὴν προσπά-θειαν. Τὸ σύνθημα τούτο, εἰρηνικὸν κατ' ἀρχάς, ε-χρησιμοποιήθη εὐφύτατα από τὴν γερμανικὴν παι-δαγωγικὴν μετὰ τὸν α' παγκόσμιον πόλεμον και ά-πέκτησε ένα ριζοσπαστικὸν και παρόδοξον περιεχό-μενον, καθ' ὃ πᾶν ὅ,τι είναι νέον, ὁσονδήποτε τολ-μηρὸν και ξένον πρὸς τὴν φύσιν του ανθρώπου και των πραγμάτων και αν είναι, είναι καλὸν μόνον διότι δέν είναι παλαιόν, τὸ ὁποῖον είναι πάντοτε έσφαλμένον και κακόν. Έκ της άκρότητος ταύτης προέρχεται και ή άδικος κρίσις έναντίον της παλαιο-τέρας παιδαγωγικῆς και της σχολικῆς πράξεως. Οὕ-τω τὸ παλαιὸν σχολεῖον χαρακτηρίσθη ὡς σχολεῖον μαθήσεως, ὡς μονομερὲς και μονόπλευρον, διότι ά-ποβλέπει εις τὴν διανοητικὴν μόνον μόρφωσιν τῶν μαθητῶν, ὡς σχολεῖον λόγων, ὡς παθητικὸν σχο-λεῖον, ὡς σχολεῖον ξένον πρὸς τὴν ζωὴν και ὡς δε-σμεῖον τὸν διδάσκαλον και τὸν μαθητὴν με τὴν ὑ-ποταγὴν αὐτῶν εις μιαν σχηματοποιημένην, τυπικὴν μέθοδον. Ένῳ αντιθέτως τὸ νέον σχολεῖον θέλει νά είναι σχολεῖον εργασίας, αποβλέπει εις τὴν μόρφω-σιν του ανθρώπου και εις τὴν ένίσχυσιν της βουλή-σεως αὐτοῦ, είναι ενεργητικὸν σχολεῖον, αποδίδον σημασίαν εις τὴν αὐτενέργειαν του μαθητοῦ, είναι έγγὺς της ζωῆς και αφήνει μεγάλην έλευθερίαν εις τὸν διδάσκαλον διὰ τὴν εκλογὴν της καταλλήλου έ-κάστοτε μεθόδου εργασίας.

Οφείλομεν δὲ νά ὁμολογήσωμεν ότι πολλά ελα-τώματα, αποδιδόμενα εις τὸ παλαιὸν σχολεῖον, εξα-κολουθοῦν ὑφιστάμενα και εις τὸ νέον. Διότι από της αὐστηρᾶς πειθαρχίας εις τὴν τυποποιημένην μέ-θοδον επέσμεν εις τὴν άμεθοδίαν ή εις μιαν εξ ίσου μηχανοποιημένην μέθοδον, από τὴν ὁποίαν λεί-πουν μόνον οι παλαιοὶ ὄροι, άλλ' είναι εξ ίσου ένας άπλοῦς τύπος δι' ὅλας τὰς τάξεις και δι' ὅλα τὰ μα-θήματα. Ένῳ τὸ ὁρθὸν έν προκειμένῳ είναι οὔτε ο φόβος οὔτε ή λατρεία της μεθόδου, ὡς ἔλεγεν ο Willmann, άλλ' ή κατόπιν μελέτης εκλογή της κα-ταλλήλου εκάστοτε μεθόδου, της μεθόδου εκείνης, ή ὁποία ανταποκρίνεται εις τὴν φύσιν του μαθητοῦ, εις τὴν ιδιαιτέραν νομοτέλειαν του μαθήματος, εις τὸν σκοπὸν της άγωγῆς και εις τὰς συνθήκας ἔργα-σίας. Αλλ' ή εκλογή αὕτη είναι εξαιρετικὰ δύσκο-λος, διότι προϋποθέτει έπιστημονικὴν μόρφωσιν, ικανότητα σκέψεως και συνείδησιν της εὐθύνης. Τὴν πειθαρχημένην ἐργασίαν και τὴν σοβαρότητα του παλαιού σχολεῖον διεδέχθη μία παρὰδοξος έλευ-θερία και άναρχία εις ὅλας τὰς εκδηλώσεις της σχο-λικῆς ζωῆς, συνοδευομένη από τὴν αντίληψιν ότι ο

διδάσκαλος πρέπει να είναι περισσότερο φίλος τῶν μαθητῶν. Τὸ ὅτι ἕνα χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ παιδαγωγοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐνδεῆ ψυχὴν τοῦ γιγνομένου ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἀκόμῃ ὅ,τι ὀρεῖται νὰ γίνῃ, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου μέχρι τοῦ σημείου τῆς φιλίας ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις. Ὁ δεσμός τῆς φιλίας ἀναπτύσσεται μεταξύ τῶν ἐχόντων τὴν αὐτὴν περίπου ἡλικίαν, τὰ αὐτὰ πνευματικὰ διαφέροντα καὶ τὴν αὐτὴν πνευματικὴν στάθμην. Εἰς τὴν παιδαγωγικὴν δυνάμεθα νὰ ὁμιλῶμεν περὶ παιδαγωγικῆς ἀγάπης, περὶ παιδαγωγικοῦ ἔρωτος, ἀλλ' ὅχι περὶ φιλίας, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς ἐκτροπὴν τὴν παιδαγωγικὴν ἐπίδρασιν τοῦ διδασκάλου. Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ συμπεριφέρεται ὡς φίλος καὶ συμπαίκτης τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ παραμένει πάντοτε στοργικὸς καὶ σοβαρὸς ὁδηγός, κατερχόμενος ὅσον πρέπει διὰ νὰ ἀνυψώσῃ, καὶ εἶναι ἐκπρόσωπος τῆς σοβαρᾶς ἐργασίας καὶ τοῦ καθήκοντος. Ἡ ἀρχὴ «παίζοντες τρέφε τὸν παῖδα» δὲν εἶναι ἀρχὴ τοῦ νέου σχολείου, ὅπως πιστεῖον πολλοί, ἀλλὰ παλαιὰ προστακτικὴ τοῦ Πλάτωνος⁽¹⁾, ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῆς μικρᾶς παιδικῆς ἡλικίας καὶ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ παιδιοῦ εἰς τὴν σχολικὴν ζωὴν. Τὸ νέον σχολεῖον ὅμως ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτήν, ἡ ὁποία, παρερμηνευθεῖσα ἀπὸ πολλοὺς, ἀσκεῖ διαλυτικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὸ ἔργον τοῦ σχολείου. Διότι ἡ μόρφωσις καὶ ἡ μάθησις δὲν εἶναι παιγνίδι καὶ διασκέδασις, ἀλλὰ σοβαρὰ καὶ πειθαρχημένη ἐργασία, ἀγωνιστικὴ ἐνέργεια, μόχθος καὶ καθήκον. Ὁ Ἀριστοτέλης μᾶς προειδοποιεῖ περὶ τούτου, λέγων «Ὅτι μὲν οὖν δεῖ τοὺς νέους μὴ παιδιᾶς ἕνεκα παιδεῖν οὐκ ἄδηλον (οὐ γὰρ παῖζουσιν μανθάνοντες) μετὰ λύπης γὰρ ἡ μάθησις»⁽²⁾. Εἰς οὐδεμίαν χώραν καὶ εἰς οὐδεμίαν σοβαρὰν παιδαγωγικὴν ἢ μορφωτικὴν ἐργασίαν στερεῖται τῆς σοβαρότητος καὶ τῆς πειθαρχίας, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ καθήκοντος. Τούναντίον εἰς τὰς μεγάλας χώρας τῆς Εὐρώπης ἡ σχολικὴ μόρφωσις εἶναι συνδεδεμένη μὲ σοβαρὰς ἀπαιτήσεις καὶ μὲ αὐστηρὰς ἐξετάσεις. Ἀνεξαορτήτως ὅμως τῆς αὐστηρότητος τῶν ξένων σχολείων πρέπει νὰ ἔχωμεν ἔπ' ὅψιν ὅτι μορφώνομεν Ἕλληνας ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι δὲν πρόκειται νὰ ζήσουν εἰς πλουσίαν χώραν, ὅπου αἱ συνθήκαι τῆς ζωῆς εἶναι εὐκολώτεραι, ἀλλ' εἰς τὴν πτωχὴν καὶ ἄγονον Ἑλλάδα, διὰ τὴν ὁποίαν ἀληθεύουν δυστυχῶς καὶ σήμερον ὅσα ὁ Δημάργατος εἶπεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν: «Τῇ Ἑλλάδι πενίη μὲν αἰετέστε σύντροφός ἐστι, ἀρετὴ δὲ ἐπακτός ἐστι ἀπὸ τε σοφίης κατεργασμένη καὶ νόμου ἰσχυροῦ, τῇ διαχρεομένη ἡ Ἑλλάς τὴν τε πενίην ἀπαμύεται καὶ τὴν δεσποσύνην»⁽³⁾. Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες μόνον διὰ τῆς ἐπικτήτου ἀρετῆς εἶναι δυνατόν νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὴν ζωὴν μας καὶ τὴν ἐλευθερίαν μας. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀποκτήσιν τῆς ἀρετῆς χρειάζεται ἐπίμονος ἀσκήσις καὶ ἀγών: «τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρώτα θεοὶ προπάροικεν ἔθηκαν... μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος εἰς αὐτὴν καὶ

τορχὺς τὸ πρῶτον»⁽⁴⁾. Διὰ τὸν σκληρὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς πρέπει νὰ ἀσκηθοῦν οἱ Ἕλληνοπαῖδες ἤδη ἀπὸ τοῦ σχολείου καὶ ὅχι διὰ τὴν ἄνετον ζωὴν τῶν Ἀμερικανῶν π.χ. Ἐνας ἀπόφοιτος τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου ἡμπορεῖ νὰ ζήσῃ καὶ νὰ προσδεύσῃ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἐνῶ ἕνας ἀπόφοιτος ἀμερικανικοῦ σχολείου δὲν δύναται νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰς σκληρὰς συνθήκας τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἡσόντος προσπαθείας εἶναι ἀντιπαιδαγωγικὴ καὶ ἀντιμορφωτικὴ ἀρχή. Καλλιέργεια τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ παιδεία. Ἀλλὰ ἡ καλλιέργεια τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος, ὅπως καὶ πᾶσα ἄλλη καλλιέργεια, ἐπιτυγχίνεται ὅχι μὲ τὸν εὐχάριστον καὶ ἄνετον καὶ παιγνιώδη τρόπον τῆς καθόλου σχολικῆς ἐργασίας καὶ ζωῆς, ἀλλὰ μὲ μόχθον καὶ ἰδρώτα καὶ ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ εἰς τὸ ξύπνημα τῆς συνειδήσεως τοῦ καθήκοντος.

Μία ἄλλη κατηγορία ἐναντίον τοῦ παλαιοῦ σχολείου εἶναι ὅτι ἡτο σχολεῖον ξηρὸς μηχανοτεχνικῆς μαθησεως, σχολεῖον ἀποβλέπον εἰς τὴν μονόπλευρον καὶ ὑπερτροφικὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, σχολεῖον λόγων καὶ ὅχι αὐτενεργοῦ δημιουργικῆς ἐργασίας, ἐνῶ τὸ νέον σχολεῖον εἶναι ὅλως ἀντιθέτως σχολεῖον ἐργασίας, αὐτενεργείας, μορφώσεως ὅλων τῶν σωματικῶν, ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Ὅσα ἀποδίδονται εἰς τὸ παλαιὸν σχολεῖον εἶναι βεβαίως ἐλαττώματα. Ἀλλὰ τὰ ἐλαττώματα ταῦτα παρουσιάζονται εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ εἰς τὸ νέον σχολεῖον. Εἰς τὸ παλαιὸν σχολεῖον ἐκαλλιεργεῖτο μία διανοητικὴ, μνημονικὴ τοῦλάχιστον μάθησις. Ἐνῶ εἰς τὸ νέον οὔτε τοῦτο δὲν ἐπιτυγχάνεται. Ἀποφεύνεται δὲ καὶ περιφρονεῖται ἡ καλλιέργεια τῆς μνήμης, διότι αὕτη ἀποβαίνει, ὡς λέγεται, εἰς βάρος τῆς κρίσεως. Παραβλέπομεν ἐν τούτοις καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ ἐφηβικὴν ἡλικίαν τοῦ ὁποίου ἡ μνήμη εὐρίσκεται εἰς τὴν μεγαλυτέραν τῆς ἑντασιν, ἀκριβῶς διὰ νὰ κατακτηθῶν κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην ὁρισμέναι τυπικαὶ μορφαὶ — γλωσσικαί, μαθηματικαὶ κ. ἄ. — αἱ ὁποῖαι ὑποβοηθοῦν τὴν κατανόησιν καὶ τὴν κρίσιν. Ζητοῦμεν ἀπὸ τοὺς μαθητὰς κρίσεις περὶ τῶν ποιητῶν μας καὶ περὶ ὅλων τῶν ἄλλων προσώπων καὶ πραγμάτων χωρὶς νὰ κατέχουν οὔτε ὀλίγους στίχους ἐκ τῶν κρινόμενων ποιητῶν οὔτε ἐλάχιστα συγκεκριμένα καὶ σαφῆ στοιχεῖα περὶ τῶν ὑπὸ κρίσιν προσώπων καὶ πραγμάτων καὶ εἴμεθα ἡ μοναδικὴ ἴσως χώρα τοῦ κόσμου, τῆς ὁποίας ἡ μαθηταὶ δὲν δύναται νὰ εἴπουν ἀπὸ στήθους μίαν περιεκτικὴν ἀρχαίου κειμένου ἢ ὀλίγους στίχους ἐκ τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως. Ἐνῶ οἱ Γερμανοί, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ, Ἀμερικανοὶ κατέχουν κατὰ βάθος καὶ πλάτος τοὺς κλασσικοὺς τῶν συγγραφῆς καὶ δύναται νὰ ἀπαγγείλουν ὁλόκληρα κείμενα ἐξ ἐκάστου τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἰδικῶν μας ἀρχαίων κλασσικῶν, ὅσοι ἐφοίτησαν εἰς ἀνθρωπιστικὰ σχολεῖα.

Ὁ Gaudig εἶχεν εἶπει κάποτε, ἀναφερόμενος εἰς τὰς στενὰς τυπικὰς ἐρωτήσεις καὶ ἀπαντήσεις τοῦ ἐξελεγκτικοῦ ἐρωτηματοῦ διαλόγου, ὅτι «ἐφ' ὅσον ἐξακολουθεῖ ἡ δεσποτεία τῶν ἐρωτήσεων οὐδεμίαν

1. Πλάτ. Πολιτ. 356 E

2. Ἀριστοτ. Πολιτικ. 1339 a 135

3. Ἡροδ. VII, 102

1. Ἡσιόδ. Ἔργα καὶ ἡμέραι 289

ἐλπίδα βελτιώσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας πραγμάτων ἔχω, διότι εἶναι ὁ δυσμενέστερος πολέμιος τῆς αὐτενεργείας τοῦ μαθητοῦ». Οἱ στρατευόμενοι—ὅχι οἱ ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς τῶν σκοπιᾶς ἀποφαινόμενοι περὶ ἀγωγῆς—κατὰ γνωρίζουν περὶ τῆς δεσποτείας τῶν ἐρωτήσεων. Ὅλα τὰ μαθήματα εἰς ὅλας τὰς τάξεις καὶ εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα ἔχουν περιπέσει εἰς τὴν βαρὺν τῆς καθημερινῆς συζητήσεως μεταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητοῦ ἢ μεταξὺ μαθητῶν. Ἡ διδασκαλία, τὴν ὁποίαν οἱ γνήσιοι παιδαγωγοὶ ἡσθάνθησαν ὡς σοβαρὴν μορφωτικὴν τελετουργίαν, ἔχει καταντήρει νὰ εἶναι ἕνα ἀνούσιον καὶ ἀφύσικον κουρεντολόγιον καὶ τὸ αὐτοδιαρρημιζόμενον Σχολεῖον Ἐργασίας, διὰ τὸ ὁποῖον τόσος θόρυβος ἐγίνε, μετεβλήθη εἰς σχολεῖον ὅχι ἀπλῶς λόγων, ὅπως θέλομεν νὰ ὁργανώσωμεν τὸ παλαιόν, ἀλλὰ σχολεῖον προχειρολογίας. Συζητοῦμεν μὲ τοὺς μαθητὰς καὶ ἀπαιτοῦμεν ἀπὸ αὐτοῦς κρίσεις πρὶν ἀποκτήσουν κρίσιν. Ζητοῦμεν ἀπὸ αὐτοῦς ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατικῆς ἢ πολιτικῆς ἀγωγῆς νὰ αὐτοδιοικηθῶν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ὠρίμων, ἐνῶ ἡ κοινωνία τῶν παιδιῶν, ὅπως καὶ ἡ ψυχολογία τῶν, εἶναι διάφορος τῆς κοινωνίας καὶ ψυχολογίας τῶν μεγάλων καὶ τοὺς δίδομεν τὸ δικαίωμα νὰ ἄρχουν πρὶν μάθουν νὰ ἄρχωνται. Ἀναγνωρίζομεν εἰς ἡδυσμένον βιβλίον τὰ δικαιώματά τῶν—ἐν πολλοῖς ἀφύσικα διὰ τὴν ἡλικίαν τῶν—καὶ παραβλέπομεν τὰς ὑποχρεώσεις τῶν. Οὕτω καλλιεργοῦμεν πολὺ ἔνδοξον ἕνα ὑπερτροφικόν, ἀντικοινωνικόν ἐγωϊσμόν, συνέπεια τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ σκοταδισμός, ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ἑλλειψὶς πειθουχίας καὶ σεβασμοῦ ὅχι μόνον εἰς τὰς ἐντολὰς τῶν γονέων καὶ διδασκάλων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐντολὰς τοῦ ἡθικοῦ νόμου καὶ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν νομοτέλειαν τῶν πραγματικῶν. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας τὸ σχολεῖον δὲν εἶναι οὔτε σχολεῖον μελέτης καὶ πειθουχίας, ὅπως ἦτο τὸ παλαιόν, οὔτε σχολεῖον ἐργασίας, αὐτενεργείας καὶ πολιτικῆς ἢ κοινωνικῆς ἀγωγῆς, ὅπως θέλει νὰ εἶναι τὸ νέον σχολεῖον.

Με τὸ νέον σχολεῖον εἶναι συνδεδεμένα καὶ ἄλλα πολλὰ παιδαγωγικὰ συνθήματα. Καὶ «τὰ συνθήματα εἶναι πάντοτε ἐπικίνδυνα, ἐὰν δὲν κανονισθῇ σαφῶς ἡ συγκεκριμένη σημασία τούτων» λέγει ὁ Ed. Spranger. (*) Ἐκ τῶν πολλῶν, ἐπικινδύνων δὲ πάντων, παιδαγωγικῶν συνθημάτων, τὰ ὁποῖα εὐρύτατα κυκλοφοροῦν εἰς τὸν τόπον μας, διὰ ἀσχοληθῶμεν μόνον μὲ τὴν **ἐνιαίαν διδασκαλίαν**, ἡ ὁποία θεωρεῖται ὑπὸ πολλῶν ὡς πανάκεια. Ὁ ὅρος προέρχεται ἀπὸ τὴν γερμανικὴν παιδαγωγικὴν. Ἀκριβέστερον γὰρ διὰ ἀπεδίδετο ὁ γερμανικὸς ὅρος *Gesamthunterricht* διὰ τῆς διατυπώσεως **ὀλικῆς ἢ συνολικῆς διδασκαλίας**. Πρόκειται περὶ μιᾶς μορφῆς διδασκαλίας, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν διδάσκονται παραλλήλως καὶ ἀλληλοδιαδόχως τ. ἐ. ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων καὶ τὸ ἕν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ διάφορα μαθήματα, ὅπως συνέβαινε εἰς τὸ παλαιόν σχολεῖον καὶ συμβαίνει καὶ σήμερον, ἀλλὰ διδάσκονται ὅλα τὰ μαθήματα ὡς πλῆρη ἢ περιοχὴ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου. Ἡ ἀνεξαρτήτως καὶ παραλλήλως διδασκαλία τῶν μαθημάτων προήλθεν ἐκ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν

διαφόρων ἐπιστημῶν, ἀντιπρόσωποι τῶν ὁποίων εἶναι εἰς τὸ σχολεῖον τὰ ἀντίστοιχα μαθήματα. Αἱ ἀσύνδετοι καὶ ἀποσπασματικαὶ γνώσεις ὀδηγοῦν ὑπὸ τὰς καλυτέρας συνθήκας εἰς ἕνα στεῖρον ἐγκυκλοπαιδισμόν, ἀλλὰ δὲν ἔχουν μορφωτικὴν δύναμιν διὰ τὸν ἄνθρωπον.

Ἐκ τῶν σκέψεων τούτων ὁρμώμενοι οἱ διδάσκαλοι τῆς Λειψίας ἐζήτησαν κατὰ τὴν δευτέραν δεκαετίαν τοῦ 20ου αἰῶνος τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ὀλικῆς διδασκαλίας εἰς τὴν πρῶτην ἐκπαιδευσιν δηλ. εἰς τὰ δύο πρῶτα ἔτη τῆς φοιτήσεως εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Ὁ ὅρος ὀλικῆ διδασκαλία (*Gesamtunterricht*) εἶχε κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν χρησιμοποιοῦν ὑπὸ τοῦ Berthold Otto, ὅστις εἰς τὸ ἰδιωτικόν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἰδρύσει εἰς ἕνα προάστιον τοῦ Βερολίνου, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς διδασκαλίας τῶν διαφόρων μαθημάτων εἶχεν ὁργανώσει κοινότητα μαθητῶν 10—16 ἐτῶν, ὅπου δι' ἐλευθέρων ἀνταγωνισμῶν ἐξητάζοντο φαινόμενα καὶ γεγονότα τοῦ περιβάλλοντος. Τὴν ἐργασίαν ταύτην ὠνόμασεν οὗτος ὀλικὴν διδασκαλίαν. Ἐκτοτε ἐπεκράτησεν ὁ ὅρος ὀλικῆ ἢ ἐνιαία διδασκαλία. Ἐννοοῦμεν δὲ διὰ τούτου τὴν μορφήν τῆς διδασκαλίας, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν διδάσκονται ἐπὶ μέρους μαθήματα, σύμφωνα μὲ ὀρισμένον πρόγραμμα (ὠρεολόγιον ἢ ἀναλυτικόν), ἀλλὰ ἕν ἀντικείμενον, φαινόμενον, γεγονός, ἀποτελοῦν ἐνιαίαν ὁλότητα, εἰλημμένον ἐκ τοῦ ἀμφοτέρωθεν φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ περιβάλλοντος τοῦ μαθητοῦ καὶ ἀκόμη καλύτερον ἐκ τοῦ βιωματικοῦ κόσμου τοῦ μαθητοῦ. Οὕτως ἡ ὅλη σχολικὴ ἐργασία δύναιται νὰ ὁργανωθῇ εἰς εὐρύτερας καὶ στενωτέρας ὁλότητας—ἐνότητος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δύο μορφῶν τῆς ἐποπτείας χώρου (σπίτι, αὐλή, κήπος, θρόνος, σχολεῖον, γειτονία, χωρὶς κλπ.) καὶ χρόνου (ἐποχὴ τοῦ ἔτους) ἢ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διαφόρων ἀνεγκῶν καὶ περιοχῶν τῆς ζωῆς (πραγμάτων, ἐκδυσεῖς, ἀσκήσεις, θρησκεία κλπ.). Ἐξετάζομεν καὶ μὴ ὁλότητος ἀπ' ὅλας τὰς πλευρὰς, διδάσκειται ταυτοχρόνως καὶ ἀνεπαίσθητως καὶ τὸ περιεχόμενον ὅλων τῶν μαθημάτων, ὡς μορίων καὶ ὁργανικῶν τμημάτων τῆς ὁλότητος.

Ὁ τρόπος οὗτος τῆς παιδευτικῆς ἐργασίας, ἐφ' ὅσον δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐν τῇ πράξει, ἔχει πραγματικὴν σπουδαίαν μορφωτικὴν δύναμιν. Αὐτοὶ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ μίαν ἐνιαίαν καὶ ἀδιάσπαστον ὁλότητα, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀποβλέπει ἡ ἀγωγή καὶ ὁ κόσμος (φυσικὸς καὶ πνευματικὸς), ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχονται τὰ μορφωτικὰ ἀγαθὰ, παρὰ τὴν τεχνητὴν διαιρέσιν εἰς περιοχάς, ἐξοκολοῦνται νὰ παραμεινῇ ὡς ὁλότης καὶ ἡ μόρφωσις συντελεῖται διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ὅλου καὶ ὅχι τοῦ μέρους καὶ τοῦ ἀποσπάσματος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνευ νοήματος. Οἱ σοβροὶ οὗτοι ψυχολογικοὶ πολιτιστικοὶ—ἀντικειμενικοὶ καὶ παιδαγωγικοὶ λόγοι ὑπεγόρευσαν εἰς τὴν παιδαγωγικὴν ὅλων τῶν ἐποχῶν ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος μέχρι τοῦ Ἐρβάρτου καὶ τῶν σημερινῶν τὸ ἄλυτον εἰσέτι πρόβλημα τῆς διατάξεως καὶ συγκεντρώσεως τῶν μορφωτικῶν ἀγαθῶν, τὸ ὁποῖον οἱ σύγχρονοι ἐνόμισαν ὅτι ἔλυσαν διὰ τῆς ὀλικῆς ἢ ἐνιαίας διδασκαλίας. Παραλλαγὰς δὲ ταύτης ἀποτελοῦν τὰ κυρίαρχα (ἐν μάθημα περίξ τοῦ ὁποίου συγκεντροῦνται

(*) Ed. Spranger, *Pädagogische Perspektiven*, 1951 σ. 71.

ὅλα τὰ ἄλλα) καὶ τὰ **περιοδικὰ** (κατὰ περιόδους διδασκαλία τῶν διαφορῶν μαθημάτων) μαθήματα.

Ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ πράγματα δὲν εἶναι τὸσον εὐκόλα καὶ ἀπλὰ ὅσον παρουσιάζονται. Ἡ ἐνιαία διδασκαλία εἶναι κατάλληλος μορφή ἐργασίας μόνον εἰς τὴν πρώτην καὶ δευτέραν τάξιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ τότε ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὴν ἐφαρμόζει ἓνας σοφὸς, ἔμπειρος καὶ γνώστης τῆς παιδικῆς ψυχῆς διδάσκαλος. Εἰς ὕλας τὰς ἄλλας περιπτώσεις παίζομεν θέατρον. Περιεχόμενον τῆς ἐνιαίας διδασκαλίας εἶναι τὸ ἄμεσον περιβάλλον, ἡ στενωτέρα ἐποπτικὴ πατρίς, ἡ ὅποια προβάλλεται ἐνώπιον τοῦ μαθητοῦ ὡς μία συγκεκριμένη ὁλότης. Εἰς τὴν ὁλότητα ταύτην συγκεντρῶνται ὅλα τὰ μορφωτικὰ ἀγαθὰ τῆς πρώτης ἐκπαιδεύσεως (α' καὶ β' σχολ. ἔτος). Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην μένομεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, εἰς τὰς ἀπλὰς ἐντυπώσεις τῶν φαινομένων καὶ τῶν πραγμάτων, ἀποβλέποντες ὑπὸ τὰς καλύτερας συνθήκας νὰ καταστήσωμεν στενὸν τὸν δεσμὸν τοῦ μαθητοῦ μετὰ τὸ περιβάλλον καὶ μετὰ τὰ πράγματα. Εὐρισκόμεθα ἀκόμη εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὠφελίμου καὶ τοῦ χρησίου διὰ τὸ παιδί. Εὐθὺς ὅμως ὡς ἐξέλθωμεν ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς στενωτέρας πατρίδος καὶ ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ ἡμέσου παρόντος, ὅπως θὰ συμβῇ ἀπὸ τῆς τρίτης τάξεως μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Προϊστορίας, τῆς Παλαιᾶς Διαθίκης κλπ. δὲν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν λόγον περὶ ἐνιαίας διδασκαλίας, ἐφ' ὅσον δὲ ἀνερχόμεθα τὸσον περισσότερον αὕτη εἶναι ἀπρόσιτος. Δυνάμεθα βεβαίως νὰ ὁμιλῶμεν περὶ συγκεντρώσεως συγγενῶν μαθημάτων, ἡ ὅποια πρέπει νὰ γίνεται ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατὴ, ἀλλ' ὄχι περὶ ἐνιαίας διδασκαλίας. Διὰ τὰς τάξεις αὐτὰς πρὸ πάντων ἔχουν ἐπινοηθῇ τὰ περιοδικὰ μαθήματα, τὰ ὅποια δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ κατάρσεις τοῦ ἐπισήμου ἀναλυτικοῦ προγράμματος — καὶ ἀπορῶ πῶς οἱ ἀρμόδιοι ἐπιτρέπουν τοιοῦτον εἶδος πειραματισμῶν — καὶ ἐκφράσις τοῦ παιδαγωγικοῦ καὶ ψυχολογικοῦ χάους, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζοῦν οἱ καταφεύγοντες εἰς τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ἐργασίας. Δὲν εἶναι ὑπερβολικὸς ὁ χαρακτηρισμὸς ἂν φαντασθῶμεν τί θὰ γίνῃ ὅταν κυριαρχῇ καὶ διδάσκηται συνεχῶς ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα — τόσος συνήθως καὶ ἀκόμη μακρότερος εἶναι ὁ χρόνος τῶν περιοδικῶν μαθημάτων — ἡ καὶ ὀλιγώτερον ἔστω ἀριθμητικὴ ἢ γραμματικὴ, ἀλλὰ καὶ οἷονδήποτε ἄλλο μάθημα.

Ὡστε δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐνιαίας διδασκαλίας εἰς τὴν α' καὶ β' τάξιν μετὰ πατριδογνωστικὸν περιεχόμενον. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ δημιουργοῦνται πολλὰ προβλήματα: Συμβιβασμὸς καὶ ἀντιστοιχία τοῦ αὐτοῦ δι' ὅλον τὸ κράτος ἀναγνωστικοῦ μετὰ τὰ διαφωρα κατὰ τόπους πατριδογνωστικὰ περιεχόμενα τῆς ἐνιαίας διδασκαλίας. Ἡ ἐκ τῶν προτέρων ὑπὸ τοῦ διδασκάλου διάρθρωσις τῶν ἐνοτήτων δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ βιώματα τῶν μαθητῶν. Ἐὰν δὲ ληφθῶν ὑπ' ὄψιν τὰ καθημερινὰ καὶ στιγμιαία βιώματα τῶν μαθητῶν ταῦτα α) δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι καθολικὰ βιώματα, ὡς ἂν ὅλοι οἱ μαθηταὶ τῆς τάξεως εἶχον τὰς αὐτὰς σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις καὶ ἐπιθυμίας καὶ β) παύουν νὰ ἐνεργοῦν εὐθὺς ὡς καταστοῦν ἀντικείμενον τῆς διδασκαλίας. Ὁ αἰσθανόμενος τὴν ἑλλειψιν ἐνὸς πρά-

γματος, τῆς θερμότητος π. χ. κατὰ τὸν χειμῶνα, ζῇ αὐτὴν ταύτην τὴν ἑλλειψιν καὶ δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὰ μέσα θερμάνσεως κ. τ. ὅ. Ἀνεξαρτήτως ὅμως τούτων ἡ σχολικὴ ἐργασία θὰ ἦτο ἐξάρτημα τῆς στιγμῆς, ἐὰν ἐστηρίζετο εἰς τὰς βιώσεις τῆς ἐκάστοτε παρουσίας κατιστάσεως, πρᾶγμα τὸ ὅποιον δὲν συμβιβάζεται οὔτε μετὰ τὴν σοβαρότητα τῆς παιδαγωγικῆς ἐργασίας οὔτε μετὰ τὰς περιορισμένους γνώσεις καὶ ἱκανότητας τοῦ εἰσυνειδήτου διδασκάλου. Ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος καὶ ὁ συνήθως διεξάγεται εἰς τὰς δύο κατωτέρας τάξεις ἡ ἐνιαία διδασκαλία δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὅποιον προορίζεται. Ἡ διδασκαλία αὕτη ἔχει ἄξιαν ἐφ' ὅσον γίνεται φυσικῶς καὶ ἀβιάστως. Εἰς τὰς περισσότερας ὅμως περιπτώσεις τόσον ὁ καταρτισμὸς τῶν ἐνοτήτων ὅσον καὶ ἡ μετάρσις ἀπὸ τὴν μίαν εἰς τὴν ἄλλην ἐνότητα γίνεται αὐθαγέτως, ἀλλὰ καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου εἰς τὴν ἄλλην ἢ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μαθήματος εἰς τὸ ἄλλο εἶναι τεχνητή, διότι τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας χρησιμεῖ ἀπλῶς ὡς ἀφορρὴ διὰ νὰ διδαχθῇ ἓνα ἄλλο μάθημα. Ὅταν ἐξετάζεται π. χ. ἓνα φυτὸν ἢ ἓνα ζῶον καὶ χρησιμοποιεῖται τοῦτο δι' ἀριθμητικὸν ὁπολογισμὸν χρησιμοποιοῦμεν ἀπλῶς ἓνα ἀντικείμενον ἢ ὄνομα, ὅπως θὰ ἡδυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν οἷονδήποτε ἄλλο, ἐνῶ πράγματι διδάσκουμε ἀριθμητικὴν καὶ οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ ἔχουν μόνον ἀριθμητικὰ διαφέροντα. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μετὰ τὴν ἀνίγνωσιν, ὁπότε δημιουργοῦνται γλωσσικὰ διαφέροντα, καὶ μετὰ τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἄλλων μαθημάτων, μὴδὲ τῆς ὀδικῆς ἐξαιρουμένης, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἂν ἀκόμη τὸ περιεχόμενον τοῦ τραγουδιοῦ ἀναφέρεται εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀρχικῆς ἐνότητος, ὁ μουσικὸς ρυθμὸς καὶ τόνος δημιουργεῖ μουσικὰ βιώματα, χαρὰν καὶ εὐχαρίστησιν, προερχομένην ἀπὸ τὴν μουσικὴν ἐπίδρασιν καὶ τὴν μουσικὴν ἐκτέλεσιν. Ἡ προβληματικότης ὅμως τῆς ἐνιαίας συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας δὲν ἐξαντλεῖται μετὰ τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις. Ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἄλλα δυσχέρεαι συνδεδεμέναι μετὰ αὐτήν, ὡς εἶναι ἡ ὑπισθοδρομία εἰς τὸ προεπιστημονικὸν στάδιον τῆς ἐξετάσεως, ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ διδασκάλου ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις ταύτης, ὁ κίνδυνος νὰ ἐπιμένῃ ὁ διδάσκαλος εἰς ἐκείνας μόνον τὰς περιοχάς, τὰς ὁποίας κατέχει ἡ προτιμῶν, ἡ πληθὺς ἡ ὅποια δημιουργεῖται ἐκ τῆς συνεχοῦς ἐπιμονῆς εἰς τὸ αὐτὸ περιεχόμενον παρὰ τὴν ἀρχὴν *variatio delectat* (ἡ ποικιλία τέρεται), τὸ χάος καὶ ἡ σύγχυσις ἡ ὅποια δημιουργεῖται ἐκ τῆς ἀπουσίας τῆς συστηματοποίησης, ἡ ἐνταῖσις τῶν ἀσκήσεων, ἐπαναλήψεων καὶ ἐφαρμογῶν εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς ἐνιαίας συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας καὶ τόσα ἄλλα ζητήματα, τὰ ὅποια καθιστοῦν τὸ πρόβλημα τοῦτο δύσκολον. Ἡ πορεία τῶν φαινομένων καὶ ἡ διάρθρωσις τῶν πραγμάτων ἔχει πάντοτε διαλεκτικὴν μορφήν. Ἐὰν περιορισθῶμεν εἰς μίαν κατεύθυνσιν θὰ ἀποκλείσωμεν πολλὰς ἄλλας.

Ἀπορρίπτεται λοιπὸν ὅλος διόλου ἡ μορφή αὐτῆς τῆς σχολικῆς ἐργασίας: Ὅχι βεβαίως. Ἀλλὰ διὰ τὴν συνετὴν πραγμάτωσιν ταύτης προϋποτίθεται ἓνα νέον σχολεῖον μετὰ ἐκτεταμένην περιοχὴν, ὅπου θὰ συντηροῦνται ὅλα τὰ διὰ τὴν ἐποπτείαν καὶ ἐργα-

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΩΝ ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΩΝ KRETSCHMER ΚΑΙ JUNG

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ κ. ΚΟΥΛΟΥΚΗΝ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 4 Δεκεμβρίου 1957

Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ
« Ἐπιστημονικὸν Βῆμα τοῦ Διδασκάλου »

Ἀξιότιμοι Κύριοι,

Ἐχω τὴν τιμὴν νὰ παρακαλέσω ὑμᾶς νὰ εὐχρεσθῇ
θῆτε νὰ δημοσιεύσῃτε ἐν τῷ προσεχῇ τεύχει τοῦ ὅφ'
ὅμων διευθυνομένου περιοδικοῦ τὰ ἀκόλουθα :

Εἰς τὸ τεῦχος 1—2, τοῦ ἔτους Ε', Σεπτεμβρίου καὶ
Ὀκτωβρίου 1957, σελ. 29 καὶ 30 τοῦ « Ἐπιστημονι-
κοῦ Βήματος τοῦ Διδασκάλου » ὁ κ. Γ. Κουλούκης
δημοσιεύει ἄρθρον ἐπιγραφόμενον « Χαρακτηρολογίες
καὶ ἀγωγή ». Ἐν αὐτῷ ἀναδημοσιεύονται οὐχὶ πλήρη
δύο χωρία εἰλημμένα ἐκ πραγματείας συνταχθείσης
ὑπ' ἐμοῦ καὶ τῆς ἐπιμελητρίας τοῦ ἐργαστηρίου παι-
δαγωγικῆς παιδαγωγικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθη-
νῶν Δόξ Φ. Ψαλίδου, ἣτις φέρει τὴν ἐπιγραφὴν « Εἰς
ἀγωγὴν εἰς τὴν χαρακτηρολογίαν τοῦ Ernst Krets-
schmer καὶ ψυχροσωματικῆς ἐρευνας σχετικῆς πρὸς αὐ-
τήν », 1950. Τὰ χωρία ταῦτα λαμβάνονται ἐκ τῆς

οἰαν ἀπαραίτητα μέσα, μὲ ἐπαρκεῖς καὶ εὐνοηώρους
αἰτιολογίας καὶ βιβλιοθήκας, μὲ ἐστιατόριον κλπ. ὅπου
ὅττι διημερεύουν οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ μαθηταί, καὶ
τόσα ἄλλα ὥραϊα ὄνειρα, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀναγκάζει
προϋπόθεσις εἶναι διδάσκαλοι ἀμειβόμενοι ἀναλόγως
τῆς ἡγετικῆς των θέσεως καὶ ἀπληλαγμένοι των κατα-
θλιπτικῶν φροντίδων τῆς καθημερινῆς ζωῆς διὰ νὰ
ἀφροσιωθοῦν ἀπερίσπαστοι εἰς τὸ ἔργον των. Ὅμι-
λοῦμεν περὶ νέας παιδαγωγικῆς καὶ νέου σχολείου,
ἀλλὰ ὁ νέος οἶνος δὲν τίθεται εἰς παλαιούς ἀσκούς,
διότι ὑπάρχει κίνδυνος νὰ διαρραγοῦν.

Τί ἀπομένει κατόπιν τούτων ἀπὸ τὴν ἐνταίαν
συγκεντρωτικὴν διδασκαλίαν ; Ὅτι ἀπέμεινεν καὶ
ἀπὸ τὸν θύρουβον τοῦ Σχολείου Ἑργασίας, δηλ. πο-
λὺ ὀλίγα πράγματα : Ὅ,τι ἡμπορεῖ νὰ καταστήσῃ
μόνος του ὁ μαθητὴς νὰ μὴ τὸ δίδῃ ἔτοιμον ὁ διδά-
σκαλος. Αὐτὸ εἶναι τὸ συνοπτικὸν συμπέρασμα τῆς
ἀπερίσπαστου βιβλιογραφίας περὶ τοῦ Σχολείου Ἑργα-
σίας. Καὶ διὰ τὴν μορφήν τῆς ἐνταίας συγκεντρωτι-
κῆς διδασκαλίας τὸ μόνον ὀρθὸν καταστάλαγμα
εἶναι : Ὅπου εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ φυσικὴ καὶ ὁρ-
γανικὴ συγκέντρωσις μαθημάτων καλῶν καὶ ὠφέλι-
μων εἶναι νὰ γίνῃται.

Τελειώνομεν. Συμπέρασμα τῶν παρατηρήσεων
τούτων εἶναι : νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ
ἀνεύθυνα καὶ δῆθεν νέα παιδαγωγικά εἰδῶλα καὶ
ἀπὸ τὰ κενὰ διδακτικά συνθήματα διὰ ν' ἀντιμετω-
πίσωμεν μὲ συνέπειαν καὶ ἀκολουθίαν τὴν ἑλληνικὴν
πραγματικότητα « ἐνώπιος ἐνωπίω » καὶ ἐπ' αὐτῆς
νὰ στηρίξωμεν πᾶσαν προσπάθειαν βελτιώσεως τῆς
ἐλληνικῆς παιδείας, προστάσεις τῆς ὁποίας εἶναι
ἡ βελτίωσις τῆς θέσεως τοῦ διδασκάλου.

ΠΑΝ. Γ. ΚΟΡΟΝΤΖΗΣ

πραγματείας ταύτης ὑπὸ τοῦ κ. Κουλούκη ὡς ἀκο-
λουθῶς :

« Αἱ ἀπόψεις ὁρισμένων ψυχολόγων-παιδαγωγῶν,
ἔτι : « κατὰ τὴν παροχὴν συμβουλῶν περὶ ἐκλογῆς
ἐπαγγέλματος πρέπει μεγάλη νὰ ἀποδίδεται προσοχὴ
εἰς τὴν συνάφειαν, ἥ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ κατα-
σκευῆς τοῦ σώματος καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος... ». Καὶ
ἔτι : « οἱ λεπτότεροι προτιμοὶ ἐπαγγέλματα, τὰ ὁποία
ἀπαιτοῦν ἐλαχίστην μυϊκὴν δύναμιν... ἐνῷ οἱ πυκνό-
σωμοι προτιμοὶ χειρωνακτικὰ ἐπαγγέλματα... », νο-
μίζομε πῶς οὕτε ἐπιστήμονες εἶναι (!), οὕτε συμβάλ-
λουν στὴν ἐνοποίηση τῆς προσφερόμενης στὴν κοινω-
νία ἐργασίας ».

Τὸ κεφάλαιον τῆς ὑπ' ἐμοῦ καὶ τῆς Δόξ Φ. Ψαλίδου
συνταχθείσης πραγματείας, εἰς τὸ ὁ κ. Κουλούκης
λαμβάνει οὐχὶ πλήρη, ὡς εἶπομεν, τὰ δύο παρατεθέν-
τα χωρία, ἀρχίζει ὡς ἀκολουθῶς : « Σκόπεμον κρίνο-
μεν νῦν νὰ προσθέσωμεν τινα περὶ τῆς σημασίας, ἣν
ἔχει ἡ διδασκαλία τοῦ Kretschmer ἰδιαίτερος εἰς
τὸν ἐπαγγελματικὸν προσανατολισμὸν τῶν νέων. Κατὰ
τὸν Otto Schürer von Waldheim, ὅστις ἐπὶ πολλὰ
ἔτη ἔχει ἀσχοληθῇ μὲ τὴν διαπαιδαγώγησιν δυσανώ-
χων νέων, πολλοὶ νεανίαι ἀλλάσσουσιν τὸ ἐπάγγελμα-
τιαν, μέχρις ὅτου ἐπιτύχουν ἐκλογὴν ἐπαγγέλματος,
τὸ ὁποῖον συστοιχεῖ πρὸς τὸν τύπον τῆς σωματι-
κῆς κατασκευῆς των. Ἡ ἀλλαγὴ δὲ αὕτη εἶναι οὐ-
σιωδῶς ζωηρότερη εἰς τοὺς ἀντικοινωνικοὺς καὶ ἐγ-
κληματικοὺς νεανίας παρὰ εἰς τοὺς ὁμαλῶς ἀνεπτυ-
γμένους ».

Παρατίθενται ἔπειτα ἐν τῇ πραγματείᾳ ἡμῶν τὰ
κυριώτερα τῶν πορισμάτων καὶ ἐρευνῶν τοῦ Schürer
von Waldheim, αἵτινες ἐδημοσιεύθησαν ἐν πραγμα-
τείᾳ, ἣτις ἐπιγράφεται « Die Ursachen der berufli-
chen Unbeständigkeit dissozialen Jugendlichen » (τὰ αἷτια τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀσταθείας ἀντικοινω-
νικῶν νεανιῶν) καὶ περιελήφθη εἰς τὸν 12ον τόμον,
ἔτους 1949, τοῦ περιοδικοῦ « Zentralblatt für Psy-
chotherapie » und ihre grenzgebiete einschliesslich
der medizinischen Psychologie und psychischen
Hygiene, organ der Internationalen allgemeinen
ärztlichen Gesellschaft für Psychotherapie ». (Κεν-
τρικὸν περιοδικὸν (φύλλον) περὶ ψυχοθεραπείας, καὶ
τῶν συγγενῶν αὐτῇ κλάδων, περιλαμβανομένης τῆς
ιατρικῆς ψυχολογίας καὶ ψυχικῆς ὁγεινῆς. Ὅργανον
τῆς διεθνούς γενικῆς ιατρικῆς ἐταιρείας περὶ ψυχοθε-
ραπείας). Τὸ περιοδικὸν τοῦτο διηρθεύετο ὑπὸ δύο τῶν
ἐτῶν καθηγητῶν ἀνωτάτων σχολῶν φερόντων, ὧν ὁ
ἕτερος ἦτο ὁ C. Jung (ὁ Κ. Γιούγκ). Ταῦτα δὲ ἀνα-
γράφονται ἐν τῇ μνημονευθείσῃ πραγματείᾳ ἡμῶν.
Οὐδεμία ἄρα ἀμφισβητεῖται εἶναι δυνατόν νὰ γεννηθῇ εἰς
τὸν ἀναγνώστην, ἔτι : ὅτι παραθέτομεν γνώμας τοῦ
Schürer von Waldheim.

Ἐκ τῶν λεχθέντων συνάγεται, ἔτι : ὁ κ. Κουλούκης

Γ. Ὑπογραμμίζομεν ἡμεῖς οὐχὶ ὁ κ. Κουλούκης.

Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΑΡΙΘΜΗΣΕΩΣ

ΚΩΝ. ΚΙΤΣΟΥ, Καθηγητού Παιδαγωγικών
της Παιδαγωγικής 'Ακαδημίας 'Ιωαννίνων

Γ'

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΑΡΙΘΜΗΣΗ

I. Οι προσοκήσεις

Ὡς προσοκήσεις γιὰ τὴν κατανόηση τῆς πρώτης ἀριθμῆσεως θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθῇ »ανεῖς ὅλα ἐκεῖνα τὰ παιδαγωγικὰ παιγνίδια τῶν κατασκευῶν, συλλογῶν, καὶ συγκρίσεων, πού ἐφαρμόζονται στὰ νηπιαγωγεία σὲ παιδιὰ ἡλικίας 5-6 ἐτῶν. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ παιγνίδια αὐτὰ ἔχουν ἐπινόηθῇ ἀπὸ μεγάλους παιδαγωγούς, ὅπως τὸν Froebel, τὴν Montessori καὶ τὸν Decroly, γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὴν ἀνεπάρκεια τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς νοημοσύνης ὡλισμένων ἀνωμαλῶν παιδιῶν. Εἶναι βέβαια πολὺ χρήσιμα γιὰ τίς εἰδικές τῶς καθυστερημένων παιδιῶν. Ὅσοι ὅμως τὰ χρησιμοποιοῦν στὸ Δημ. Σχολεῖο μὲ ὁμαλὰ παιδιὰ πικροθυμεῖν τὴν σκοπιμότητα τῶν δημιουργιῶν τῶν.

Ὁ Decroly κ' ἡ Monchamps γράφουν σχετικῶς: «Τὸ κανονικὸ παιδί κάνει μόνο του, συχνὰ ἔξω ἀπὸ τὸ περιβάλλον του, πολλὰ διηπιστώσεις, συγκρίσεις καὶ πειραματισμούς, οἱ ὅποιοι κινεῖ οἱ ζῶν στὸ νεφρὸ μιναλό του τὸν σχηματισμὸ εἰκόνων καὶ πνευματικῶν παραστάσεων. Μόνον, ὅταν δοκιμάζῃ πολλές φορές καὶ πειραματίζεται καὶ ὅταν ἔχῃ καὶ ξαναενημεῖται τὸ παιδί, κατορθώνει νὰ σχηματίσῃ ὁριστικὰ τίς ἐννοιες τῶν ἀριθμῶν 3, 4 καὶ 5 στὴν νοημοσύνη του. Ἄρα τὸ ἀνώμαλο παιδί, τὸ ἀπαθές, τὸ ἀδέξιο, πού δὲν κάνει μόνο του κανένα πειραματισμὸ, ἔχει ἀνάγκη νὰ τὸ ὑποκινοῦμε

ἐξωτερικά, γιὰ νὰ βροῖσκῃ ἓνα στοιχεῖο πνευματικόν, προπαρασκευασμένον καὶ εὐκόλῳ γιὰ ἀφομοίωση». (1) Τὰ παιδαγωγικὰ παιγνίδια εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὰ παιδιὰ τῆς προσχολικῆς ἡλικίας καὶ γιὰ ὅσα ξεπέρασαν τὴν ἡλικία αὐτὴ ἀλλ' εἶναι πνευματικῶς καθυστερημένα.

Τὸ ἔλικὸ τοῦ Decroly, τῆς Montessori κλπ. μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ μόνο τίς πρώτες κυρίως ἡμέρες τοῦ ἔτους, διότι τὸ παιδί τῆς πρώτης τάξεως ξεπερνάει πολὺ σύντομα τὰ εἰσαγωγικὰ στὴν ἀρίθμηση στάδια. Δὲν θὰ ἦταν ὀρθὸ νὰ ἐφαρμόζοιμε διδακτικὰς μεθόδους καὶ ἐνέργειες πού ἐπινόηθηκαν γιὰ ὠριμένη ἡλικία καὶ κατηγορία παιδιῶν σὲ παιδιὰ προχωρημένης διανοητικῆς ἀναπτύξεως (ὅπως ὑπεστήριξε ὀρθὰ ὁ κ. Wallon στὸ Διεθνὲς συνέδριον στὸ Παρίσι τὸ 1954. (2)

Υπάρχουν ὅμως γιὰ τὴν πρώτη ἀρίθμηση καὶ πολλὰ τεχνητὰ παιγνίδια τῶν ἐργαστασίων, τὰ ὁποῖα ὁμοίως δὲν ἔχουν πολλὴν ἀξία. Τὰ παιγνίδια, πού κατασκευάζουν τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ, εἶναι παιδαγωγικῶς ὠφελιμώτερα, διότι ικανοποιοῦν τὴν ἀνάγκη του νὰ προσαρμοσθῇ στὴ ζωὴ (μιμοῦνται σκηνές ἐνηλίκων), προσφέρουν τὴν εὐκαιρία ν' ἀσκηθῇ τὸ παιδί διανοητικὰ, νὰ μετρήσῃ, νὰ ὑπολογίσῃ, ν' ἀριθμῇ, νὰ λογαριασῇ. Τὰ παιγνίδια αὐτὰ ἔχουν τὴν ἐννοια τῆς ἐργασίας γιὰ τὰ παιδιὰ, διότι τὰ προβλῇ.

1. Βλέπε τὸ βιβλίον τους: «L'initiation à l'activité intellectuelle et motrice par les jeux éducatifs» σελ. 101, ἐκδοσι 6η 115).

2. Βλέπε: Περιοδικὸ: «Σχολεῖο καὶ ζωὴ», Μάιος 1954 (πορίσματα τοῦ συνεδρίου).

ἔχει τὴν γνώμην, διὲν ὁ ρηθεὶς γερμανὸς ἐρευνητὴς ἐκφράζει γνώμην οὐχὶ ἐπιστημονικὰς καὶ διὲν τὸ λεχθὲν γερμανικὸν περιοδικὸν δεχθὲν νὰ δημοσιεύσῃ πραγματεῖαν, δι' ἧς ἐκφράζονται γνώμη μὴ ἐπιστημονικῇ, δὲ, δύναται (κατὰ τὸν κ. Κουλούρη) νὰ θεωρηθῇ ἐπιστημονικὸν περιοδικόν).

Ὁ κ. Κουλούρης ἐν τῇ ἀρχῇ του ἐλέγχει καὶ τὰς τυπολογίας τοῦ Κρέτσερ καὶ τοῦ Γιούγκ, μάλιστα δὲ τὴν τοῦ Κρέτσερ. Μὲ τὸν ἐλεγχον τούτον δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἀσχληθῶμεν. Ἀλλ' ὅμως κρίνομεν σκόπιμον νὰ παραθέσωμεν περὶ τῶν τυπολογιῶν τούτων γνώμην, ἥτις ἐκφέρεται διὰ σχετικοῦ ἀθροῦς τοῦ ἐν ἔτει 1954 ἐκδοθέντος ἐν τῇ Ἐκδοτικῇ οἰκῇ «Herder» ἐν Freiburg, τρίτου τόμου τοῦ «Λεξικὸν τῆς Παιδαγωγικῆς». Ἐν τῇ ἀρχῇ τούτῃ περὶ μὲν τῆς τυπολογίας τοῦ Κρέτσερ γράφονται τὰ ἀκόλουθα: «Ἡ γνωστοτάτη καὶ ἀριστα θεμελιωμένη τυπολογία εἶναι ἡ τοῦ ἐν Τυβίγγῃ ψυχιάτρου Ἑρν. Κρέτσερ κ.τ.λ.». Περὶ δὲ τῆς τυπολογίας τοῦ Γιούγκ τὸ αὐτὸ ἀθροῦς

λέγει: «... Μεγάλῃ τυπολογικῇ σημασίᾳ ἀρμόζει εἰς τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ὄρμον καὶ πρὸς ἑαυτὸν, ἥτις εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς ὑπὸ Γιούγκ διακρίσεως τύπων».

Ἐξεδόθη δὲ τὸ περὶ τύπων σύγγραμμα τοῦ μὲν Κρέτσερ εἰς πρώτην μὲν ἐκδοσιν τὸ 1921, εἰς ἐκδοσὴν δὲ τὸ 1951, τοῦ δὲ Γιούγκ εἰς πρώτην ἐκδοσιν τὸ 1921, εἰς ἑκτὴν δὲ τὸ 1949.

Ἰνα δὲ γενικώτερον εἰπῶμεν, πρώται κατ' ἀξίαν τυπολογίαι θεωροῦνται σήμερον ὑπὸ τῶν περισσοτέρων ψυχολόγων ἡ τοῦ Κρέτσερ, ἡ τοῦ Γιούγκ καὶ ἡ τοῦ Σπράγγερ. Καὶ οἱ δύο οὗτοι ἐκ τῆς ψυχιατρικῆς εἰς τὴν ψυχολογίαν προσελθόντες ἐπιστήμονες ἀπολαύουν παγκοσμίου παρὰ τοῖς ἐπιστήμοσι φήμης.

Εὐχόμενος εἰς τὸ «Ἐπιστημονικὸν Βῆμα τοῦ Διδασκάλου» νὰ φέρῃ πρὸς μεγάλῃ ὠφελείαν τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν, ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριφέστερον ἐπιστημονικὸν χαρακτῆρα, διατελώ ἄρα μετὰ πάσης τιμῆς.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Μ. ΚΑΛΛΙΑΦΑΣ

ματα της ζωής των παιδιών λύνονται μ' ενέργειες και πράξεις, και από μās τους ενηλίκους ονομάζονται παιγνίδια. Προκειμένου όμως να προπαρασκευάσουμε το παιδικό πνεύμα για την κατανόηση της πρώτης αρίθμησης, θ' ασκήσουμε, βεβαίως, τα παιδιά με παιδαγωγικά παιγνίδια, αλλά θα φροντίσουμε να κάνουμε επιλογή αυτών και να υποδεικνύουμε εκείνα, που βοηθούν στην ανάπτυξη των διανοητικών λειτουργιών, που είναι απαραίτητες για την κατάκτηση της έννοιας των αριθμών (συγκρότηση τάξεων και δημιουργία της σειράς), όπως τις αναπτύξαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Όλες όμως αυτές οι προασκήσεις και τα παιγνίδια πρέπει να γίνουν στο νηπιαγωγείο σε μεγάλη έκταση και πολύ σύντομα κατά τις πρώτες μόνο ημέρες του σχολ. έτους της πρώτης τάξεως, διότι το παιδί ωρίμασε πλέον και πρέπει να προχωρήσει στις έννοιες των αριθμών.

Με τις προασκήσεις αυτές επιδιώκουμε α) να πειραματίζεται αισθητικοκινητικά το παιδί επί των μεγεθών, των επιφανειών, των όγκων, των βαρών, β) να βρεί τις σχέσεις (ομοιότητες και διαφορές) μεταξύ των αντικειμένων, ώστε να οδηγηθεί στην έννοια της αρίθμησης, γ) να εκτιμά τα ποσά χονδρικά και εμπειρικά (μακρύ, κοντό, ψηλό, χαμηλό, βαρύ, ελαφρύ, στενό, φαρδύ, χονδρό, λεπτό, μικρό), δ) να εκτιμά τα ποσά συγκρίνοντας τα με τρεις αξιολογήσεις: μεγάλο—μέτριο—μικρό, ε) να κατανοήσει τις κλίμακες των μεγεθών (κλίμαξ ανερχόμενη, αυξάνουσα—κατερχόμενη, φθίνουσα) και στ) να διαπιστώσει την διατήρηση της ύλης των αντικειμένων παρά τις μεταβολές της μορφής των ή της διατάξεώς των σε μία σειρά, να μπορεί να αναγνωρίσει τα μέρη ενός όλου, να τα συνθέσει εις όλον ν' αναλύσει το όλον εις μέρη, να ερμηνεύσει αντιστοιχίες σε διατάξεις και σειρές αντικειμένων.

Τα παραδείγματα, που αναφέραμε εις τα μέσα εξακριβώσεως των απαραίτητων διανοητικών λειτουργιών με τις χάνδρες και τα ξυλάκια, εις κατάλληλα για προασκήσεις. Παρόμοια προς αυτά μπορεί να επινοήσει πολλά ο δάσκαλος. Έτσι π.χ. μπορούμε να παρουσιάσουμε στα παιδιά δύο ίσια ποτηράκια με την αυτή ποσότητα νερού. Αδειάζουμε από το νερό από το ένα ποτήρι σε 2—3 άλλα μικρότερα ποτηράκια και ζητούμε από τα παιδιά να μās απαντήσουν εάν το μεγάλο ποτήρι έχει ίση ποσότητα νερού μ' εκείνο, που περιέχουν τα τρία μικρά ποτηράκια (διατήρηση της ύλης παρά τις μεταβολές της μορφής). Μπορούμε επίσης μεταξύ δύο ίσων σφαιρών από πλαστίλην να επιμηκύνουμε την μία και να ζητήσουμε από το παιδί να μās ειπεί εάν έχωμε έτσι ίση πάλι ποσότητα πλαστίλης. Ομοίως με πλαστίλην μπορούμε να κατασκευάσουμε μικρά προσωπάκια διαφορετικού αναστήματος και να δώσουμε στα παιδιά ξυλάκια και μικρά σακίδια διαφόρων μεγεθών και να ζητήσουμε απ' αυτά να δώσουν το κατάλληλο ξυλάκι και σακίδιο στα προσωπάκια ανάλογως του αναστήματός των (αντιστοιχία μεγεθών). Ζητούμε επίσης να καθορίσουν την ισοότητα επιφανειών, μεγεθών διαφόρων σωμάτων με την χρήση ενός μικροτέρου αντικειμένου ως μέτρου. Αφαιρούμε από ισάριθμες συλλογές ή ίσες επιφάνειες ίσα μέρη από κάθε μία και ζητούμε ν' απο-

φανθούν για την ισοότητα του υπολοίπου. Οι ασκήσεις αυτές δεν είναι καθόλου τυχαίες, διότι κάθε μία αναφέρεται σε ειδική ικανότητα της διανοήσεως. Έχουν επινοηθεί από τον ψυχολόγο J. Piaget για την έρευνα της παιδικής νοημοσύνης (1) και μπορούν κατά την γνώμη των παιδαγωγών ν' αποτελέσουν άριστες προασκήσεις για την εκκόλαψη των απαραίτητων για την πρώτη αρίθμηση διανοητικών λειτουργιών.

II. Τα έποπτικά μέσα

Χρησιμοποιούμε για την πρώτη αρίθμηση τριών ειδών έποπτικά μέσα με διαδοχική σειρά σε κάθε μάθημα:

α) Συγκεκριμένα αντικείμενα από την ζωή του στενωτέρου περιβάλλοντος εύκαιριακώς εκλεγόμενα (φρούτα, μήλα, καρύδια, φύλλα, ζώα κλπ.). Τα αντικείμενα αυτά αναφέρονται πάντοτε στο θέμα της ένότητας ή του κέντρου ενδιαφέροντος. Τα χρησιμοποιούμε μόνον για το ξεκίνημα του μαθήματος κι' εκλέγουμε μεταξύ πολλών όσα συσχετίζονται κι' ομοιάζουν κάπως στην μορφή, στην ποιότητα, στο μέγεθος με αντικείμενα της δευτέρας κατηγορίας έποπτικού ύλικου, ώστε να είναι ευχερέστερη η μεταπήδηση από τα αντικείμενα αυτά στα είδη του βασικού έποπτικού ύλικου μας.

β) Είδη βασικού έποπτικού ύλικου. Γρήγορα εγκαταλείπουμε τα συγκεκριμένα αντικείμενα από την ζωή κι' εκλέγουμε, για την εμφάνιση πλέον της έννοιας του αριθμού, αντικείμενα συγκεκριμένα πάλιν, αλλά πιο απλά, που δεν διεγείρουν υπερβολικά τις αισθήσεις, όρεξεις κι' επιθυμίες των παιδιών και τα οποία είναι εύκολο να συγκεντρώνουμε και να τα παρουσιάζουμε ως ομάδες στα παιδιά με ποικίλη, για κάθε αριθμό και τις πράξεις του, διάταξη. Βεβαίως το καλλίτερο μάθημα αριθμητικής είναι εκείνο του οποίου τα χρησιμοποιούμενα και υπολογιζόμενα αριθμητικώς ποσά αναφέρονται στο περιβάλλον, που παρήγαγε το παιδί, και του οποίου μαθήματος ή πρακτική εφαρμογή αποτελεί πάλιν επιστροφή στο περιβάλλον. Αλλά η ένσωμάτωση κι' η συσχέτιση της διδασκαλίας της αριθμητικής με την ζωή της στενωτέρας πατρίδος δεν σημαίνει καθόλου ότι ο δάσκαλος πρέπει να εμφανίζει από το κέντρο ενδιαφέροντος ή από το θέμα της ένότητας όλα τα πολύχρωμα ή θελκτικά αντικείμενα, διότι είναι ανάγκη να οδηγήσουμε σύντομα το παιδί να περάσει από τα συγκεκριμένα πράγματα στ' αριθμητικά σύμβολα. Το πνεύμα του παιδιού πρέπει να συνηθίσει να συγκεντρώνεται όχι στο όρατο, όχι στην θελκτική άποψη των αντικειμένων ή της εικόνας, αλλά στην αριθμητική των άποψης. Το όρατο και θελκτικό αντικείμενο διαγείρει αναμνήσεις κι' επιθυμίες κι' αποτελεί κατά την γνώμη των ειδικών έπιστημόνων εμπόδιο στο παιδί να περάσει στην άφηρημένη έννοια του αριθμού. Όπως δεν είναι δυνατόν να οδηγήσουμε το παιδί στην έννοια του αριθμού, χωρίς να ξεκινήσουμε από τα συγκεκριμένα αντικείμενα κι' από την ενασχόλησή του μ' αυτά, έτσι ακριβώς

1. Βλέπε σχετική μελέτη μας στο «Επιστημονικό Βήμα του Διδασκάλου» Ιανουάριος, Φεβρουάριος, Μάρτιος, Απρίλιος 1961.

ΠΡΟΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ
Υποτρόφου τοῦ Ι. Κ. Υ. ἐν Λονδίῳ

«Χρήματα ποῦ ξοδεύονται γιὰ τὴν Ἑκπαίδευσιν εἶναι ἡ καλύτερη ἐπένδυσιν γιὰ τὸ μέλλον τῆς χώρας».

Τὸν τελευταῖον καιρὸ παρουσιάζεται μιὰ ἐντονὴ ἀναταραχὴ γιὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα, ὅχι μόνο στὰ ἐκπαιδευτικὰ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες ἀλλὰ καὶ σὲ ὁλόκληρον τὸν τύπο τῆς χώρας.

«Σήμερα μάλιστα, ὅτε ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν κρατῶν ἔχει μεταφερθῇ εἰς τὸν πνευματικὸν στίβον, ἡμεῖς ἐξακολουθεῖμεν νὰ ἀμφιταλαντευώμεθα ἂν θὰ πρέπει νὰ διαθέσωμεν ψυχλὰ τινὰ διὰ τὴν Στοιχειώδη μόρφωσιν τοῦ λαοῦ μας» διαβάζω στὸ Διδασκαλικὸ βῆμα τῆς 30ῆς Νοεμβρίου 1957.

Ἡ Διεύθυνσις τοῦ περιοδικοῦ «Σχολεῖο καὶ Ζωὴ» ἀπευθύνει πρὸς τὸν Ἑλληνικὸ λαὸ καὶ ἰδιαίτερα πρὸς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Δημοτικῆς καὶ Μέσης Παιδείας, φλέγοντα ἐρωτήματα σχετικὰ μὲ τὴ μεταρρύθμισιν καὶ τὸ συγχρονισμὸ τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας.

Ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς τύπος «συνιστᾷ εἰς τὴν Κυβέρνησιν στροφὴν πρὸς τὴν Παιδείαν ἵνα δυνηθῶμεν, ἂν ὅχι νὰ συμβαδίσωμεν, τουλάχιστον νὰ ἀκολουθήσωμεν τὰ ἄλλα κράτη εἰς τὴν πορείαν τῆς προόδου καὶ τῆς ἐξελίξεως» (Δ. Βῆμα).

Γιὰ ἓνα ἀνώτερο πνευματικὸ ἐπίπεδο

«Ὅλα αὐτά, μαζί τὴν ἀπεργίαν τῶν διδασκάλων καὶ τὴν ὁλόψυχον συμπαράστασιν τῶν γονέων, εἶναι ἓνα προμῆνυμα κάποιας σοβαρῆς με-

εἶναι ἀνάγκη νὰ μειώσωμε στὸ ἐλάχιστον αὐτὴν τὴν δουλικότητά μας καὶ νὰ προτιμήσωμε συλλογὴς ἀντικειμένων, ὅσον τὸ δυνατόν, κανονικῶν, συμμετρικῶν, σχηματοποιουμένων καὶ ἀφηρημένων καὶ ὅσον τὸ δυνατόν στερουμένων σημασίας, ἀφ' οὗ ἡ προσοχὴ τοῦ παιδιοῦ πρέπει νὰ στραφῇ ὁλόκληρη εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀριθμοῦ. Ἀποκλείομε δηλαδὴ τὰ ὠραῖα χελιδόνια, τὰ ὠραῖα λουλούδια, τὴς καραμέλλες, τὰ φρούτα ὡς μέσα διδασκαλίας τῶν ἀριθμητικῶν γνώσεων, ὅπως καὶ τὴς πολυχρόνιες εἰκόνες αὐτῶν, μὲ τὴς ὁποῖες εἶναι γεμάτα τὰ βοηθητικὰ βιβλία. Τὸ ὠραῖο καὶ τὸ ἐλκυστικὸ ἔχει τὴν θέσιν τοῦ ἄλλου καὶ ὅχι τόσο εἰς τὴν ἀριθμητικὴν, διότι ἡ κατανόησις τῶν ἀριθμῶν καὶ τῶν πράξεων τῶν δὲν εἶναι ἔργον τῆς ἀντιλήψεως, ἀλλὰ τῆς διανοήσεως, τῶν ἐσωτερικῶν, νοερῶν, λογικῶν πράξεων. Ὑστερὰ ἀπ' ὅλα αὐτά, πρέπει νὰ καθορίσωμε τὸ βασικὸ ἐποπτικὸ ὕλικόν μας, τὸ ὁποῖον θὰ χρησιμοποιώμε ἀμέσως μετὰ τὰ συγκεκριμένα τῆς ζωῆς ἀντικείμενα: 1) Προτιμοῦμε: βῶλους

ταβολῆς, κάποιας στροφῆς ποῦ παίρνει τὸ ἔθνος γιὰ τὸ ἀνέβασμά του σὲ ἓνα ἀνώτερον πεδίο.

Ἡ ἴδια ἀναταραχὴ, τὸ ἴδιο συγκλονισμὸ τοῦ ἔθνους, πέρασε πρωτότερα ἀπὸ τὰ κράτη ἐκεῖνα ποῦ σήμερα προπορεύονται εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὸν πολιτισμὸν. Ἡ πρώτη ἀποφασιστικὴ κίνησις ἐγένετο σ' αὐτὰ τὰ κράτη μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς βιομηχανίας, ποῦ ἔφερε ἀλματώδη αὐξήσει τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων. Ἡ ἐργατικὴ τάξις ἐξεσηκώθηκε καὶ ἀπήτησε μὲ μὲν τῶν παιδῶν τῆς.

Στὴν Ἀγγλίαν μετὰ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμον ἓνα σάλπισμα ἀκούστηκε ἀπ' ἄκρην σ' ἄκρην σ' ὅλη τὴν χώρα: «Ἡ Μέση ἐκπαίδευσιν γιὰ ὅλους». Τὸ ἴδιο σάλπισμα ἐπανελάβον πολιτικὰ κόμματα, σύλλογοι, συνεταιρισμοί, ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων καὶ μεγάλοι ἐκπαιδευτές: «Secondary Education is to be the right of all no longer the privilege of the few». Ἡ Μέση Ἑκπαίδευσιν πρέπει νὰ γίνῃ δικαίωμα ὅλων καὶ ὅχι πλέον τὸ προνόμιον τῶν ὀλίγων».

Ἀλλὰ μόνο μετὰ τὸν Δεύτερον Παγκόσμιον Πόλεμον καὶ μὲ τὴν Ἑκπαιδευτικὴν Πράξιν 1944, ἡ Μέση παιδεία ἐγένετο ὁριστικὰ ὑποχρεωτικὴ γιὰ τὸ σύνολο τῶν παιδιῶν μέχρι τοῦ 15ου ἔτους, μὲ τὴν πρόβλεψιν, μὲ πρώτη εὐκαιρία, νὰ ἀνέλθῃ στὸ 16ον ἔτος.

Ἀπὸ τὴν πολιτεία λαμβάνεται κάθε φροντίδα νὰ ἐνθαρρύνωνται τὰ παιδιά πρὸς συνέχισιν τῶν σπουδῶν τους καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως. Πρὸς τοῦτο ἔχουν ἱ-

(ἀπὸ πλαστικὴν ἢ πηλὸν), ἢ μπίλλες ἢ βελανίδια στρογγυλὰ ἢ κονκούτσια ἀπὸ καρποῦς ἢ στρογγυλοὺς σπόρους ἢ μπαζέλια ἢ ξυλίνους κύβους (ὅπως τὰ ζάρια).

2) Μποροῦμε ἐπίσης νὰ χρησιμοποιήσωμε μιὰ σειρά ἀπὸ γεωμετρικὰ ξύλινα σώματα (παράλληλεπipedα) ἀντιπροσωπεύοντα τοὺς ἀριθμοὺς 1—10 καὶ διευκολύνοντα τὴς σχετικὰς ἐπ' αὐτῶν πράξεις (τεχνικὴ ἐπινοηθεῖσα ἀπὸ τοὺς παιδαγωγοὺς τῆς Γενεῖης Audemars καὶ Lafendel). Τὸν τρόπο χρήσεως τοῦ ὕλικου αὐτοῦ περιγράφωμε στὸ κεφάλαιον (πιο κάτω): ἀναλύσεις ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ 10.

Μὲ τὰ δύο αὐτὰ εἶδη τοῦ βασικοῦ ἐποπτικοῦ ὕλικου τὰ παιδιά πρέπει νὰ κάμουν μετακινήσεις, ἀποχωρισμούς, συμπαραθέσεις κλπ. τῶν ἀντικειμένων, διότι ἡ ἐννοία τοῦ ἀριθμοῦ κατὰ τὸν Piaget γεννᾶται ὅχι ἀπὸ τὰ πράγματα ἀλλ' ἀπὸ τὴς πράξεως καὶ ἐνέργειάς μας ἐπὶ τῶν πραγμάτων.

δρυθῇ σ' ὅλη τὴ χώρα, **τοπικά κολλέγια**. ὅπου, τὰ ἐργαζόμενα παιδιά ἡλικίας 16-20 ἐτῶν, φοιτοῦν μιά ὁλόκληρη ἐργασίμο ἡμέρα τὴν ἐβδομάδα γιὰ τὴν ὁποία ἀφήνονται ἐλεύθερα ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο ὅπου ἐργάζονται, ἀλλὰ πληρώνονται ὁλόκληρο τὸ μισθὸ τους γιὰ τὴν ἡμέρα αὐτή. Σὲ ἄλλες ἡμέρες τῆς ἐβδομάδος παρακολουθοῦν μαθήματα καὶ σὲ νυκτερινές ὥρες. Τὰ κολλέγια αὐτὰ παρέχουν γενικὴ μόρφωσι καὶ συμβάλλουν στὴν ἐπαγγελματικὴ τελειοποίησι καθὼς καὶ στὴν ἀσκήσι καὶ ἐξέλιξι ταλέντων καὶ κλίσεων 67%, τῶν ἀγοριῶν καὶ 49% τῶν κοριτσιῶν ἡλικίας 16 ἐτῶν συνεχίζουν τὴ φοίτησί τους στὰ κολλέγια αὐτὰ ἢ σὲ ἡμερήσια σχολεῖα. 53% τῶν ἀγοριῶν καὶ 33% τῶν κοριτσιῶν ἡλικίας 17 ἐτῶν, καὶ 33% ἀγοριῶν καὶ 20% κοριτσιῶν ἡλικίας 18 ἐτῶν. Ὑπάρχει δὲ ἡ πρόβλεψις ἀπὸ τὴν ἐκπαιδευτικὴ πράξι 1944, νὰ γίνῃ ὑποχρεωτικὴ ἡ φοίτησις μέχρι τὸ 18ον ἔτος εἰς τὰ κολλέγια αὐτὰ (Part time).

Ἡ ἀντιπολίτευσις ἀνησύχῃσε γιὰ τὸ τόσο λίγο ποσοστὸ σπουδαστῶν συνεχίζει ἐκπαίδευσιν μέχρι τὸ 10ον ἔτος καὶ ὁ κ. Moss ἐμίλησε στὴ βουλὴ ἐρωτώντας τὸν ὑπουργὸ τῆς Παιδείας τί μέτρα ἔλαβε ἢ προτίθεται νὰ λάβῃ γιὰ τὴν ἐνθάρρυνσι τῶν παιδιῶν νὰ συνεχίζουν τὴν ἐκπαίδευσίν τους.

Ὁ ὑπουργὸς ser David Eccles ἀπήντησε ὅτι «ὁ καλύτερος τρόπος νὰ ἐνθαρρύνωμε τὰ παι-

διὰ νὰ παραμένουν στὸ σχολεῖο εἶναι νὰ κάνωμε τὰ σχολεῖα καλύτερα καὶ περισσότερο ἐλκυστικά καὶ νὰ δώσωμε στὰ παιδιά καλύτερες ἐυκαιρίες πρὸς συνέχισιν τῆς σπουδῆς των καὶ μετὰ τὸ ἔτος τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως» Sunday Times 1957.

Τὴν ἴδια στιγμὴ στὴν Ἑλλάδα ἀνησυχούμε γιὰ τὴν τόσα πολλὰ παιδιά γυρεύουν νὰ συνεχίσουν τὴ μόρφωσί τους καὶ ἀναζητοῦμε μέσα γιὰ νὰ μπορέσωμε νὰ ἀνακόψωμε τὸ σκοπὸ τους!

Τὴν ἴδια στιγμὴ στὴν Ἑλλάδα ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι ὑποχρεωτικὴ μόλις μέχρι τὸ 12ον ἔτος. Μετὰ τὸ 12ον ἔτος περίπου 15% συνεχίζουν φοίτησι στὴ Μέση Ἑκπαίδευσιν. Τὰ ὑπόλοιπα 85% τῶν ἐλλήνων παιδιῶν ὑποχρεοῦνται νὰ σταματήσουν τὴν περαιτέρω πνευματικὴ τους ἐξέλιξι στὸ 12ο χρόνο! δηλαδὴ πολὺ ἐνωρύτερα πρὶν φθάσουν τὴν πλήρη ὀριμότητα· σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐγκεφάλου συνεχίζεται καὶ ἡ σωματικὴ δομὴ δὲν ἔχει ὁλοκληρωθῇ. (Ἡ πλήρης ὀρίμανσις ἐρχεται περὶ τὸ 21ον μὲ 24ον ἔτος). Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ παιδιά τυχαίνει νὰ εἶναι προικισμένα μὲ talenta καὶ μὲ ἐξέχοντα πνευματικὰ χαρίσματα. Ὅμως ἀφανίζονται γιὰ τὴν τόσον ἐνωρὶς διακόπτουν τὴν ἐκπαίδευσίν τους.

Ἀλλὰ ἄς ρίξωμε μιὰ ματιὰ νὰ ἴδωμε σὲ πῶς ἐπίπεδο βρίσκεται ἡ ἐκπαίδευσις στίς ἄλλες χώρες. Ἀς ἀφήσωμε νὰ μιλήσουν οἱ ἀριθμοί.

ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ Σ' ΟΛΟΝ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Ὑποχρεωτικὴ φοίτησις μέχρι τὸ							Δὲν ὑφίσταται νόμος ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως
18ον ἔτος	17ον ἔτος	16ον ἔτος	15ον ἔτος	14ον ἔτος	13ον ἔτος	12ον ἔτος	
Ἀμερικὴ	Ρωσσία	Φιλανδία	Αὐστραλία	Ἀφγανιστάν		Ἑλλὰς	Ἰσπανία
Ἰνδία		Ἑλβετία	Γαλλία	Ἀργεντινὴ		Νικαράγουα	Συρία
Ἰταλία		Περσὶ	Καναδὰς	Αὐστρία		Πορτογαλία	Βενεζουέλα
Ἰαπωνία		Ρουμανία	Ἰαπωνία	Βέλγιο		Τουρκία	
Ἀγγλία		Σουηδία	Ἀγγλία	Βολιβία			
Σαῦδα			Γουατεμάλα	Βουλγαρία			
			Ν. Ζηλανδ.	Κεϊμάνη			
			Μεξικὸ	Κόστα-Ρίκα			
			Παναμὰς	Τσεχοσλοβ.			
			Νορβηγία	Δανία			
			Χοντούρας	Ἑσθονία			
			Χιλή	Γερμανία			
				Γουατεμάλα			
				Ἰταλία			
				Παραγουάη			
				Φιλιππίνες			
				Τερνέστη			
				Οὐραγουάη			

Ἀλλὰ ὥς πότε θὰ βρισκόμαστε στὸ ἴδιο πνευματικὸ ἐπίπεδο μὲ τὴν Τουρκία καὶ Νικαράγουα καὶ σὲ κατώτερο ἀπὸ τὸ Αὐγανιστάν, Βολιβία, Κεϊμάνη, Γουατεμάλα, Παραγουάη, Οὐραγουάη καὶ τόσες ἄλλες χώρες ποὺ φαίνονται στὸν ἀνω-

τέρω πίνακα;

Ἦρθε ὁ καιρὸς τὸ ἔθνος μας νὰ κινηθῇ γιὰ ἀνώτερες πνευματικὲς κατακτήσεις. Στὸν πόλεμο τοῦ 40 ἡ Ἑλλὰς ἐδείξε τί μπορεῖ νὰ κατορθώσῃ στὸ πεδίο τῆς Ἐλευθερίας. Τώρα εἶναι

καιρός νά δειξη τί μπορεί νά κατορθώση στο πεδίο τῆς Ειρήνης.

Ἑλλάς! εἶναι ἡ χώρα τοῦ πνεύματος καί τῆς τέχνης πού φωτίζει τόν κόσμον ἀπό τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁμήρου.

Τό εὐκρατο κλίμα τῆς, ὁ ξάστερος οὐρανός τῆς, τὰ βουνά καί ἡ θάλασσα, ὅλα μαζί ἀποτελοῦν μιά θαυμασία σύνθεσι, μιά ἰδανική ἀτμόσφαιρα, ὅπου τό πνεῦμα καί ἡ τέχνη, πουθενά ἄλλοῦ σ' ὅλον τόν κόσμον, δέν ἤμποροῦν καλύψαι νά ὑψωθοῦν ὡς τό Ζενίθ καί νά θριαμβεύσουν.

Εἰρήνη καί τέχνες καί γράμματα εἶναι γιά τήν ἀνάπτυξι καί εὐημερία τῆς χώρας μας. Τέχνες καί γράμματα ὑπάρχουν μέσα στή φύσι τοῦ Ἑλλήνα. Κινοῦνται ζωντανά μέσα στό αἷμα του.

Δέν ξέρω ἂν ὑπάρχουν ἄλλες χώρες στόν κόσμο πού προσδοκοῦν εὐημερία σέ βάσεις ὄχι πνευματικές. Ὅμως γιά μᾶς, γιά τήν ἀνάπτυξι, γιά τήν ἀνάδειξι, γιά τήν εὐημερία τῆς χώρας μας, δέν ὑπάρχει ἄλλη διέξοδος παρά μόνο *Εἰρήνη—τέχνες καί γράμματα*.

Ἀπό τήν ἐπικοινωνία μου μέ πρόσωπα πάσης ἐθνικότητος σέ μιά «διεθνή» πόλι ὅπως εἶναι τό Λονδίνο (ὑπάρχουν 3 ἑκατομ. ξένοι) ἀντελήφθην, ὅτι οἱ λαοί εἶναι πρόθυμοι νά παραδεχθοῦν τήν πνευματική ἀνωτερότητα τῶν ἀπογόνων τοῦ Πλάτωνα καί Ἀριστοτέλη ὡς ἀνφυσικῶν συνεχιστῶν μιᾶς ἀνεκτίμητης πνευματικῆς κληρονομίας.

Ἐπειτα ἡ χώρα μας εἶναι κράτος μικρό. Καί ἡ Ἑλβετία εἶναι κράτος μικρό. Καί ἡ Σουηδία μικρό κράτος εἶναι. Ἀλλά γιά νά ρίξουν τή βαρύτητα τοῦ ἔθνους στήν Παιδεία, προβάλλωνται ὡς πρῶτα στό προσκήνιο τῶν ἔθνων. Κι ἂν ἡ χώρα μας εἶναι κράτος μικρό, τό Ἑλληνικό πνεῦμα εἶναι ὁπέραντο.

Ἀκόμα καί τὰ πιό μικρά κράτη μέ τήν Παιδεία, παίρνουν τεράστια δύναμι καί γίνονται μεγάλα, γιατί τό πνεῦμα εἶναι ἀχώρητο.

Ἐκπαίδευσις εἶναι ἡ μόνη διέξοδος γιά τὰ μικρά κράτη.

Πάθος γιά τήν Ἐκπαίδευσιν

Μόνο ἓνα θερμό ἐνδιαφέρον, μιά δυναμική *μαγία* γιά τήν ἐκπαίδευσιν, θά μπορούσε νά ὑψώσῃ τό πνευματικό ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ μας στό ἐπίπεδο τῶν ἄλλων προοδευμένων κρατῶν καί ἀκόμη νά ἀνεβάσῃ τή χώρα μας στήν πρωτοπορεία τῶν ἔθνων.

Μόνο ἓνα πραγματικό πάθος γιά τήν ἐκπαίδευσιν θά μπορούσε νά μεταμφώσῃ τή χώρα μας σέ χώρα εὐημερίας, σέ χώρα πνευματικῆς καί τεχνικῆς ἀνίθησεως. Αὐτό τό πάθος εὐτυχῶς σήμερα ὑπάρχει καί κάθε μέρα γίνεται φλογερότερο. Ἡ ἀπαθεία τῆς περασμένης εἰκοσαετίας ἐξαφανίζεται. Ἀρχίζει νά γίνεται πίστις ὅτι ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος γιά τήν εὐημερία καί τήν εὐτυχία κάθε χώρας εἶναι ἡ ἐκπαίδευσιν. Χρήματα δέ πού ξοδεύονται γιά τήν ἐκπαίδευσιν εἶναι σταθερῇ ἐπένδυσι γιά τό μέλλον τοῦ ἔ-

θνους. Ἀρχίζει νά γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἔάν προαγάγωμε τό ἀκαδημαϊκό ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ μας καί ὅλη ἡ χώρα θά λάβῃ ἀντίστοιχο προαγωγή καί ὠφέλεια.

Στήν ἐποχή δέ τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας καί τῆς ἐκμηδενίσεως τοῦ διαστήματος, ἡ εὐημερία καί ἡ ἀναγέννησις τῆς χώρας θά ἐπιτευχθῇ ὄχι μέ τίς πλάτες παρά μόνο μέ τήν ἀνάπτυξι τοῦ πνεύματος στό ἀνώτερο δυνατό σημεῖο. *Οἱ πνευματικές δυνάμεις καί ἱκανότητες τῶν ἀτόμων εἶναι ἡ πυρηνική δύναμις* τοῦ ἔθνους.

«Ἡ τεχνική ἐπανάστασις—λέγει ὁ ἀκαδημαϊκός Γάλλος Daniel Rors—ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα εὐχάριστον νά ἀπαλλάσῃ τόν ἄνθρωπον ἀπό τὰ ἐξαντλητικά ἔργα, ἀπό τήν ἐξαθλίωσιν τῶν πολλῶν ὥρων ἐργασίας καί νά τοῦ παρέχῃ περισσότεράς ἐλευθέρως ὥρας. Τός ὥρας ὅμως αὐτάς, τί θά τὰς κάνῃ; Τό πρόβλημα εἶναι λεπτόν καί δύσκολον. Διότι ἔάν αἱ πολλαί ὥραι ἐργασίας καί τὰ βαρειά ἔργα ἐξαθλιώνουν τόν ἄνθρωπον, ὑπάρχουν διασκεδάσεις καί ἀναπαύσεις πού τόν ἐξαθλιώνουν ἐξ ἰσοῦ μέ τόν ἰδικόν των τρόπον. «Καί τώρα, λέγει ὁ Πλάτων εἰς τόν «Φαῖδρον» θά πρέπει νά ἀσχοληθῶμεν μέ τὰ σοβαρά προβλήματα εἰς τῶν ἐχόμεν ἐλευθέρως ὥρας». Ἀκριβῶς, εἰς τὰ σοβαρά αὐτά πράγματα θά πρέπει νά ἀφιερώνωμεν τὰς ὥρας ἀναπαύσεώς μας: Εἰς τὰς παιδαγωγικάς ἐκείνας δραστηριότητας, αἱ ὁποῖαι θά ἐπιτρέπουν εἰς τόν ἄνθρωπον νά ἀνέρχεται ὅλο καί πιό ὑψηλά καί νά ἤμωρῃ συνεπῶς νά καταλαμβάνῃ θέσεις ἡγετικές. Ὑπό παρομοίας συνθήκας, *ἡ ἑθνική Παιδεία δέν θά πρέπει νά τελειώσῃ* μέ τό δημοτικόν *ἢ καί μέ αὐτό ἀκόμη τό γυμνάσιον*, ἀλλά θά πρέπει νά εἶναι ἓνα συνεχές ἔργον διαπαιδαγωγήσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὅλα τὰ στάδια τῆς ζωῆς του».

Ὅταν λοιπόν οἱ Ἀκαδημαϊκοί τῆς Δύσεως ὁμιλοῦν ὅτι ἡ Παιδεία δέν θά πρέπει νά τελειώσῃ καί μέ αὐτό ἀκόμη τό γυμνάσιον, θά εἶναι γιά μᾶς χάσιμο πολυτίμου χρόνου νά συζητᾶμε ἂν θά πρέπει νά ἀνεβάσωμε ἢ ὄχι τό μορφωτικό ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ μας διότι τό ζήτημα δέν εἶναι πλέον ἀμφισβητήσιμο μά εἶναι κατεπεῖγον.

Ἀνάπτυξις τῆς ἀτομικότητος

Ἄν ἡ ἐκπαίδευσιν εἶναι ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος γιά τήν εὐημερία μιᾶς χώρας, *ἡ ἀνάπτυξις τῶν παιδιῶν σύμφωνα μέ τίς ἱκανότητες κλίσεις καί ἐνδιαφέροντα* εἶναι ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τῆς ἐκπαίδευσιν.

Τό δεύτερο σάλπισμα, μετά ἀπό τό σάλπισμα γιά τήν ἀνοδο τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ μας, θά πρέπει νά εἶναι: «Ἀνάπτυξις τῶν ἀτομικῶν ἱκανοτήτων στό ἀνώτερο δυνατό σημεῖο καί πλήρης κοινωνική ζωή. Κανένα τάλεντο, καμμιά ἱκανότητα, καμμιά μεγαλοφυΐα δέν θά πρέπει νά πάῃ χαμένη».

Σέ ὅλες τίς προοδευμένες χώρες παρέχονται ὅλες οἱ εὐκαιρίες μέ ὅλα τὰ μέσα γιά νά βρεθῇ «ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος στήν κατάλληλη θέσι»: Μὲ ὑποχρεωτική δωρεάν Μέση ἐκπαίδευσιν,

μέ κατανομή τῶν μαθητῶν ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητες μέ διάφορα εἶδη σχολείων πού ἀνταποκρίνονται στά διάφορα εἶδη παιδιῶν, μέ ἐπαγγελματικές σχολές, μέ ὑποτροφίες, μέ ἐπιχορηγήσεις κλπ.

Παρά τήν τελειότητα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος στήν Ἀγγλία ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐπαγγελματικό πρόβλημα, ὁ καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου κ. Emerson δέν μένει ἱκανοποιημένος. Σέ μία διάλεξι του εἶπε ὅτι «in England there are too many square pegs in round holes and that the right man for the right job is not still available». Στήν Ἀγγλία δηλ. ὑπάρχουν τόσα πολλά τετράγωνα καρφιά σέ στρογγυλές τρύπες καί ὅτι ἡ ἀπαίτησις νά βρεθῇ ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος στήν κατάλληλο θέσι δέν ἔχει ἀκόμη ἐπιτευχθῇ.

Ἀλλά ἐάν ὁ κ. Emerson ἀνησυχῇ καί εὐρίσκει ὅτι αὐτό τὸ πρόβλημα δέν ἔχει λυθῇ ἀκόμη στήν Ἀγγλία, πόσο περισσότερο θά ἔπρεπε νά ἀνησυχῶμε ἐμεῖς πού δέν ἔχομε τήν ποικιλία τῶν στοιχείων πού ὑπάρχουν ἐδῶ, οὔτε τμήματα κατανομῆς ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητες οὔτε τῇ Μέσῃ ἐκπαίδευσι ὑποχρεωτική, οὔτε σχεδόν ἐπαγγελματικές σχολές;

Ὁ Θεός οὐδέποτε ἐδημιούργησε δύο ἀνθρώπους ἀπολύτως ὁμοίους. Μετά ἀπό κάθε γέννηση σπάζει τὸ καλούπι. Ὁ μαγικός συνδυασμός χρησιμοποιεῖται μόνο μία φορά. Τήν ἀνάπτυξι στό τελειότερο δυνατό σημεῖο αὐτῶν τῶν ἱκανοτήτων πού ὑπάρχουν στό κάθε ἄτομο, πρέπει νά ἀποσκοπῇ ἡ ἐκπαίδευσις. Ὁ πολιτισμός θά ἀνελθῇ σημαντικά ὅταν ὁ καθένας ἔχει ἀναπτύξει συνεργατικό πνεῦμα, ὅταν ἡμπορῇ νά ζῇ στήν ἀτμόσφαιρα τῶν ἐνδιαφερόντων του, βρῇ σκεῖ εὐκαιρίες ἐξελιξέως τῶν δυνάμεών του καί ἡμπορῇ νά διαλεγῇ ἐλεύθερα τίς ἀπασχολήσεις καί τὸ ἐπάγγελμά του.

Τὸ Ἰνστιτούτο Κρατικῶν Ὑποτροφιῶν παρέχοντας ὑποτροφίες στό ἐσωτερικό καί ἐξωτερικό εἶναι μία μεγάλη ἐλπίδα γιὰ τὸ ἔθνος. Ἀλλά ὑπάρχουν τόσες ἄλλες ἀθικτές πλευρές γιὰ τὴ λύσι τοῦ ἰδίου προβλήματος.

Ποια μορφή πρέπει νά πάρῃ τὸ ἐκπαιδευτικό μας σύστημα

Ὁ σκοπός τοῦ σχολείου μας δέν πρέπει νά εἶναι ἐπαγγελματικός. Κράτη πού ἔρριξαν τὴ βαρὺτητα στήν ἐπαγγελματική ἐκπαίδευσι, στήν ἐπιστήμη καί τίς τέχνες, ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα αἰσθήματα καί τὴν αἰσθητική ἀντίληψι καί γρήγορα κατάλαβαν ὅτι ἔπρεπε νά στραφῶν στα ἀνθρώπινα ἰδεώδη.

Ὁ σκοπός τοῦ σχολείου μας πρέπει νά εἶναι ἰσορροπία ἀνθρώπινων καί ὠφελιστι-

κῶν σκοπῶν χωρὶς νά παύσῃ νά εἶναι ἐλληνο-χριστιανικός.

Ἡ ἐκπαίδευσις θά πρέπει νά γίνῃ ὑποχρεωτική ὡς τὸ 16ον ἔτος τῆς ἡλικίας ἀρχομένη ἀπὸ τὸ 5ον ἔτος.

Αὐτὸ θά ἡμποροῦσε ἀμέσως νά ἐπιτευχθῇ ἀν τὸ Δημοτικό Σχολεῖο γίνῃ *δωκατάξιο* μέ τὴν προοπτική *εἰς τὸ ἐγγὺς μέλλον νά γίνουν ὑποχρεωτικὲς οἱ κατώτερες τάξεις τοῦ Γυμνασίου*, γίνῃ δὲ *ὑποχρεωτικὴ ἡ τελευταία τάξις τοῦ Νηπιαγωγείου*. Νηπιαγωγεῖα θά πρέπει ν' ἀπλωθοῦν σ' ὅλη τὴ χώρα. Ὅπου εἶναι ἀδύνατον, νά ὑπάρθουν ἐστὶν νηπιακές τάξεις μέ νηπιαγωγὸ γιὰ τὴν ἡλικία 5 ἐτῶν, πού νά στεγάζωνται στὰ Δημοτικά σχολεῖα.

Τὰ ὑπάρχοντα ἐπαγγελματικά σχολεῖα πού δέχονται παιδιά ἀπὸ τὸ 12ο ἢ 13ο ἔτος, ἀναπτύσσουν μονόπλευρη ἐκπαίδευσι καί παρέχουν στενὴ ἀντίληψι τῆς ζωῆς. Μόνον μετὰ τὸ 17ο ἢ 18 ἔτος τῆς ἡλικίας θά πρέπει τὰ παιδιά νά εἰσέρχωνται σὲ ἀποκλειστικά ἐπαγγελματικές σχολές.

Τὰ σχολεῖα μας—καί ἰδιαίτερα ἡ Μέση ἐκπαίδευσις—πρέπει νά ἀλλοτρώουν τὸ μονολιθικὸ τους χαρακτήρα. Πρέπει νά γίνουν ἐλαστικά μέ τὴ δημιουργία μιᾶς μεγάλης *ποικιλίας μαθημάτων*, ἀπὸ τὰ ὅποια οἱ μαθητὲς θά ἡμποροῦν νά διαλέξουν ἀνάλογον μέ τὰ ἐνδιαφέροντα καί κλίσεις.

Ἐνας κορμός 4—5 μαθημάτων γιὰ ὅλα τὰ παιδιά εἶναι ἀρκετός.

Σήμερα ἡ χώρα πῆρε τὸ δρόμο τῆς ἐκβιομηχανοποιήσεως. Ὁ λευκὸς ἀνθράκας συμβάλλει θετικά στον ἐξηλεκτρισμό της. Τὸ πρόγραμμα τοῦ σχολείου πρέπει νά ανταποκριθῇ στίς καινούργιες ἀπαιτήσεις.

Ἡ διαίρεσις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως σὲ δύο τμήματα, ἓνα κατώτερο καί ἓνα ἀνώτερο, θά ἐξασφαλίσῃ μιὰ ἀρτιώτερη ὁργάνωσι καί ἐποπτεία τῶν σχολείων. Τὸ *κατώτερο τμήμα* θά πρέπει νά δίνῃ *γενικὴ μόρφωσι* 4·5 μαθημάτων καί νά παρέχῃ τὴν εὐκαιρία στοὺς μαθητὲς νά *διαλέγουν* μεταξὺ μιᾶς ποικιλίας ἀπὸ ἄλλα *μαθήματα*. Τὸ *ἀνώτερο τμήμα* θά πρέπει νά εἶναι μᾶλλον *προεπαγγελματικό*.

Ἐνα πλήρες *ἀποκεντρωτικὸ σύστημα* ἐκπαιδεύσεως θά ἐπιφέρῃ μιὰ ἄμιλλα μεταξὺ τῶν διαφόρων νομῶν τοῦ κράτους, μιὰ ἄμιλλα πού πάντοτε θά δυναμώνεται ἀπὸ τὸ «φιλότιμο» πού εἶναι κυρίως Ἑλληνικὸ χαρακτηριστικό.

«Ἐάν ἐπιθυμῇς νά δημοκρατικοποιήσῃς μιὰ χώρα ὀφείλεις νά ἀποκεντρώσῃς τὴν ἐκπαίδευσιν» ἐτόνισε ὁ καθηγητής κ. Lauwerys σὲ μιὰ διάλεξι του.

Οἱ Νομαρχιακὲς Ἐκπαιδευτικὲς Ἐπιτροπὲς θά μπορέσουν νά δώσουν τὸ κατάλληλο περι-

χόμενο στην εκπαίδευσιν της Περιφέρειας τους. Τό αγροτικό σχολείο δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀκριβῶς ὁμοιο μὲ τὸ ἀστικό, ἢ τὸ ὀρεινὸ μὲ τὸ παραλιακό, τὸ Θρακικὸ μὲ τὸ Πελοποννησιακόν. Γιά τὴν ἐνότητα ὁμοῦς τῆς ἐκπαιδεύσεως θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχουν γενικώτεροι νόμοι ποὺ νὰ ἰσχύουν οἱ αὐτοὶ γιὰ ὅλους τοὺς νομοὺς.

Στὴ νέα νομοθεσία θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχη ἡ πρόβλεψις τὰ δύο ἢ τρία πρῶτα χρόνια τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως νὰ γίνουν ὑποχρεωτικά. Αὐτὴ ἡ πρόβλεψις θὰ εὖρη ἀπήχησι, θὰ συναντήσῃ καλὴ θέλησιν καὶ σύντομα θὰ προπαρασκευάσῃ κατάλληλους πρὸς τοῦτο συνθήκες. Ἔτσι ἡ χώρα πρὶν περάσῃ εἰκοσαετία θὰ ἀποκτήσῃ ὁμαλὰ ὑποχρεωτικὴ Μ. Ἐκπαίδευσιν. Φυσικὰ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ θὰ προκύψῃ τὸ πρόβλημα τῶν διδασκόντων. Ἀνάμεσα στὸν κλάδον τῶν δημοδιδασκάλων ὑπάρχει μεγάλος ἀριθμὸς μὲ ἀκαδημαϊκὰς ἢ πρακτικὰς ἱκανότητες ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ προσφέρουν γόνιμον ἐργασία στὰ πρῶτα γυμνασιακὰ χρόνια, τῶν ὁποίων οἱ θέσεις στὴ Δημοτικὴ νὰ καλυφθοῦν μὲ τὸν διορισμὸ τῶν ἀδιοριστῶν.

Τὸ ἐπικρατοῦν σύστημα εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων ἐκλογῆς τῶν καλυτέρων θὰ πρέπει νὰ μετατραπῇ σὲ σύστημα ἐπιλογῆς ἱκανοτήτων. Μὲ τὸ νέο αὐτὸ σύστημα κανεὶς δὲν θὰ ἀπορρίπτεται κατὰ τὰς εἰσαγωγικὰς ἐξετάσεις, ἀλλὰ θὰ κατατάσσεται στὸ τμήμα μαθημάτων ποὺ ἀνταποκρίνεται στὶς δυνάμεις του. Εἶναι ἓνα σύστημα ἐνθαρρύνσεως τῶν παιδιῶν νὰ συνεχίσουν τίς σπουδὰς τους, ἐνῶ τὸ σύστημα ἐκλογῆς εἶναι σύστημα προσκομμάτων καὶ ἀποθαρρύνσεως γιὰ τὴ μεγάλη πλειοψηφία τῶν μαθητῶν. Ὅσον ὑπάρχει ἐκλογὴ ὑπάρχει καὶ ἀπόρριψις.

Μετὰ τὸ 5ον ἔτος θὰ πρέπει νὰ γίνεται καινούργια ἐπιλογή γιὰ κατανομή στὰ προ-ἐπαγγελματικὰ σχολεῖα. Στὸ 18ον ἔτος θὰ μπορῇ νὰ εἰσέρχωνται σὲ καθαρῶς ἐπαγγελματικὰ σχολεῖα.

Comprehensive schools

Στὴν Ἀγγλίαν καὶ Ἀμερικὴ πρὶν λίγα χρόνια προέκυψε μεγάλος σάλος σχετικὰ μὲ τὸν τύπον τῶν σχολείων τῆς Μέσης Παιδείας. Φαίνεται ὁμοῦς ὅτι ἡ κρίσις αὐτὴ τείνει νὰ ξεπερασθῇ μὲ τὰ νέα αὐτὰ σχολεῖα ποὺ τὰ ὀνομάζουν comprehensive schools. Τὰ σχολεῖα αὐτὰ δημιουργοῦν τμήματα ἱκανοτήτων ἀνάμεσα σὲ παιδιὰ τῆς αὐτῆς ἡλικίας. Εἶναι σχολεῖα πολὺ ἐλαστικά καὶ μποροῦν τὰ παιδιὰ, ἀν αἰσθάνωνται ὅτι τὸ τμήμα στὸ ὁποῖο τοποθετήθησαν δὲν ἀνταποκρίνεται στὶς ἱκανότητες καὶ ἐνδιαφέροντά τους, νὰ μεταφερθοῦν σὲ ἄλλο τμήμα, μέχρις ὅτου ἡ πυξίδα τῆς ἀτομικότητός των εὖρη τὸν πραγματικὸν προσανατολισμὸν τῆς. Μπο-

ρεῖ δηλ. ἓνας μαθητὴς νὰ παρακολουθῇ ἀνώτερα γλωσσικά καὶ κατώτερα μαθηματικά σύμφωνα μὲ τίς δυνάμεις του. Τὰ σχολεῖα αὐτὰ παρέχουν εἰδικὰς τάξεις μαθημάτων: Τάξις Γεωγραφίας, Ἱστορίας, Χημείας κλπ. Οἱ διδάσκαλοι δὲν μετακινοῦνται ἀπὸ τὴν μιὰ τὰξιν στὴν ἄλλη παρὰ εὗρισκονται πάντοτε στὴν τὰξιν τῆς εἰδικότητός των. Οἱ μαθητὲς ὁμοῦς μετακινοῦνται στὶς τάξεις τῶν μαθημάτων ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὶς ἱκανότητές τους.

Στὰ σχολεῖα αὐτὰ φοιτοῦν ὅλα τὰ παιδιὰ, κάθε ἱκανότητος καὶ ἀπὸ κάθε κοινωνικῆς τάξεως. Κατὰ τίς εἰσιτηρίους ἐξετάσεις κανένα παιδί δὲν ἀποτυγχάνει πορὰ κατανέμονται σὲ τμήματα ἱκανότητος. Μία ἀποτυχία στὰ πρῶτα χρόνια φέρνει πολλὰς φορές ἀπογοήτευσιν καὶ συνέπειας ποὺ ἀκολουθοῦν σὲ ὅλη τὴ ζωὴ.

Εἶναι τὰ σχολεῖα ποὺ «προσαρμόζουν τὸ πρόγραμμα στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ παιδιοῦ καὶ ὅχι τὸ παιδί στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ προγράμματος». «Τὰ τετράγωνα παιδιὰ δὲν ἀναγκάζονται νὰ περάσουν ἀπὸ στρογγυλὰς τρύπας». Ὁ κοινωνικὸς σκοπὸς αὐτοῦ τοῦ σχολείου πάλιν εἶναι σπουδαῖος γιὰτὶ θέτει τὰ παιδιὰ κάθε κοινωνικῆς τάξεως καὶ κάθε πνευματικῆς ἱκανότητος κάτω ἀπὸ τὴν ἴδιαν στέγην.

Οἱ διευθυντές, καθὼς καὶ ὅλο τὸ προσωπικὸ τῶν Comprehensive schools, τὰ ὁποῖα ἐπεσκέφθην στὸ Λονδίνο, εἶναι θερμοὶ θιασῶτες αὐτῆς τῆς κατευθύνσεως καὶ βεβαιώνουν γιὰ τὰ καρποφόρα ἀποτελέσματα τῶν σχολείων των.

Ἡ τελευταία ἐκπαιδευτικὴ πρᾶξις τῆς Σκωτίας προβλέπει νὰ μετατρέψῃ ὅλα τὰ Σκωτικὰ σχολεῖα σὲ Comprehensive schools.

Τὸ κύριον μειονέκτημα τῶν σχολείων αὐτῶν θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐποπτεία καὶ ὁ δύσκολος χειρισμὸς. Τόσον στὴν Ἀγγλίαν ὅσον καὶ στὴν Ἀμερικὴ, γιὰ νὰ δημιουργήσουν πολλὰ τμήματα μαθημάτων τῆς αὐτῆς ἡλικίας, ἵδρυσαν τεράστια «comprehensive school» μὲ 2.000 ὡς 4.000 μαθητὲς. Αὐτὸ δύσκολον θὰ δυσκολεῖται στὴν ἐποπτεία καὶ εὐκόλῳ χειρισμῷ, τὸ δὲ παιδί θὰ αἰσθάνεται ἓνα αἶσθημα ἐλλείψεως ἀσφαλείας μέσα σὲ αὐτὸ τὸ διδασκαλὸν ὄργανισμὸν. Στὴ χώρα μας θὰ μπορούσαν νὰ δημιουργηθοῦν τέτοια σχολεῖα μὲ 500—600 τουλάχιστον μαθητὲς ἢ καλύτερα τὰ τωρινὰ γυμνάσια ἢ ἐμπορικὰ νὰ πάρουν κάποια τέτοια μετατροπὴ.

Τὸ ἔργο τῶν ἐπιθεωρητῶν πρέπει ἐπίσης νὰ ἀλλάξῃ. Ὁ ἐπιθεωρητὴς δὲν πρέπει νὰ προξενῇ διαταραχὴν στὸ ἔργο τοῦ διδασκάλου ὅπως πολὺ συχνὰ συμβαίνει. Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν καὶ τὸ φόβον, ὁ δὲ ἐπιθεωρητὴς νὰ μετατραπῇ σὲ συνεργάτη καὶ σύμ-

βουλο. Τότε τό ελληνικό φιλότιμο, πού δέν άνέ-
χεται καταναγκασμό καί βία, θά άνταποκριθῇ
καλύτερα.

Μαζί μέ τήν νέαν οργάνωσι τῆς Παιδείας,
πρέπει νά άνασκευασθῇ καί τό πρόγραμμα, καί

κατά τέτοιον τρόπο, ὥστε νά εἶναι εὐκόλη ἡ
συνεχῆς προσαρμογή του στή δυναμική ροή τῆς
ἐξελισσομένης κοινωνίας.

Τό ἀκόλουθο διάγραμμα εἶναι μία εἰσηγητική
μεταρρύθμισις :

Υποχρεωτική εκπαίδευσις	Ἡλικία σπουδαστοῦ	Πανεπιστήμιο			Ἑπαγγελματικές Σχολές
	19	Προπαρασκευαστικές σπουδές γιά τό	Πανεπιστήμιο		
	18		Παιδ. Ἀκαδημίες		
	17		Πολυτεχνεῖο κλ.π.		
	16	Πρό - ἐπαγγελματικές Σχολές			
	15				
	14	Δημοτική Ἑκπαίδευσις	Γενική μόρφωσις καί τμήματα ἐκπαιδευτικῶν	Σπουδαί- ων διαφερόντων	
	13				
	12				
	11				
	10				
	9				
	8				
	7				
	6	Νηπιαγωγεῖα			
	5				
4					
3	Οἰκογένεια				
2					
1					
0					

Προκειμένου γιά τή διοργάνωσι τῆς Ἑκπαι-
δεύσεως δέν εἶναι ἀρκετό νά μελετηθῇ ἡ σημε-
ρινή πραγματικότητα καί οἱ ἀπαιτήσεις τῆς
στιγμῆς. Πρέπει νά ἀτενίσωμε καί πρὸς τό μέλ-
λον καί νά ἀκολουθήσωμε τοὺς δρόμους πού ὁ-
δηγοῦν πρὸς τὰ ἐκεῖ, καθὼς καί τὰ παιδαγωγι-
κά καί κοινωνικά ρεύματα στή δυναμική ροή
τους.

Ἐάν ἐπιθυμοῦμε μιά πραγματική ἀναγέννη-
σι στή χώρα μας θά πρέπει νά γίνῃ πίστις ὅτι
δέν ὑπάρχει Κεφάλαιο περισσότερο παραγωγι-
κὸ παρά οἱ δυνάμεις καί ικανότητες τῶν ἀτό-
μων. Ὁ καλύτερος τόκος πού δίνουν τὰ χρή-
ματα εἶναι νά ξεδεύωνται γιά ν' ἀναπτύξουν
αὐτὲς τίς δυνάμεις.

London 24-12-57

Η ΚΑΚΟΔΑΙΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΩΝ ΜΑΣ

ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΑΥΤΗΣ

Υπό ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΑΘ. ΦΑΣΣΑ,
Επιθεωρητοῦ Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΝ

Σχολεῖον περιφρονημένο καὶ ἐγκαταλειμμένο ἀπὸ πᾶσαν Ἀρχήν. Στεγάζομενον στὸ διδακτήριον τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ἢ στὸ Γραφεῖο αὐτοῦ· στὸ ἐγκαταλειμμένο ἐρημόσπιτο τοῦ χωρίου μὲ πικύλαιες κλίμακες, χωρὶς παράθυρα καὶ μὲ χαϊνούς τις ὕπες στὰ πατώματα. Ἡ στήν παράγκα τοῦ χωρίου, ἢ στὸ ἄλλοτε καφενεῖο αὐτοῦ ἢ σὲ καμμιὰ ἀχρηστή αἴθουσα τοῦ Δασαρχείου ἢ σὲ καμμιὰ τοῦ ξενώνου τῆς Κοινότητος ἢ τέλος σὲ καμμιὰ ἀποθήκην τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου τοῦ φωτίζεται ἀπὸ τὸν φεγγίτη καὶ ἀερίζεται μόνον ἀπὸ τὴν θύραν εἰσόδου (συμβαίνει στήν Περιφέρειά μου).

Σπανιώτατα, γιὰ νὰ μὴν εἰπῶ καθόλου, ἔχει τὸ Νηπιαγωγεῖον ἴδιον οἶκον, ἴδιους πόρους, καὶ ἰδιὴν του περιοσίαν. Ὅλα τὰ ἔχει συγκεντρώσει τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο· φυσικὰ καὶ ἐδῶ ἰσχύει τὸ δίκαιόν τοῦ ἰσχυρότερου, καὶ μόνον τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο τοῦ παρέχει λίγη γραφικὴ ὕλη καὶ μικρόν τι ποσὸν γιὰ ἄλλες μικρὰς του ἀνάγκας.

Σχολικὰ ἐπιπλά. Πολὺ ὀλίγα Νηπιαγωγεῖα, καὶ αὐτὰ μετροῦνται στὰ δάκτυλα τῶν δύο χειρῶν, ἔχουν ὡς ἐπιπλά τραπεζάκια καὶ καθίσματα· τὰ περισσότερα χρησιμοποιοῦν θρανία τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ἢ μόνον καθίσματα χειροποίητα ἀπλὰ τῶν γονέων τῶν.

Μαυροπίνακες; Ἐνα κομμάτι σανίδος 1 τ.μ. ἢ καὶ ἡμίσεος τοιοῦτου καὶ κακὸς βαμμένο. Αὕτη εἶναι ἡ περιοσία τοῦ Νηπιαγωγείου.

Ἡ Νηπιαγωγός, ἀπόφοιτος συνήθως τοῦ Διδακταλείου Νηπιαγωγῶν, μικρὴ τότε στήν ἡλικίαν καὶ μὲ μικρὴ γενικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ μόρφωση, δὲν ἐμερίμνησε δυστυχῶς καθόλου, πλὴν φυσικὰ ἐλαχίστων ἐξαρρέσεων, νὰ βελτιωθῇ καὶ ἀτομικῶς καὶ ἐπηρεαστικῶς. Προσκολήθηκε στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο καὶ ἐμμελήθη αὐτὸ καθ' ὅλα... ἀκόμα καὶ στίς γιοιές, παίγνια καὶ διαλέμματα μαζί μὲ τοὺς μαθητὰς τοῦ Δημοτικοῦ. Ζωὴ Νηπιαγωγείου ὄρθη καὶ ἐνέργεια δική του δὲν προκύπτει, δὲν ἐδημιούργησε ἀκόμη.

Φυσικὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος γιὰ παιδαγωγοῦσα ἐργασία.

ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ

Τί λοιπὸν δέον γενέσθαι; Ἐκτὸς ἀρχῆς ὑρῆσθαι. Ὅτι ἐπὶ τεσσαρακονταετία δὲν ἔγινε ἄς ἀρχίσῃ ἀπὸ τώρα. Καὶ πρῶτα ἄς μεριμνήσωμε γιὰ τὴν μόρφωσιν τῆς Νηπιαγωγού. Πρέπει νὰ κατέχῃ τὴν αὐτὴν μόρφωσιν μὲ τὴν διδασκάλισσα τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου καὶ νὰ λείψῃ οὕτω ἢ διάκρισι.

Ἐκ τῶν ὑπηρετησάντων αἱ νεώτεραι νὰ τύχουν ἐπιμορφώσεως τοῦλάχιστον μὲ μονοετὴ φοίτησιν σὲ εἰδικὰ προνοησθησιν μαθήματα Νηπιαγωγῶν.

Προπαντὸς πρέπει νὰ μεριμνήσωμε γιὰ τὴν πρακτικὴν ἐξάσκησιν αὐτῶν ποὺ δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ μὲ τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐργασίας στὰ πρῶτα Νηπιαγωγεῖα τῶν Διδακταλείων. Καὶ γὰρ τὸ τελευταῖον βῆμα νὰ διακόπτονται τὰ μαθήματα ἐπὶ τρίμηνο καὶ νὰ ἀποστέλλονται σὲ

διάφορα νηπιαγωγεῖα πλησίον ἰκανῶν διδασκόντων. Μετὰ τὸ πέρας τῆς παρακολούθησεως νὰ ὑποβάλλουν καὶ σχετικὴν μελέτη γιὰ τὴν ἀπόκτησιν πτυχίου.

Τέλος αἱ Νηπιαγωγοὶ πρέπει νὰ τύχουν εἰδικῆς μορφώσεως. Ἡ Νηπιαγωγός δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾷ ὅτι δὲν εἶναι δασκάλα ἀλλὰ εἶναι πέρα ὡς πέρα παιδαγωγός.

ΚΤΙΡΙΟΝ

Ἐπίσης τὸ Κράτος, εἶναι καιρὸς πλέον νὰ μεριμνήσῃ καὶ γιὰ τὴν ἀνέγερσιν διδακτηρίων γιὰ τὰ νηπιαγωγεῖα καὶ γιὰ τὴν ἀπόκτησιν καὶ ὑπὸ τούτων ἰδίας περιοσίας, ἔστω ἀποσπῶντες καὶ τμήμα ἐκ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Ἀπαραίτητες συνθήκες γιὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ Νηπιαγωγείου εἶναι αἱ ἑξῆς:

1) Χῶρος ἀρκετός, καθαρὸς καὶ καλὰ ζεσταινόμενος τὸν χειμῶνα, τρεχούμενο νερὸ, ζεστὸ τοῦλάχιστο τὸ χειμῶνα καὶ ἀρκετὰ καλὰ ὀργανωμένα ἀποχωρητήρια.

2) Τὸ κτίριον πρέπει νὰ εἶναι μονόροφον κάθε αἴθουσα μὲ παράθυρα ἀπὸ δύο πλευρὰς καὶ γύρω του νὰ ὑπάρχῃ χῶρος γιὰ ὑπαίθριον παίγνιδι.

3) Χῶρος γιὰ σχολικὸ κήπο.

4) Κατάλληλον διάδρομον ἢ αἴθουσα πρὸς τοποθέτησιν τῶν ἀτομικῶν ἀντικειμένων.

5) Γυμναστήριον ἢ ὅταν τὰ οἰκονομικὰ τὸ ἐπιτρέψουν εἰδικὴ αἴθουσα γιὰ γυμναστικὴ, χορὸ καὶ παίγνιδι καὶ μιά τραπεζαρία γιὰ τὸ πρόγευμα καὶ μεταμεσημβρινὸν τοῦ φαγητοῦ.

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ

Ἀπὸ τώρα καὶ πέρα τὸ ἔργον ἀνήκει στήν ἐπιστήμην καὶ παιδαγωγὸν Νηπιαγωγόν. Αὕτη θὰ μεριμνήσῃ γιὰ τὸν ἐξωραϊσμὸν τῶν αἰθουσῶν. Θὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῶν μαθητῶν τοῦ Δημοτικοῦ, τοῦ Γυμνασίου καὶ τῶν ἐξωσχολικῶν νεανίδων τοῦ χωρίου τῆς. Ὁ ἐξωραϊσμὸς θὰ εἶναι ἀνάλογος μὲ τὸ περιβάλλον τοῦ νηπίου, οὕτως ὥστε νὰ ζῇ στὸν ἴδιον τοῦ παιδικοῦ κόσμου. Ἐστὶ τοῦ ἢ μεταθεσὶ τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὸ σπίτι του νὰ μὴ γίνεταί σ' ἓνα ξένο βιολογικῶς περιβάλλον.

Ἀκολουθῶς θὰ μεριμνήσῃ γιὰ τὸ ὕλικόν τοῦ Νηπιαγωγείου μὲ τὸ ὅποιο θὰ παίξουν καὶ θὰ ἐργάζονται τὰ παιδιά. Τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι ἀφθονόν καὶ ποικίλον. Ἐστὶ ἡ ἐλεύθερη ἐργασία τῶν μικρῶν παιδιῶν θὰ προσανατολίζεται εὐκόλως, σύμφωνα μὲ τὰ διαφέροντά του καὶ θὰ διευκολύνεται ἡ ποικιλία στήν ἀπασχόλησιν ποὺ τόσον εἶναι ἀρεστὴ σ' αὐτά.

Τὰ ὕλικα νὰ τοποθετοῦνται σὲ ἐρμάρια χαμηλά, Πίνακες νὰ ὑπάρχουν στοὺς τοίχους ἀρκετοὶ καὶ καλῶς βαμμένοι. Ἀτομικὰ καθίσματα καὶ τραπεζάκια τετραγώνων τῶν 4 θέσεων γιὰ τὴν κοινὴν ἐργασίαν. Ἀκόμη νὰ ὑπάρχῃ σκεπτικὴ κουκλοθεάτρον καὶ ψάδες ἢ διζανγκία γιὰ νὰ ἐκπαιδευθῶνται χάμους τοὶ νήπιοι, ὅταν ποτε γίνονται.

Τονίζομεν ἀκόμη, ὅτι τὸ ὕλικόν μετὰ τὸ ὅποιο θὰ ἐργάζονται καὶ θὰ παίξουν τὰ παιδιά εἶναι πρῶτον ἔργον νὰ

εἶναι ἀκατέργαστο· κενά κουτιά, κασόνια, βαρέλια, κομμάτια ξύλου, ἄμμος, νερό, πηλός, χαρτιά, γυφίματα, κομμάτια ὑφασμα καὶ ἄλλα.

Πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ ὅλα τὰ ἐργαλεῖα τῆς κατεργασίας τῶν γιὰ νὰ προκαλεῖται οὕτω ἡ δημιουργικὴ ἱκανότης καὶ ἡ φαντασία τῶν παιδιῶν.

Παράλληλα πρέπει νὰ ὑπάρχουν καὶ ὁρισμένα παιχνίδια, ὅπως καὶ ζῶα καὶ φυτὰ ποὺ δίνουν ἀφορμὲς ἐργασίας μὲ τὸ ἀκατέργαστο ὕλικό· π.χ. οἱ κοῦκλες καὶ τὸ σπῖτι τους, τὸ μαγαζάκι. Ἡ γωνία τοῦ ἐμπορίου μὲ τὴ ζυγαρὴ καὶ τὰ διάφορα ἀντικείμενα πρὸς πώλησι. Ἡ γωνία τῆς βιολογίας—δηλ.—πάνω σ' ἓνα τραπέζι εἶναι ἓνα κομμάτι ἐδάφους μὲ τὴ βλάστησι, τὸ ροζάκι του καὶ τὶς καλυβίδες του. Κιρβάτια περιέχοντα παντὸς εἶδους καρπούς ποὺ τὰ νήπια συλλέγουν στοὺς περιπάτους των. Ἐπίσης ζῶα τοῦ σπιτιοῦ· γάτες, σκυῖοι, κουνέλια, ψαράκια κ.τ.κ.

Ἀπὸ τὸ Νηπιαγωγεῖον ἐπίσης δὲν θὰ λείπῃ καὶ ἡ μικρὴ βιβλιοθήκη του γιὰ τοὺς μικροὺς, ἀποτελουμένη ἀπὸ εἰκονογραφημένα βιβλία, ποὺ συγκεντρώνονται ἀπὸ τὴν νηπιαγωγὸ καὶ ἀπὸ τὰ νήπια, ἀπὸ εἰκόνες καὶ ἰχνογραφήματα ποὺ συνοδεύουν τὶς παιδικὰς διηγήσεις.

Στὸ προαύλιο, τέλος, αἰῶρες, κλίμακες, βαρέλια, κίβλοι μεγάλοι, πλύνθοι, μικρὴ δεξαμενὴ, ἄμμος καὶ ὅλα παιχνίδια ποὺ ἀπαιτοῦν κατανάλωσι πολλῆς ἐνεργείας.

Ἐννοεῖται βεβαίως ὅτι τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὸ ἀκατέργαστο ὕλικό πρέπει νὰ εἶναι τοποθετημένα καλονικα γιὰ νὰ γνωρίζῃ τὸ παιδί ποῦ θὰ βρῇ τὸ κάθε τι ποὺ χρειάζεται καὶ ποῦ θὰ τὸ ἐπανατοποθετήσῃ, γιατί ἡ ἀκαταστασία κἀμνει τὸ παιδί καὶ μεγάλον δυστυχισμένον.

Ἔτσι θὰ ἐπικρατῇ ζωὴ καὶ κίνησι, ἔστω καὶ μικρὸς θόρυβος. Πρέπει νὰ λείψῃ τελείως ἡ διδακτορικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς μαζικῆς μεταχειρίσεως τῶν νηπίων.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΕΩΣ ΝΗΠΙΩΝ

Εἶναι μεγάλο σφάλμα νὰ πιστεύωμεν ὅτι τὰ νήπια πρέπει νὰ ἀπασχολοῦνται ἄνευ προγράμματος. Οὐδεμία ἐργασία εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ εἴν δὲν προγραμματισθῇ. Ἡ Νηπιαγωγὸς φυσικὰ, ὡς καὶ ἀνωτέρω τονίζομε, δὲν προέχει νὰ διδάξῃ· ἀλλὰ νὰ ἀπασχολήσῃ ἢ Νηπιαγωγὸς δὲν εἶναι ὡσὺν τὴν διαβάλα τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου· εἶναι κατ' ἐξοχὴν καὶ πρωταρχικὰ παιδαγωγός. Ἡ Νηπιαγωγὸς θα καταρτίσῃ γενικὸ πρόγραμμα ἀπασχολήσεως τῶν νηπίων, περὶ τοῦ ὁποῦ εὐλεύθερα θὰ κινούνται. Τοῦτο δυνατόν νὰ καθορίζεται γενικὰ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἐπισήμου Ἀνταλτικοῦ Προγράμματος τοῦ Νηπιαγωγείου, ποὺ εἶναι νομίζω καλὸς πλὴν καὶ αὐτὸ νὰ ἀποκτῇσιν τοιοῦτον. Γατί σήμερα κινούνται ἄνευ δυνατοῦς προγράμματος ἐπισήμου.

Ἡ Νηπιαγωγὸς θὰ προσπαθῇ νὰ ὁρᾷ στήν ἡλικίαν αἰσθητικὴν ἀποστροφή, ὅπου νὰ ἐπικρατῇ ἡρεμία ἢ ἀστροφικὴ συγκρατημένη πᾶσι γὰρ ὅτι αὐτὴν αἰσθητικὴ καὶ σωματικὴ ζωὴς. Ἡ Νηπιαγωγὸς θὰ εἶναι μὴ μὴ τὰς διαφόρων προσώπων καὶ ὅλων ἐνδοῦ, τῶν ὁποίων στερροῦνται πολλοὶ αἰσθητικὸς γιὰ νὰ βοηθήσῃν τὰ μικρά σὲ πρῶτες τῶν προσώπων. Πρέπει νὰ τὴν χαρακτηρίζουν, κερδίζοντες πολλὰ νέα, ὅρεα καὶ ἀντοχὴ σωματικῇ, ἐννοητικῇ καὶ ἀντοχῇ στὴν τάξι καὶ ἐργατικότητά γιὰ τὴν κατὰ τὴν ἐργασίαν διδακτικὸν ὕλικον καὶ παρὰ τὸν Χρηστικὸν ὅτις μετὰ τὴν πρῶτην ἢ πρῶτην τῆς Νηπιαγωγείας νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν ἀποκρίσιν ἀποκρίσιν τοῦ ἀντικειμένου ἀπὸ τὸν πρὸς τὴν νῦν ἀποκρίσιν καὶ ἀποκρίσιν.

συντάσσουσα τὸ πρόγραμμά της καταλλήλως. Τὸ πρόγραμμα νὰ περιλαμβάνῃ ἐργασίαν πρῶτῃν τεσσάρων ὡρῶν καὶ ἄλλες δύο γιὰ τὸ ἀπόγευμα. Ἡ φοιτήσις νὰ εἶναι προαιρετικὴ καὶ νὰ περιλαμβάνῃ νήπια ἡλικίας 3—4 ἐτῶν 4—5 ἐτῶν καὶ 5—6 ἐτῶν καὶ ἐπομένως οἱ τάξεις νὰ εἶναι τρεῖς.

Γενικὸν περίγραμμα τῆς καθημερινῆς ἀπασχολήσεως της δυνατόν νὰ εἶναι τὸ ἑξῆς περίπου:

α) **Καθημερινὴ ἐργασία.** Ἡ ἡμέρα τοῦ νηπίου ποτὲ δὲν πρέπει νὰ περᾷ ἀργήσυχον. Μία ἡμέρα στὸ Νηπιαγωγεῖον εἶναι μὴ ἡμέρα ζωῆς καὶ δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἄδεια, ἀλλὰ νὰ γεμίσῃ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος μὲ τὴν φροντίδα γιὰ τὴν περιποίησιν καὶ τὴ θέρμην τοῦ σώματος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ πλουτισθῇ μὲ πνευματικὴ καὶ συναισθηματικὴ περιχόμενον. Μεγάλον μέρος ἀπὸ τὸ ἡμερήσιον πρόγραμμα πρέπει νὰ ἀφιερώνηται στὴ σωματικὴν περιποίησιν.

1) **Πλύσιμο**· χέρια, πόδια, πρόσωπο, δόντια καὶ ὁλόκληρον τὸ σῶμα ὅταν τὸ σπῖτι δὲν ἐνδιαφέρεται δι' αὐτά.

2) **Ντύσιμο** καὶ γδυσιμο· παλτά, ἀδιάβροχον, ποδιὰ, καπέλλα κ.λ.κ.

3) **Χεῖροι** τοῦ ἀποχωρητηρίου· ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα εἶναι καὶ νὰ τὰ συνήθισῃ στὴν καθαριότητα καὶ στὴν τακτικὴ χρήσιν τοῦ ἀποχωρητηρίου γιατί σὲ πολλὰ χωρὰ δὲν ὑπάρχον ἀποχωρητήρια.

4) **Φαγητό**· γιὰ τὰ νήπια τὸ μεσημέρι ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερον μέρος τῆς ἡμέρας των καὶ τὸ κοινὸ φαγητό εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα μέσα γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀνάπτυξιν τοῦ νηπίου. Μιθῶνόντας νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ σκεῦη τοῦ φαγητοῦ, αἰσθάνονται ἱκανοποίησιν καὶ συγκρίσιν γίνονται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς μεγάλους. Βοηθῶντας τὰ ἀναμεταξὺ των ἀποκτοῦν τὸ πνεῦμα τῆς συνεργασίας. Γι' αὐτὸ στὸ τραπέζιν νὰ καθῶνται μεγάλα καὶ μικρά καὶ νὰ μὴ ξεχωρίζονται ὅπως στὶς αἰθούσας. Προπαντὸς ἂς προσέχῃ στὴν καθαριότητα γιατί ὅπως ἐκθέτει ὁ εἰδικὸς Ὀργανισμὸς τοῦ Ο.Π.Ε. «ΟΥΝΕΣΚΟ» στὸ περιοδικὸν «Le Courier» (Ταχυδρόμος), ὅτι καὶ ἡ Πατριδα μας Ε.Λ.Λ.Σ. ὁρίζεται τὸσον πολὺ χρησιμὰ στὸ ζήτημα τῆς ὑγιεινῆς ποὺ συγκρατεῖται ὅσοι μὲ τὶς διαφόρους φυλὰς ἀφ' ὧν τὸ Ἰνδικὸν Ὀργανισμὸν «Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ μαντηλοῦ ἀναφέρεται στὴ μελέτη—εἶναι κατὰ ἀποκρυσταλλικὸν γὰρ τὸς λαοὺς· μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔχει τὴν τιμὴν νὰ περιλαμβάνεται καὶ ὁ Ἑλληνισμός.

Ἐπομένως τὰ παιδιὰ φάνορον τὸ πρῶτον καὶ ἀλλήλοβοηθοῦντες γὰρ νὰ προετοιμασθῶν γιὰ τὴν ἐργασίαν των.

Ἀποκρίσιν ἢ ἐπίσκεψιν τῆς ὑγιεινῆς καὶ καθαριότητος καὶ ἡ τακτικότης τῆς τάξεως των.

Ἀνακαλύψῃ ἢ ἐλευθέρᾳ συζήτησιν γύρω ἀπὸ τὸ θέμα ποῦ θὰ ἐκτελεσθῇ ἀπὸ τὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν. Θὰ ἐκτελεσθῇ ἀπὸ τὰ γενικώτερα τοιαῦτα α) ἀπὸ τὶς ἀνάγκας γιὰ τὴν ἀντήρησιν τοῦ ἀτόμου, β) ἀπὸ τὴν ἄμυναν τοῦ σώματος, γ) ἀπὸ τὴν ἀνάγκην πρὸς ψυχαγωγίαν. Μὲ ἄλλα λόγια θὰ λαμβάνονται θεματὰ ποὺ νὰ ἱκανοποιούνται οἱ γενικὲς ἀνάγκαι. 1) Ἡ ἀνάγκη τοῦ παιδιοῦ πρὸς κίνησιν (παιγνίδι). 2) Ἡ ἀνάγκη τοῦ παιδιοῦ πρὸς σκόπησιν κίνησιν (χειροτεχνία). 3) Ἡ τάξι τοῦ παιδιοῦ πρὸς μίμησιν (διδασκαλία). καὶ 4) Ἡ τάξι τοῦ παιδιοῦ πρὸς ψυχικὴν περισυλλογὴν (ἐορτή).

β) **Μὲ ἄλλα λόγια** τὸ πρόγραμμα περιλαμβάνει:

1) Παιχνίδια ἐλευθέρᾳ καὶ κατευθυνόμενα. 2) Ἀσκήσεις σωματικὰς. 3) Ἀσκήσεις τῶν αἰσθησέων. (Παρατήρησις—Συζήτησις—Ἀπεικονισμὸς (Ἰχνογραφικὴ, ζωγραφικὴ, χειροτεχνικὴ) 4) Ἀσκήσεις ἀκούσεως. 5) Διηγήσεις καὶ ἀκροῦσι διηγημάτων καὶ ἐννοεῖται καὶ συζήτησιν ἐπ' αὐτῶν. 6)

Πρακτική ήθικη άγωγή. 1) Άπασχόλησι στον κήπο και στην αυλή.

Σημείωσις: Το άπόγευμα είναι πάντοτε άφιερωμένο σε κάθε είδος χειροτεχνικής άπασχολήσεως.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΟΥ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ

Ειδική διδακτική μέθοδος γιά την Νηπιαγωγόν δεν προτείνουμε γιατί όπως προαναφέραμε δεν είναι διδασκαλία αλλά κυρίως παιδαγωγός.

Θά ακολουθήση την φυσική άρίστη μέθοδο της μητέρας. Όπως το νήπιο μαθαίνει ακούοντας και έχωτωντας την μητέρα του το ίδιο θα συμβαίνει και στο καινούργιο του σπίτι στο Νηπιαγωγείο του.

Γενικές μόνον άρχες θα έχη επί ώψι της. 1) Νά ικανοποιήση κατά πρώτο παιδικό, φυσικό και άρίστο τά διαφέροντα και τις άνάγκες του παιδιού.

2) Νά σεβεται την έξεθερία του παιδιού. Νά άσκήση την γλωσσική του έξαρση και νά άποκτήση κάποιες έννοιες αριθμητικές, δίχως νά πνίξη την αυθορμησία του. Νά έξασφαλίση την άπαραίτητη προσπάθεια του νηπίου, δίχως βία και καταναγκασμό. Νά συνήθιση σε κάποι εσωτερική πειθαρχία και τάξη, χωρίς πίεσι και έπιβολή, ώστε νά αισθάνεται το νήπιο άγάπη και συμπάθεια στο σχολείο.

3) Γενικά θα έπικρατή ή παιχνιδώδης μορφή της μάθησως.

4) Η Νηπιαγωγός θα λέγη κανείς ότι δεν θα έπαρξη. Καί όμως όλα θα τα παρακολουθή και πάντοτε θα είναι διαθέσιμη γιά τις άνάγκες και παρατηρήσεις κάθε παιδιού.

ΑΤΟΜΙΚΟΣ ΦΑΚΕΛΛΟΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ

Η Νηπιαγωγός θα τηρή κανονικώς και άτομικό φάκελλο των νηπίων, στον οποίο θα διαφυλάττει το ψυχοπαιδαγωγικό δελτίο του νηπίου, το ιατρικό δελτίο (έπομένως άπαραίτητος ό σχολίαστος), τις παρατηρήσεις επί του παιδιού και της οίκουγενείας του, έπιστολές γονεων, τα άποτελέσματα των έφρμωζόμενων Tests κ.τ.λ.

ΠΑΙΔΟΝΟΜΙΑ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Ειδικά παιδονομικά μετρα δεν πρόκειται νά εφαρμόσωμε στο Νηπιαγωγείο. Πρέπει νά έπικρατή άτμόσφαιρα πειθαρχίας και τάξεως παιδικής και ήρεμοσ. Μας άρκει ή προσωπικότης της Νηπιαγωγού γιά νά άπομακρυνθή κάθε κακή συνήθεια και άταξία του νηπίου.

Ός μόνην ποινήν προτείνουμε την έπιδοκιμασία και άποδοκιμασία των πράξεων του υπό της άγαπημένης υπό των νηπίων Νηπιαγωγού.

Και έτερο μέσο, την λογική και μετρημένη χέση άμοιβών φυσικων και τεχνητων μικρων και άμέσων.

ΟΙ ΕΟΡΤΕΣ

Οί γιορτές στα Νηπιαγωγεία θα είναι απλούστατες και θα έτοιμάζονται μόνον από τά νήπια και όχι νά προσκαλλώνται στις γιορτές των Δημοτικων Σχολείων. Θα είναι έορτές γιά τά νήπια, έορτές γιά τά προσκελλημένα παιδια του Δημοτικού και έορτες γιά τούς γονείς των νηπίων.

ΒΕΩΣΧΟΛΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΗΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΥ

Η Νηπιαγωγός στα μονοτάξια πρό παντος Δημοτικού

Σχολεία είναι ό μόνος φορέας του πολιτισμού και της προσδου στο χωριό.

Αυτή θα έλθη σε έπαφή με τη μητέρα του νηπίου και απ' αυτήν θα μάθη την φροντίδα γιά το παιδί της γιά τό σπίτι της.

Αυτή θα έλθη σε έπαφή με τη νέα του χωριού γιά νά την διδάξη νοικοκυρικά, οικιακή οίκονομία, χειροτεχνία, δημοτικά τραγούδια, χορούς. Θα καταπολεμήση τις δυσειδαιμονίες και αυτή θα καλλιεργήση την χριστιανική άγωγή των νεανιδων άγροτισσων.

Η Νηπιαγωγός είναι εκείνη που θα δώσει στις άγροτισσες την κατάλληλη άγωγή γιά νά γίνουσ πραγματικές χωρικές. Αυτή θα τις άφηνήση την άγάπη προς τη Γη, προς την απλότητα και ολιγάρεα, στην έντιμότητα και ελιγκρέα, στην έπιμέλεια και στην εσπρέα, στην αλληλεγγύη και στην άγωγή, στη μητρότητα.

Όλες αυτές οι ιδιότητες έχουν έξωφανισθή από τότε που άρχισε ή πνχή επικοινωνία του χωριού με την πόλι.

Και πρέπει ή Νηπιαγωγός νά μπορέση νά αναχαιτίση την τάσι της άστυφιλίας γιατί τότε δεν θα άργήση ή μέρα που ή έργης τάξι των άγροτων μας θα άποσυντεθή κοινωνικώς.

Η Νηπιαγωγός θα άφηνήση στα κορίτσια την πραγματική ύπερηφάνεια της χωρικής. Θα διδάξη τις εύκολίες της κατοικίας και διατροφής αλλά και θα έξάρη τις ιδανικές προσωπικότητες του χωριού.

Θα τις κάμη γνωστές και τις πρόδες του πολιτισμού άφηνίζοντας μέσα τους άνώτερο διαφέροντα. Έτσι θα άσκήση τις άγρότισσες νεάνιδες στην αυτοπειθαρχία, στη μόρφωση της θελήσεως, στην αυτοκυριαρχία του συναισθήματος.

Η Νηπιαγωγός νά μελετήση τόν τόπο τους, νά τόν άγαπήση, νά συμμετέχη και νά παρακολουθή τά βιώματα και τις τύχες του χωριού της, νά κατανοή και νά πέβεται τά ήθη και έθιμά των. Νά βρίσκει σε τακτική ανευματική έπαφή με τούς γονείς και νά συνεργάζεται στενά με τούς άλλους μορφωτικούς παράγοντες και Οργανώσεις του χωριού.

Ο άγρότης μας, άνδρας και γυναίκα, έχει άνάγκη από βοηθούς και οδηγούς. Πρέπει νά του άποδείξωμε ότι το Κράτος τόν προστατεύει...

Γενικά και ή άποστολή της Νηπιαγωγού έξτός του Νηπιαγωγείου είναι ή ίδια μετά της των διδασκαλισσων του Δημοτικού Σχολείου με τις όποιες πρέπει νά συνεργάζεται άρμονικά.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τό πλείστον του έργου του Νηπιαγωγείου άπαιτούμε νά έπιτελέση ή ίκανή και φιλότιμη Νηπιαγωγός. Διότι ούτω μόνον πιστεύωμε, ότι είναι δυνατόν νά λείψη ή κακοδαιμονία που δέρνει τά Νηπιαγωγεία μας. Τοιαύτη Νηπιαγωγός θέλωμε μέλίσχυρά βούληση και αυταπάρνησι στην έκτέλεση της ιερής και μεγάλης άποστολής της.

Πρέπει άφ' έαυτής νά προτιμήση νά άρη τόν σταυρόν της μαρτυρικής άγροτικής ζωής και τότε ως είναι βεβαία ότι ή Έπηρεσία θα άναγνωρίση την προσπάθειά της ως ιδιόμορφα και θέλει άμείψει αυτήν δεόντως.

Άριδαρι 31-7-1957

ΣΩΤ. ΑΘ. ΦΑΣΣΑΣ

ΕΠΑΝΑΛΗΨΕΙΣ

Υπό ΓΕΩΡΓ. Δ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, δημοδίου,
Προέδρου Διδασκ. Συλλόγου Καρυστίας

Διάβασα κάποτε μία παλιά έγκύκλιο του Σοῦ τέως Γεν. Έπιθεωρητοῦ κ. Μ. Μιχαλοπούλου ὁ ὁποῖος μεταξύ ἄλλων ἔλεγε: «Διδάσκαλοι τινές συνηθίζουν κατὰ τὰς ἀρχάς καὶ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους νὰ διαθέτουν μακρὸν καὶ κατὰ ταῦτα πολὺτιμον χρόνον δι' ἐπαναλήψεις προβάλλοντες ὡς ἐπιχείρημα διὰ μὲν τὰς ἐν ἀρχῇ τοῦ σχολικοῦ ἔτους γινομένης ἐπαναλήψεις ὅτι πρέπει οἱ μαθηταὶ νὰ ἀνακαλέσων εἰς τὴν μνήμην των καὶ ἔχουν προσφάτως ὄσας κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἔμαθον, ἐλησμονήσαν κατὰ τὰς θερινὰς διακοπὰς γνώσεις, ἵνα ἐπ' αὐτῶν στερεώσουν τὰς νέας διδακτικὰς ὕλας, διὰ δὲ τὰς κατὰ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους τοιαύτας ἐπαναλήψεις ὅτι δεόν σι κηθεῖσαι καθ' ὅλον τὸ ἔτος γνώσεις νὰ συστηματοποιηθοῦν καθιστάμεναι μᾶλλον πρόχειροι καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους καὶ διότι οἱ μαθηταὶ τὰ ξεῶν τινῶν, θὰ ὑποβληθοῦν εἰς αὐστηράς διὰ τὸ Γυμνάσιον ἐξετάσεις ἢ διότι ἀνεμένετο ὁ ἐπιθεωρητὴς ὅστις ἐκ των προθύμων καὶ εὐστόχων ἀπαντήσεων των μαθητῶν θὰ σχηματίσῃ καλὴν ἰδέαν περὶ τοῦ ἔργου τοῦ διδασκάλου ἢ διότι ἐτελείωσεν ἡ διδακτέα ὕλη καὶ ἐπαναλαμβάνεται καθ' ἣν σειραν προσεφέρθη αὕτη κατὰ τὰ ἐπὶ μέρους μαθήματα, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν νὰ κάμουν τίποτε ἄλλο οἱ μαθηταί.

Ὅτι αἱ οὕτω γινόμεναι ἐπαναλήψεις τὴν ἀνίαν μόνον προκαλοῦσι καὶ βλάβης ἀντὶ ὠφελείας πρόξενοι γίνονται καὶ δεόν νὰ ἀπαγορευθοῦν, ὀφείλομεν πάντες νὰ ὁμολογήσωμεν. Ὅτι δὲ καὶ ἐπαναλήψεων καὶ συστηματοποιήσεων τινῶν εἶναι ἀνάγκη πρέπει νὰ μὴ ἀρνηθῶμεν. Ἀνάγκη ὅμως νὰ μελετηθῇ ποῖαι αἱ ὠφέλιμοι ἐπαναλήψεις τίνος δὲ ἐκτάσεως δεόν νὰ εἶναι αὐταί.

Διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται ὅπως ἕκαστος των κ. Ἐπιθεωρητῶν ἐκδῶσιν λεπτομερεῖς ὁδηγίας πῶς εἶναι δυνατόν καὶ τὸ διαφέρον των μαθητῶν νὰ μὴ φονεύεται ἀνεπανορθῶτως διὰ τινῶν ἐπαναλήψεων καὶ αἱ γνώσεις των μαθητῶν πολλαχῶς ἀνακινούμεναι ἀεὶ πρόχειροι καὶ εὐδιάθετοι νὰ ἀποβαίνουν νὰ ἐπιτυχάνεται δὲ καὶ ἡ δι' αὐτενεργοῦ των μαθητῶν ἐργασίας συστηματοποιήσεις αὐτῶν.

Κοινὴ συνεργασία των κ. Ἐπιθεωρητῶν συναντωμένων ἐν τῇ ἔδρᾳ τοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου διὰ τὰς συνεδριάσεις αὐτοῦ θὰ διηυκόλυνε κατὰ πολὺ τὴν ἐπιτυχὴ λύσιν τοῦ σοβαρωτάτου τούτου ζητήματος. Δὲν γνωρίζω τί ἐγίνε τότε. Ἐκεῖνο ποῦ γνωρίζω εἶναι ὅτι δὲν ἔχω διαβάσει ὡς τώρα σὲ κανένα παιδαγωγικὸ βιβλίον ἢ περιοδικὸ ἐπιτυχὴ λύσιν τοῦ σοβαρωτάτου, ὅπως ὁ τέως κ. Γενικὸς ἀναφέρει, ζητήματος των ἐπαναλήψεων. Ἀφορμὴ νὰ σκε-

φθῶ ἀποτελεσματικὸν τρόπον ἐπαναλήψεων μοῦ ἔδωκε ἡ ἀνωτέρω ἐγκύκλιος πολλαχῶς ἀνακινούμεναι ἀεὶ πρόχειροι καὶ εὐδιάθετοι... καὶ ἡ δι' αὐτενεργοῦ των μαθητῶν ἐργασίας συστηματοποιήσεις αὐτῶν. 2) Τὸ θέμα τοῦ κατὰ πάντα ἐκλεκτοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Καρυστίας κ. Ἀνδρ. Παπανδρέου διὰ τὸ Παιδαγωγικὸν Συνέδριον, ποῦ ματαίωσε ἡ ἐγκύκλιος τοῦ Σοῦ Ὑπουργείου διὰ νὰ μὴ ὑποβάλλωνται εἰς ἔξοδα μετακινούμενοι τῆς ἔδρας των οἱ διδάσκαλοι.

«Αἱ ἐπαναλήψεις των ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖω διαφόρων μαθημάτων» καὶ 3) ἕνας ἀπὸ τοὺς σταλακτίτας τοῦ Γκαῖτε «Νὰ εἶναι τίς ἀνωφελὴς εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὸ νὰ εἶναι νεκρός».

Ἀρχὴ τοῦ νέου σχολικοῦ ἔτους εἶναι, κατὰλληλος ἐποχὴ, νὰ ἐκθέσω, ἕνα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τρόπους, μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιμετώπισα, μᾶλλον ἐπιτυχῶς, τὸ σοβαρώτατον ζήτημα των ἐπαναλήψεων.

Ὑπηρετῶ σ' ἕνα 3]τάξιο δημοτ. σχολεῖο καὶ εἶχα τὸ ἀνώτατον τμήμα (Ε'. ΣΤ'.) ἐνεγράφησαν καὶ φοιτοῦσαν τακτικῶς 33 μαθηταὶ (17 στὴν Ε' καὶ 16 στὴν ΣΤ') Σκοπὸς ἦτο ὅπως ἡ ἐργασία γίνεται μὲ πνεῦμα ὁμαδικὸ καὶ συνεργατικὸ καθὼς καὶ μὲ ἐλευθερίαν καὶ αὐτενέργειαν ὥστε τὸ τμήμα αὐτὸ νὰ ὀπτιμολογήσῃ ἕνα κομμάτι πραγματικῆς ζωῆς. Καὶ ἡ ἐμπέδωσις των γνώσεων νὰ εἶναι μᾶλλον εὐχερὴς.

Τὸ νέο σχολεῖο ἔχει σκοπὸ μὲ τὴν αὐτενέργειαν, τὴ δημιουργικὴ ἐργασίαν νὰ προπαρασκευάσῃ γενικῶς τὸ παιδί χρησίμον μέλος καὶ τῆς κοινωνίας, εἰς τὴν ὁποῖαν ζῇ, θὰ ζήσῃ καὶ θὰ δράσῃ, καὶ ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος.

Σήμερα δὲν ἔχω σκοπὸ ν' ἀναπτύξω τοὺς ψυχολογικοὺς καὶ παιδαγωγικοὺς λόγους οὔτε τὴ μεγάλη σημασίαν των ὁμαδικῶν καὶ ἀτομικῶν ἐργασιῶν τοῦ σχολείου καὶ τοῦ σπιτιοῦ. Ὅ ἀναφέρω μόνον τί ἔκανα καὶ ποῖα ἀποτελέσματα, κατὰ τὴ γνώμην μου εἶχα στὸ θέμα των ἐπαναλήψεων.

Χώρισα, λοιπόν, τοὺς μαθητὰς σὲ τὸσες ὁμάδες, ὁσες καὶ τὰ μαθήματα (Φρονηματοιστικά: Ἐρσηκευτικά, Ἱστορία, Φυσιολογικά: Φυσ. Πειραματικά, Φυσ. Ἱστορία, Γραμματική, Γεωγραφία, Ἀριθμητική, Γεωμετρία, τοὺς καλλιτέχνους μαθητὰς σὲ μίαν ὁμάδα (Καλλιτεχνίας), Ὀδικῆς, Χειροτεχνίας, Ἱχνογραφίας, Καλλιγραφίας, καθαριότητος, εὐκοσμίας, ἐκδρομῶν, σχολικοῦ κήπου. .) Ὁ χωρισμὸς ἐγίνε ἐλευθέρως καὶ ἀβιάστως ἀνταποκρινόμενος εἰς τὰς κλίσεις καὶ τὰ διαφέροντά των...

Ἔτσι λοιπόν ἡ κάθε ὁμάς τοῦ μαθήματος (Ἱστορία, Γεωγραφία κ. λ. π.) πῆρε ἀπὸ ἕνα τμήμα τοῦ τοίχου τῆς αἰθούσης εἰς τὸ ὁποῖον ἐτοποθέτησε μίαν μεγάλη κόλλα μπλέ στὴν κορυφὴ τῆς

ΑΝΑΓΚΗ ΑΓΑΠΗΣ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΙΑΣ

ΕΥΘΥΜΙΟΥ Θ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ
Καθηγητού της Παιδαγ. Ψυχολογίας

Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα ἐνηλίκων ἀνηλίκων, εἰς τὰς μεταξὺ τῶν σχέσεις εἶναι ἀναντιλέκτως τὸ δέον ἢ μὴ γενέσθαι καὶ ἢ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπόκριψις τῶν ἐναντι τῶν ἀνηλίκων πραγματικῶν συναισθημάτων τῶν ἐνηλίκων· οὕτως ἡ ζωὴ τῶν ἀνηλίκων καθίσταται ὀλγώτερον εὐχάριστος καὶ αὐθόρμητος.

Τὸ γεγονός παρὰ ταῦτα, ὅτι διὰ τῶν ἐπιβαλλομένων περιορισμῶν, ἀναπτύσσονται συναισθήματα λύπης καὶ ἀπογοητεύσεως. πολλὰκις δὲν εἶναι ἀνησυχητικόν, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ προσωπικότης τοῦ παιδὸς εἶναι λίαν ἐλαστικὴ, διαθέτουσα φυσικὰς δυνάμεις ἀναρρώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς ἐκάστοτε διαταρασσομένης ψυχικῆς ἢ συναισθηματικῆς ἰσορροπίας του.

Ἀντιθέτως, οἱ ἐνήλικες, ἀνεξαρτήτως τοῦ εἶναι γονεῖς ἢ διδάσκαλοι, ὑποφέρουν ἐκ τῆς μὴ ἀποτελεσματικότητος τῶν ἐπὶ τῶν παιδῶν προσπαθειῶν των, ὡς ἐκ τῆς ἀνυπαξίας τῆς παρὰ τοῖς παισὶν παρατηρουμένης ἐλαστικότητος καὶ ἱκανότητος

πρὸς ταχεῖαν ἀποκατάστασιν, τῆς ἐκάστοτε διαταρασσομένης ψυχικῆς ἡρεμίας, εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν αὐτῆς.

Γενικῶς εἰπεῖν, ἡ συναισθηματικὴ ἀστάθεια καὶ ὁ τεταραγμένος ψυχικὸς βίος τῶν παιδῶν ἀποτελοῦν, ἀναμφιβόλως, κώλυμα μαθήσεως καὶ ἀγωγῆς γενικώτερον· πλείστοι πιστεύουν π.χ. ὅτι κάθε εὐφρὴν παιδὶον ὀφείλει νὰ εἶναι ἱκανὸν νὰ μάθῃ Ἀνάγνωσιν, Γραμματικὴν, Ἀριθμητικὴν κ.λ. εἰς μίαν ὥρισμένην ἡλικίαν, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς συνδρομῆς μεθοδικῆς καὶ ἐπιτυχοῦς διδασκαλίας· συχνάκις ὅμως ὁ εὐφρὴν μαθητὴς δὲν μαθαίνει, καίτοι συντρέχουν οἱ ἀπαραίτητοι πρὸς τοῦτο εὐνοϊκοὶ ὅροι· ἤτοι ἀριστος διδάσκαλος, πλήρως ὁργανωμένον σχολεῖον, εὐνοϊκαὶ οἰκογενειακαὶ καὶ οἰκονομικαὶ συνθήκαι· ἡ ἐξήγησις εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, ἐν σχέσει μὲ τὴν αἰτίαν τοῦ φαινομένου, εὐρίσκεται εἰς τὴν συναισθηματικὴν ζωὴν τοῦ παιδός, προφανῶς· ἐὰν τὰ παιδιὰ εἶναι τεταραγμένα ψυχικῶς κατέχωνται ὑπὸ δυσαρέστων συναισθημάτων· διατελοῦν εἰς ἔντονον ἀψιθυμίαν.

ὁποίας ἐτοποθέτησε καλλιτεχνικὴ πινακίδα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ μαθήματος καὶ τὰ ὀνόματα τῆς ομάδος π.χ.

Ὁμάς Φυσ. Πειραματικῆς

Γ. Ραπτάκης, (ἀρχηγὸς ομάδος καὶ ὑπεύθυνος).

Δ. Λαμπρόπουλος...

Οἱ ομάδες εἶχαν μαθητὰς καὶ μαθητρίδας καὶ τῶν δύο τάξεων τοῦ τμήματος (Ε' ΣΤ'). Ὑστερα ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος, ἡ ὁμάς συσκεπτομένη, ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ κολλήσῃ μὲ τὴν σειρά τοῦ μαθήματος, τὴν περίληψιν τούτου, τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ μαθηταὶ τῆς τάξεως θὰ διάβαζαν τὴν ἐπομένην καὶ θὰ τὴν εἶχαν πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν. Γὰρ νὰ φτιάξουν τὴν περίληψιν εἰργάζοντο ὅλοι τῆς ομάδος τοῦ μαθήματος καὶ κάθε ἕνας χωριστὰ φρόντιζε νὰ εὕρῃ καὶ βιβλία σχετικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀργότερα, γὰρ τὴν καλλιτεχνικὴ ἐμφάνισιν τῆς θέσεως τοῦ μαθήματος ἐκοπτον καὶ ἐτοποθετοῦσαν ἐντύπους περιλήψεις. Ἡ καλλιτεχνικὴ ὁμάς ἔγραψε μὲ γράμματα μεγέθους 0,03 τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, τὰ ὁποῖα ἐτοποθέτησε ὑψηλότερα εἰς τὸν ἀπέναντι τοῖχον νὰ τὰ μελετᾷ ἡ τάξις. Ἡ ἐργασία αὕτη ἐγένετο εὐχαρίστως ἀπ' ὅλους τοὺς μαθητὰς καὶ σὲ ὅλα τὰ μαθήματα. Στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους οἱ ἀνηρτημέναι κόλλαι τῶν μαθημάτων ἐνεφάνιζαν ὅλη τὴν σχολικὴν ἐργασίαν καὶ οἱ μαθηταὶ διαβάζοντας στὰ διαλείμματα ἢ ὅποτε ἤθελαν τὶς περιλήψεις ἔκαναν μόνοι των τὰς ἐπαναλήψεις.

Τὸ νὰ καταχωροῦν οἱ ομάδες περιλήψεις τῶν ἐργασιῶν των εἰς τὸν χώρον τοῦ μαθήματος, εἶναι σχολικῶς μὲν χρησιμὸν, ψυχολογικῶς δὲ καὶ παιδαγωγικῶς ὀρθόν. Μὲ τὶς ὁμαδικὰς

αὐτὰς ἐργασίας παρέχεται ἡ εὐκαιρία νὰ ἀσχολοῦνται οἱ μαθηταὶ σὲ ζητήματα ἀνταποκρινόμενα στὶς κλίσεις καὶ τὰ διαφέροντά των, νὰ μορφώνονται κοινωνικῶς καὶ ν' ἀποκοτῶν ἀλληλεγγύην, ἀγάπην κ.λ.π. Μὲ τὶς ἀτομικὰς ἐργασίας ὁ μαθητὴς βάζει σ' ἐνέργειαν τὶς δικὰς του δυνάμεις, συνηθίζει εἰς τὸ αὐτοτελῶς διανοεῖσθαι, εἰς τὸ αὐτοβούλως ἀποφασίζει καὶ ἐνεργεῖν καὶ προπαρασκευάζεται διὰ τὸν μετέπειτα κοινωνικὸν βίον.

Ὁ τύπος αὐτῶν τῶν ομάδων μπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ σ' ὅλους τοὺς τύπους τῶν σχολείων (1]τάξια, 2]τάξια...). Ἡ ζωὴ μορφώνει, ἔλεγε ὁ Πεσταλότσι.

Τὸ ἰδανικὸν τοῦ σχολείου ἐργασίας εἶναι νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν μορφήν διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἱκανότητος νὰ διατηροῦμε ἕνα σκοπὸν πολὺν χρόνον, νὰ βρίσκωμε μόνοι μας τὸ δρόμον καὶ τὰ βοηθητικὰ μέσα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, καὶ ὅταν κάμνωμεν σφάλμα, νὰ ζητοῦμε τὴ βοήθειαν τῶν ἄλλων.

Ζητῶ λοιπὸν κι ἐγὼ τὰς γνώμας τῶν καλῶν μας παιδευγῶν γὰρ νὰ συνεχίσω τὴν ἐργασία μου ἢ νὰ τὴν διακόψω ὡς ψυχολογικῶς καὶ παιδαγωγικῶς ἀπαράδεκτον!

Δοκιμάστε κι ἐσεῖς ἀγαπητοὶ μου φίλοι συνάδελφοι καὶ ἂν βρίσκετε κάτι ὠφέλιμον στὸν τρόπο αὐτὸ τῶν ἐπαναλήψεων, φροντίστε νὰ τοῦ συμπληρώσετε τὶς ἀτέλειαι καὶ νὰ προχωρήσετε στὴν ἐπιτυχὴ λύσιν τοῦ σοβαρωτάτου τούτου ζητήματος.

Κατ' ἀρχὴν τὸν λόγον ἔχει ὁ θαλερὸς τέως Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς κ. Μ. Μιχαλόπουλος, ὁ ὁποῖος προέβη στὴν διατύπωσιν τῆς ἀνωτέρω ἐγκυκλίου.

εἶναι δυσαρρεστημένα, ἐξοργισμένα καὶ γενικῶς εἰπεῖν εἰς ψυχολογικὴν ἔντασιν, δὲν δύνανται νὰ χρησιμοποιήσουν ἐπαφελῶς τὴν διανοήσιν των· τὰ παιδιὰ τῶν ὁποίων ἡ διανοητικότης διαταράσσεται ὑπὸ συγκεχυμένων συναισθημάτων ἡγίας ἢ μίσους τῶν γονέων ἢ ἀδελφῶν, δὲν δύνανται νὰ συγκεντρωθῶν εἰς τὸ σχολικόν των ἔργον, μεταπηδῶντα ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἐνασχόλησιν, ἄνευ σκοποῦ καὶ συστήμιτος, ἐὰν πρόκειται περὶ σχολείου ἐλευθέρου πνευματικῆς ἐργασίας· ἡ καίθηται ἐπὶ τῶν θρανίων των παρατηροῦντα κεχηνότως τὸν διδάσκαλον, ἐὰν πρόκειται περὶ σχολείου αὐστηρῆς πειθαρχίας. Πίσεις ἐν προκειμένῳ δὲν φαίνεται νὰ ἔχη θέσιν· τὸ καλῦτερον, ποῦ θὰ ἡδύνατο νὰ πράξῃ ὁ διδάσκαλος θὰ ἦτο νὰ ἀφίσχῃ τὸν μαθητὴν μόνον, ἀνεμπόδιστον διὰ νὰ πληρώσῃ καὶ ἱκανοποιήσῃ τὰς συναισθηματικὰς του ἀνάγκας.

Κανονικῶς τὸ φυσιολογικὸν παιδίον ἀγαπᾷ εἰς τὸ σπίτι καὶ μαθαίνει εἰς τὸ σχολεῖον· ἐάν, συνεπῶς, δὲν ἀγαπᾷ εἰς τὸ σπίτι θὰ ἀγαπᾷ κατ' ἀντιδιαστολὴν καὶ κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ σχολεῖον, (διότι ἡ ἀγάπη εἶναι ἔμμετος ἀνάγκη) ὅπου, ὡς εἶναι φυσικόν, δὲν θὰ λαμβάνῃ χώραν μάθησις, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει. Τὸ σχολεῖον χρησιμοποιεῖται ὡς ὑποκατάστατον σπίτι, διὰ νὰ ἱκανοποιηθῇ συναισθηματικῶς καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ τοῦ δοθῇ ἡ εὐκαιρία νὰ χρησιμοποιήσῃ ἀκωλύτως καὶ ἐλευθέρως τὴν νόησιν του.

Εἰς μίαν οἰκογένειαν, ἐξ ἄλλου, μὲ πολλὴν κοινωνικότητα τίποτε δὲν εἶναι χειρότερον ἑνὸς δειλοῦ, ἑνὸς ἀμιλήτου, ἑνὸς ντροπαλοῦ καὶ ἑνὸς ἐχθρικοῦ παιδιοῦ διότι τὰ τοιαῦτα παιδιὰ οὐ μόνον φέρουν τοὺς γονεῖς των εἰς ἀμηχανίαν ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ζωὴν καθιστοῦν δυσάρεστον· οὐδὲν εἶναι περισσότερο ὀδυνηρὸν εἰς τὸ παιδί, ἀπὸ τὴν ἀπώλειαν τῆς πατρικῆς ἢ τῆς μητρικῆς ἀγάπης· διεγείρονται τὰ παιδιὰ, τὴν μὴνιν τῶν γονέων των δὲν ἐπιτυγχάνουν παρὰ τὴν ἀποξένωσιν τοῦ ἑαυτοῦ των ἀπὸ τῆς πατρικῆς στοργῆς (τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ διδασκάλου.)

Γεννᾶται ὁμως ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ ἐρώτημα· ἀφοῦ τόσης ἀξίας εἶναι διὰ τὸ παιδί ἡ στοργὴ τῶν γονέων του ἢ τῶν διδασκάλων του, διατί διὰ τῆς διαγωγῆς του (ἀντιθέτου ἐν πολλοῖς πρὸς τὰς βουλήσεις τῶν γονέων του) ἐξοργίζει τοὺς γονεῖς, μὲ τὴν περικείμενην συνεπειᾷ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἡγίας;

Γεγνῶς εἶναι, ὅτι ὁ πῦς διὰ τῆς κακῆς διαγωγῆς του ἐπιδιώκει ἐν ἀποτελέσματι—ἀποτελεσμάτι θεραπευτικόν!—ζητεῖ ἀνακουγίσιν ἐκ τῆς ὀδυνηρᾶς πίεσεως, ἣν αἰσθάνεται ἐξ ἀγορμῆς τῆς ἐναντι τῶν γονέων ἢ τοῦ διδασκάλου ἀναικείου στίσεως του· οἱ γονεῖς ἢ οἱ διδάσκαλοι δίδουν τὴν ζητούμενην ἀνακούγισιν πληροῦντες τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάγκην τοῦ παιδός, χρησιμοποιοῦντες τὴν ποινὴν (κόλαπον, περιουρησιν, στέρησιν ἀπὸ ἡξιωμάτων, ἀρνήσιν ὑπερηφανιών) οὕτω ἡ ψυχικὴ ἔντασις τοῦ παιδὸς ὑποχωρεῖ καὶ ἡ ἰσορροπία ἀποκαθίσταται, ἐν ἀναφορᾷ μὲ τὰς πρὸς τοὺς γονεῖς του προσωπικὰς σχέσεις του.

Ἡ ὑπερβολικὴ ἀγάπη τῶν γονέων ἀποτελεῖ τὸ χειρότερον εἶδος τιμωρίας τῶν παιδιῶν των· χαϊδεμένα παιδιὰ τρέφουν ὅσας συναισθηματικὰς ἐκδικήσεως κατὰ τῶν γονέων των· πλείστας ὅσας περιπτώσεις παιδῶν συναντοῦν ἐκεῖνοι, ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ αὐ-

τό, κατὰ τὰς ὁποίας τὰ παιδιὰ ζητοῦν, πράγματι, τὸν διαρμόν π.χ.: ὡς μέσον ἐξίλασμοῦ οὕτως εἰπεῖν (πῶς τις συλλεγθεὶς κλέπτων χρήματα καὶ τῆς μητρὸς προσπαθοῦσης νὰ τὸν συγχωρήσῃ, εἶπεν αὐτῇ: «ἀσφαλῶς ἤξευρα ὅτι εἶναι κακὸν πρᾶγμα τὸ νὰ πάρω τὰ χρήματα· ἀλλὰ διατί δὲν μὲ «σκαμπιλίζεις» γιαντὶ; ἐγὼ θὰ τὸ ἔκανα σὲ σένα!» Τὸ παιδί προφανῶς, ἐχρησάζετο τὴν ποινὴν διὰ νὰ θεραπευθῇ ἀπὸ τὴν ψυχικὴν ταραχὴν, εἰς ἣν εὗρίσκετο, ὡς ἐκ τῆς κλοπῆς· εἰς ἑλπίδους καὶ ἀκίνδυνος «κόλαπος» συνεπῶς, ἡ ἐλαφρὸν τράβηγμα μετὰ στριψίματος τοῦ ὠτός, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ ἱατρίον φάρμακον, ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ψυχικὴν ὑγείαν τοῦ παιδός. Ἀποτελεῖ, βεβαίως, τοῦτο ἐν εἰδος ἀπροκαλίπτου ἐχθρότητος, κατανοητῆς, ὡς πρὸς τὴν σημασίαν της καὶ τὸν λόγον της, τόσον ὑπὸ τοῦ παιδὸς ὅσον καὶ ὑπὸ τοῦ πατρὸς· ἀλλ' ἀκριβῶς τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ ἀποκαθιστᾷ τὸ διαταραχθὲν ψυχικὸν ἰσοῦργιον εἰς ἀμφοτέρους· τὰ παιδιὰ ἐὰν θὰ εἶχον διαζευκτικὴν εὐχέρειαν ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἠθικὴν καὶ σωματικὴν ποινὴν, θὰ προετίμων, ἀναντιρρήτως, τὴν σωματικὴν· ἐνθυμοῦμαι ἐκ λαθρακοῆς παιδίων τῆς γειτονίας λέγον εἰς τὴν μητέρα του: «θὰ προτιμοῦσα νὰ μὲ ἔδερνες παρὰ νὰ μὴ μοῦ μιλάς!»

Διὰ τῆς ἐλαφρᾶς καὶ ἀκινδύνου σωματικῆς ποινῆς, ἐπιβαλλομένης μετὰ ψυχραιμίας καὶ αὐτοκυριαρχίας, ὡς φυσικῆ· φυσικωτάτη συνέπεια μιᾶς πράξεως μὴ ἐγκρινομένης ὑπὸ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῇ ὁ μαθητῆς, ἡ διαφορὰ ἀπαλείφεται καὶ μία νέα ἀρχὴ πραγματοποιεῖται· ὁμοίως ἐπέρχεται ἐν εἰδος συναισθηματικῆς ἰσορροπίας εἰς ἀμφοτέρους, μετὰ τὴν ὁλοκλήρως τὴν ὁποίαν δοκιμάζον τὸσον ὁ κτυπήσας ὅσον καὶ ὁ κτυπηθεὶς (τόσον τὰ δάκρυα τοῦ παιδὸς διὰ τὸν πατέρα ὅσον καὶ τὸ κτύπημα τοῦ γονέως διὰ τὸν υἱὸν εἶναι ὀδυνηρά.)

Φαίνεται ἀναγκαῖα ἡ ἐν λόγῳ λύσις, διὰ τὸν λόγον ὅτι εἰς τὴν κοινωνίαν μας, ἀκόμη, οἱ ἐνήλικες, δὲν φανερώνομεν τὰ συναισθηματικά των εἰς τοὺς νέους. Ἰδοὺ διατί ὁ κινηματογράφος καὶ τὸ θέατρον κατήντησαν ἀνεπαιτήτα! ἐκεῖ δύνανται τις νὰ ἴδῃ ἐλευθέρως ἐκφραζόμενα συναισθηματικά. Ἡ ὁμαδικὴ οἰκογενειακὴ συζήτης· τὸ ὁμαδικὸν τραγούδι· αἱ ὁμαδικαὶ ἐορταὶ ἀποτελοῦν μέσα ἐκφράσεως συναισθημάτων· ἐνῶ ἐξ ἑνὸς δὲν ἐκφράζομεν τὰς σκέψεις μας, τὰ συναισθηματικά μας, ἐξ ἑτέρου χρησιμοποιοῦμεν κατ' ἀνάγκην τρόπους ἀπακρύψεως αὐτῶν, π.χ. πρὸς κάλυψιν τῆς ὁργῆς μας, τῆς ἐκδικήσεως ἢ τῆς ἀγάπης μας, διὰ τῆς ἐπιβολῆς τρόπων τρώγειν· μεθόδων χειρισμοῦ τῶν μέσων τρώγειν. Δι' ἀναπτύξεως καὶ ἀσκήσεως εἰς τυπικότητας κοινωνικῆς ζωῆς κ.λ. οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ γονεῖς ἀνεπιγνώτως πίπτουν εἰς τὴν παγίδα τῆς χρήσεως μεθόδων ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως τυπικότητων εἰς τοὺς νέους ὑπὸ μορφὴν ποινῆς! Διδάσκαλος π.χ. ἐπιβάλλει ποινὴν παρατηρήσεως εἰς καθ' ἑστέρησαντας μαθητάς, παρουσία μάλιστα ἐπισκέπτου, πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς συνηθείας τοῦ ἐγκαίρως προσερχεσθαι, λέγων: «τοῦτο δὲν ἐπιτρέπεται στὰ καλά παιδιὰ!»

Ἡ παρουσιαζομένη ἐγκληματικότης, ὡς κατεφάνη ἐκ τῶν ἀνωτέρω, εἶναι ὑποπροϊὸν τῆς φυσικῆς τοῦ παιδὸς ἀνάγκης, διὰ νὰ δοθῇ τέλος εἰς τὴν βασανίζουσαν αὐτὸν ὀδύνην, ἥτις προήλθεν ἐκ τῆς ἀ-

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Τοῦ κ. ΔΡΑΚΟΥΛΗ ΛΑΔΗ
Δημοδίου Ρεϊτού - Κορινθίας

Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ Παιδαγωγική Ἐπιστήμη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐσημείωσεν σημαντικὰς ἐξελίξεις εἰς τὸν τομέα τῆς μετ' ὀφρῆς κτλ. περαιτέρω προόδου.

Παλαιαὶ παιδαγωγικαὶ ἀρχαὶ καὶ διδακτικαὶ μέθοδοι ἀντετάραχθησαν καὶ νέαι ἐλπιδοφόροι ὁδοὶ διανοήθησαν διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νέων πορισμάτων τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς Ψυχολογίας πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως διὰ τῆς ὁρθῆς ἀγωγῆς ὁδηγηθῇ ἡ νέα γενεὰ πρὸς τὸν ὑψηλὸν αὐτῆς προορισμόν.

Ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως—Δημόσια καὶ Ἰδιωτικά—τῶν νέων τούτων παιδαγωγικῶν ἀρχῶν ἐνσωματωμένων εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Νέου σχολείου ἐργασίας ἔχει παρῆλθαι ἤδη ἀρκετὸς χρόνος ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ κἀμωμεν ὠρισμένας διαπιστώσεις.

Πρωτίστως ὀφείλομεν διὰ λόγους ἡθικῆς τάξεως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι αἱ ἀρχαὶ τοῦ Νέου σχολείου ἐργασίας ἐφαρμόσθησαν μετὰ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐν συνειδησίᾳ ὑπὸ τῶν ἀκαταπονήτων ἐργατῶν τῆς Λαϊκῆς Παιδείας, τῶν διδῶν, οἱ ὅποιοι πιστεύον-

τες ἀκραδάντως εἰς τὴν ἱερὰν ἀποστολὴν τῶν ἡνάλωσαν κυριολεκτικῶς ἑαυτοὺς ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς ἀγωγῆς τῆς νέας γενεᾶς.

Φαίνεται ὅμως ὅτι παρὰ τὰς ὑπερανθρώπους προσπάθειάς τῶν διδῶν καὶ παρὰ τὴν ἀποδιδόμενὴν ἀξίαν εἰς τὰς μεθόδους ταύτας δὲν ἐπετεύχθη ἡ ἀναμενόμενη ποιοτικὴ βελτίωσις τῆς διαπαιδαγωγουμένης μαθητικῆς νεότητος.

Ἐπίμονος καὶ ἀνευ θορύβου ἐκδηλούμεναι διαμαρτυρίαι ὑπὸ τύπον παραπόνων ἀκούονται καὶ συζητοῦνται καθημερινῶς ἀπὸ πᾶσαν διδομένην εὐκαιρίαν ἐντὺς τοῦ πλαισίου τῶν κοινωνικῶν συναναстроφῶν καὶ συγκεκριμένα κατηγορίαι διατυποῦνται συνεχῶς ἐναντίον τῶν παιδῶν, χαρακτηριζομένων συνοπτικῶς ὡς παιδῶν στερουμένων ἀγωγῆς, χαρακτηριζομένων ὅ ὅποιοι συνάγεται ἐκ τῆς καθόλου συμπεριφορᾶς τῶν παιδῶν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ.

Εἶναι ἀνάγκη ἐπιτακτικῇ ἐκ τῶν πραγμάτων ἐκπηγάζουσα νὰ ὁμολογήσωμεν ἀνεπιφυλάκτως ὅτι ὑφίσταται μιὰ τοιαύτη δυσάρεστος κατάστασις εἰς τοὺς κόλπους τῆς νέας γενεᾶς ὀφειλομένης εἰς πολλοὺς καὶ

τυχοῦς συγκρούσεως τῶν πρὸς τοὺς γονεῖς προσώπων σχέσεων του. Τὰ παιδιά προσπαθοῦν νὰ προκαλέσουν τὴν κοινωνίαν ἢ τὴν οἰκογένειαν ἐναντίον των, διὰ τῆς παραβάσεως τῶν νόμων των, κατὰ ἓνα κατάφωρον καὶ ἀλάθτητον τρόπον· σκοποῦν διὰ τῆς διαγωγῆς των νὰ στερηθοῦν τῆς ἀγάπης τῶν γονέων των, οὕτως ὥστε νὰ δυνήθουν καὶ ἐξαγοράσουν τὴν ἀναγκαίαν ἀπολύτρωσιν διὰ τῆς καταβολῆς ἐνὸς οἴονεϊ προστίμου—τῆς ἀποδοχῆς τῆς ποινῆς—ἀνακτῶντες οὕτω τὴν ψυχικὴν των γαλήνην, ἐκ τῆς ἀνησυχίας καὶ ἐνοχῆς πού ἡσθάνοντο διὰ τὴν παράνομον ἐναντί τῶν γονέων των στάσιν.

Πάντες οἱ ἄνθρωποι θεωροῦν ἑαυτοὺς ὡς τοὺς χειρίστους ἀμωγῶν· οὗτοι γενικῶς αἰσθάνονται ἔξ ἴσου τὴν ἀνάγκην τόσο τῆς ἀποκτήσεως ἀγάπης ὅσον καὶ τῆς ἀποδοχῆς ποινῆς· ἡ ἀνάγκη ἀγάπης εἶναι γενικὴ καὶ πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῆς καταφεύγομεν εἰς πλεῖστα ὅσα στρατηγήματα· τὰ παιδιά π.χ. χρησιμοποιοῦν τὴν παράβασιν τόσο πρὸς ἀπόκτησιν στοργῆς ὅσον καὶ πρὸς τιμωρίαν· ὅσον ἰσχυρότερα εἶναι ἡ ἐντύπωσις τῆς ἀναξιότητος, πού δίδουν, τόσο μεγαλύτερα εἶναι ἡ στοργή, πού λαμβάνουν, διότι οἱ γονεῖς, συνήθως, λυποῦνται διὰ τὰ παιδιά πού παρουσιάζονται πάντοτε ἄτακτα, δημιουργοῦντα σύγχυσιν καὶ ταραχήν· ἐπὶ πλέον καταβάλλουν πᾶσαν προσπάθειαν καὶ πᾶσαν τὴν προσοχὴν των δι' αὐτά, πρὸς ἀποκατάστασιν των εἰς τὴν τάξιν καὶ τὴν εὐπρέπειαν· τὰ παιδιά ἀποκοτῶν πείραν καὶ προσπαθοῦν νὰ ταράξουν τοὺς γονεῖς των διὰ νὰ ἐκματεύουν τὴν στοργὴν των καὶ τὴν φροντίδα των· ἐν ἑκ τῶν μέσων δι' ὧν τὰ παιδιά κερδίζουν τὴν συμπάθειά μας εἶναι ἡ νευρωτικὴ ἀσθένεια· ἔχουν μάθει ἔξ ἀφορμῆς τῶν παιδικῶν ἀσθενειῶν (ἀμυγδαλαί,

παραμαγοῦλα, κρυολογήματα,) ὅτι αὐταὶ εἶναι λόγος διὰ νὰ δέχωνται ἡνῆχμένην φροντίδα καὶ ἀγάπην, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας καὶ ἰδίᾳ τῶν ἀδελφῶν, ἅτινα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀσθενείας λησμονοῦνται παντελῶς· ἀκόμη βλέπουν ὅτι ὅσον βαρύτερα εἶναι ἡ ἀσθένεια, τόσο μεγαλύτερον εἶναι τὸ ἐνδιαφέρον τῶν γονέων δι' αὐτά· αἱ τοιοῦτοι εἶδους ἐμπειρίαι θεμελιώνουν, βαθμιαίως, τὴν ἀνάπτυξιν τῶν λεγομένων ψυχολογικῶν ἀσθενειῶν (ἐμετοί, πονοκέφαλοι, ἀπροσδιόριστοι πόνοι), τῶν ὁποίων τὰ αἷτια δὲν ἀποδεικνύονται ὀργανικά· ὑποφέρουν, πραγματικῶς, ἀπὸ τὴν ἀνάγκην διὰ, κατὰ τὸ δυνατόν, μεγαλύτεραν στοργὴν· αἱ ἄνω ἀσθένειαι δὲν εἶναι παρὰ ἓνα σύμπτωμα τῆς ἐν λόγῳ ἀνάγκης· πυρετός, πόνοι, ἐξογκώσεις, δυσκοιλιότης, ταχυπαλμία, ταχεῖα ἀναπνοή, δυνατόν νὰ ἀποτελοῦν μέρος μιᾶς συγκινήσεως ἢ στενοχωρίας.

Οἱ γονεῖς ἢ οἱ διδάσκαλοι, ἀσφαλῶς, δὲν εἶναι ὑπεύθυνοι διὰ τὰς ἀτελειώτους ἀπαιτήσεις τῶν παιδῶν πρὸς στοργὴν ἢ διὰ τὰς ὑπὸ τῶν παιδῶν ἐφαρμοζόμενας μεθόδους, πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῆς, διότι ὅσοι λαμβάνουν ὀλίγην ἀγάπην, φύσει ἐπιθυμοῦν περισσότεραν κ.ο.κ. οὐδὲν ποσὸν στοργῆς δύναται νὰ τοὺς ἱκανοποιήσῃ ἀπολύτως.

Γενικῶς εἰπεῖν, τὰ παιδιά ζητοῦν ἀπὸ τοὺς γονεῖς των τόσο τὴν ἀγάπην ὅσον καὶ τὴν τιμωρίαν· πολλὰ ἔξ αὐτῶν παραπονοῦνται διὰ τὸ ὅτι οἱ γονεῖς των εἶναι πολὺ αὐστηροί· ἄλλα πάλιν διὰ τὸ ὅτι εἶναι πολὺ ἐπιεικεῖς· ἔχουν ἀνάγκην, συνεπῶς, φαινητοῦ μετ' ἀμφοτέρω τὰ συστατικά· ἀγάπην καὶ αὐστηρότητα.

Ἰωάννινα, Ἰανουάριος 1958

ποικίλους λόγους, τοὺς ὁποίους ὄχι μόνον δὲν πρό-
πει κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἀποκρίνωμεν καὶ ἀπο-
σιωπήσωμεν αὐτοὺς καὶ τὰς ἐκ τοιούτων συνεπειάς,
ἀλλ' ἀπεναντίας ἐπιβάλλεται ὅπως μετὰ παρηγορίας
τοὺς ἐρευνήσωμεν προσεκτικῶς καὶ ρεαλιστικῶς πρὸς
τὸν σκοπὸν ὅπως ἀνεύρωμεν καὶ διορθώσωμεν τὰς αἰ-
τίας αἱ ὁποῖαι ἔχουν προκαλέσει τὴν κατάστασιν ταύ-
την, πρὸς τὸ καλὸν τῆς Ἐκπαιδεύσεως εἰδικῶς καὶ
γενικώτερον αὐτοῦ τοῦτου τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλ-
ληνικῆς Πατρίδος.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν αἰτίων—τελείως ἀκατάλληλα
κινηματογραφικὰ ἔργα, γκαγκστερικά καὶ ἄλλα, βι-
βλία ὑπόπτου περιεχομένου, μίσχες καὶ τὰ τοιαῦτα,
ἐλλειπὺς μορφωμένοι οἰκογένειαι, κυρίως μητέρες,
διωξίγια, ἀνίγκη ἐξόδου τοῦ παιδὸς ἀπὸ τοῦ μικροῦ
εἰς τὴν βιοπάλην κ.λ.π.—τὰ ὅποια ἔχουν συντελέσει
σοβαρῶς εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς κατάστασεως ταύ-
της ἡμεῖς θὰ περιορισθώμεν νὰ ἀναζητήσωμεν καὶ
νὰ καταγράψωμεν ἑκείνα ἐκ τῶν αἰτίων τὰ ὅποια
ἔχουν ἄμεσον σχέσιν μὲ τὸ σχολεῖον—Δημόσιον
καὶ ἰδιωτικόν—καὶ μὲ τὴν ἐν αὐτῇ ἀσχοιμένην ἀγωγὴν.

Καὶ ἐν πρώτοις ἡ ἀσχοιμένη σήμερον ἀγωγή διὰ
παιδαγωγικῶν μεθόδων ἐν πολλοῖς ἔινον πρὸς τὴν
Ἑλληνικὴν πραγματικότητά ἔχει δημιουργήσει μίαν
ἀπόρητον σύγχυσιν ἐντὸς τῆς ὁποίας κινούμενος ὁ
διδ[ά]λος δὲν κάμνει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τοῦ νὰ προσπα-
θῇ διηλεκτῶς ὅπως ἀνεύρῃ μίαν διέξοδον εἰς τὴν διη-
μουρηθὲν περίεξ του χάος.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πολλοὶ Παιδαγωγοὶ ἐπισκεπτό-
μενοι εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πλουσίαν καὶ προσηρμένας
χώρας μὲ διώρορον ἀπὸ τῆς ἰδικῆς μας κλίμα, μὲ
διώρορον γλῶσσαν, μὲ ἄλλα ἡθῆ καὶ ἔθιμα, μὲ διαι-
σθητικὴν γενικῶς τρόπον ζωῆς καὶ νοοτροπίαν, με-
λετοῦν τὰς ἐν πολλοῖς ἀλληλοσυγκρουόμενας παιδα-
γωγικάς τῶν θεωρίας, τὰς ἀντιγράφουν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν
μέρει, τὰς θαναμιζοῦν διότι τὰς βλέπουν ἐνίοτε καλῶς
καὶ ἀποδοτικῶς ἐφαρμοζόμενας εἰς ἑ-είνας τὰς ξένας
πρὸς τὴν ἰδικήν μας χώρας καὶ ἐν τέλει ἔρχονται ἀν-
εξελέγκτως ὥς οἱ μόνοι εἰδικοί καὶ ἀρμόδιοι διὰ τὰ
ἐκπαιδευτικά μας πρίγματα νὰ τὰς ἐφαρμόσουν καὶ
εἰς τὴν πατρίδα μας αὐτουσίας, μὴ λαμβάνοντες ἑπ' ὄ-
φιν τὰς ὑφισταμένας οὐσιώδεις καὶ σοβαρὰς διαφο-
ράς μεταξὺ τῶν χωρῶν ἐκείνων καὶ τοῦ λαοῦ μας,
γινόμενοι οὕτω πρῶξενοι δημιουργίας τῆς ἀνωτέρας
ἀναγγραφομένης ἀφορήτου συγχύσεως εἰς τὰ Παιδα-
γωγικά μας πρίγματα πρὸς μέγιστον κακὸν τῆς
σπουδαζούσης Ἑλληνικῆς νεότητος καὶ μεγίστην τα-
λαιπωρίαν τοῦ Ἑλληνος διδ[ά]λου.

Νομίζομεν λοιπὸν ὅτι ἐπιβάλλεται πρὸς διόρθω-
σιν τοῦ κακοῦ νὰ ἐργασθῶμεν συστηματικῶς διὰ τὴν
δημιουργίαν μιᾶς καθαρῶς Ἑλληνικῆς Παιδαγωγι-
κῆς Ἐπιστήμης ἢ ὁποῖα νὰ ἀντλή τὰ διδάγματά της
ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἀπὸ τὴν ἀκατάλυτον ἀρ-
χαίαν Ἑλληνικὴν σοφίαν καὶ νὰ κατευγάζεται ἀπὸ
τὸ ἀφθαρτον πνεῦμα τῆς Ἑλληνοχριστιανικῆς μας
παιδαγωγικῆς στοιχείᾳ ἀπὸ τὰ ὅποια εἰς ἀποξενωθῶ-
μεν θὰ ἔχωμεν ὡς ἀναγκαῖον ἐπακούονθον τὴν πα-
ρακαλὴν τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας καὶ τῶν ἀνεπανορ-
θώτων ἐκ ταύτης συνεπειῶν.

Ἡ Ἑλλὰς εἶναι κατ' ἀρχὴν καὶ οὐσίαν πνεύμα.
Καὶ μόνον ὡς πνεῦμα κατωρθώσε νὰ ἐπιζήσῃ χλιε-

τηρίδας ἐν μέσῳ παντοίων ἐχθρῶν καὶ νὰ καταστῇ
ἀκένωτος πηγὴ ἐκπολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος.
Ἐν ἑξ οἰκονομικῶν ἢ ἄλλων καθαρῶς ὕλιστικῶν
ὁπολοισμῶν ἀναγκασθῇ νὰ ἀποστῇ τῆς Ἑλληνικῆς
πνευματικῆς τῆς ὑποστάσεως τότε δὲν θὰ δυνηθῇ
ὄχι μόνον νὰ μεγαλουργήσῃ ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ διατη-
ρηθῇ καὶ νὰ ἐπιζήσῃ ὡς ἔθνος. Θὰ χυθῇ ὀριστικῶς
ὑπὸ τὸν ἀδυσώπητον ὁδοστρωτήρα τοῦ ἱστορικοῦ
ὑλισμοῦ.

Ἄλλωστε πρέπει νὰ πιστεύωμεν εὐλαϊκῶς ὅτι
μία ἀ-μύζουσα Παιδεία ἀποτελεῖ διὰ τῆς ὀρθῆς ἀνα-
πτύξεως τοῦ λαοῦ τὴν καλύτεραν παραγωγικὴν ἐπέν-
δυσιν καὶ ὅτι κατὰ συνέπειαν ἀπὸ τῆς ἀνασυγκροτή-
σεως τῆς Παιδείας θὰ ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἡ γενικω-
τέρα προσπίπτου ἀνασυγκροτήσεως τῆς χώρας.

Ἐχομεν ἀνάγκην, διὰ νὰ ἐπιζήσωμεν ὡς ἔθνος
μὲ μικροῦσιν ἱστορίαν, μιᾶς καθαρῶς Ἑλληνικῆς
Παιδαγωγικῆς Ἐπιστήμης ἢ ὁποῖα σήμερον δὲν
ὑπάρχει.

Ἡ παιδαγωγικὴ αὕτη Ἐπιστήμη ὑπάρχει ἐντὸς
τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ μας πολιτισμοῦ καὶ δὲν μέ-
νει παρὰ νὰ ἐργασθῶμεν συστηματικῶς καὶ μετὰ ζή-
λου διὰ τὴν ἀναγέννησίν της καὶ νὰ μὴν ἀναμένωμεν
το αὐτὸ ἐκ τῶν ἑσώθεν διότι ἡ χώρα μας οὔτε εἶναι
κατ' ἑλπίδας ἄλλ' οὔτε καὶ ἔχει ἀνάγκην φιλοσοφικῶν
καὶ παιδαγωγικῶν μεταρρυθλίσεων. Ἐχει ἰδικίαν τῆς
καὶ παλαιὰς τῆς ἐρησιέσεως.

Ἀς ἐργασθῶμεν νὰ τὰς ἀναγεννήσωμεν καὶ νὰ
τὰς συμπληρώσωμεν μὴ ἰδικίαν μας καὶ ὡς μὴν μὲ ἰδι-
κῶς μας. Τότε μόνον θὰ ἔχωμεν ὁριστικῶς ἐπιλύσῃ τὸ
ἀκατάλυτον κατὰ πρόβλημα, ἄλλως μόνον θὰ ταλαι-
πωροῦμεθα.

Τὸ κακὸν ὅμως δὲν περιορίζεται μόνον ἕως ἐδῶ.
Ἐπαυξάνεται ἐπιταχυντικῶς διὰ τῆς ἀλλοιωθούσης ἐπ' ἐκτάσεως τοῦ ἰδιωτικοῦ σχολείου.

Ἡ παιδαγωγικὴ νεότης, σπουδάζουσα εἰς τὰ δι-
επιστημονικῶς ἀπολύτως ἀσχετὰ συγχροτούμενα ἰδιωτικά
σχολεῖα διηπαιδαγωγεῖται μὲ ἄλλον καὶ ὅτι ὑπαρ-
χοῦσης μεταξὺ τοῦ μαθητοῦ καὶ τοῦ κατὰ ἓνα τρό-
πον ἐφορδύτου λυκαίσχοντος τοῦ ἄμεσου σχέσεως πα-
ροχῆς ἐπ' αὐτοῦ ἀγωγῆς δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ
νὰ ἐπιβιβάσῃ παλαιοῦς ἢ τοῦλάχιστον νὰ προσπαθῇ
νὰ ἐπιβιβάσῃ ὁ παῖς τὰς θελήσεις του εἰς τὸν διδ[ά]λόν
του καὶ νὰ αἰσθάνεται ἐντὸς αὐτοῦ «τί εἶσαι σὺ καὶ
τί εἶμαι ἐγώ!».

Ἀπὸ τῆς ἀναντιορήτου ταύτης ἀρχῆς ὡς βίσεως
ἀρχίζει ἡ κακὴ ἀνάπτυξις τῶν παιδῶν τῶν ἰδιωτι-
κῶν σχολείων.

Ἐκ παλαιόλλου οἱ γονεῖς καὶ κηδεμόνες εἶναι
ἐτοιμοὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν νὰ παρατηρήσουν συνή-
θως ἐπιδεικτικῶς ἐνώπιον τῶν τέκνων τῶν τοῖς διδ[ά]-
λους οἱ ὁποῖοι—πάντοτε κακῶς—παρατήρησαν τὰ τέ-
κνα τῶν. Ἐν τῷ μέσῳ ἀναλόγου κλίματος ζῶν ὁ
παῖς εἶναι φρεσίζων νὰ ἀποκτιῇ σὺν τῷ χρόνῳ μίαν
στεῖραν ἐγωπάθειαν, νὰ γίνετα ἀνιδιότης καὶ ἀναι-
δίης, νὰ ἐνδύνη ἐπιταχυντικῶς τὸν κύκλον τῶν δικαιω-
μάτων του, νὰ περικορῇ τὸ αἰσθημα τοῦ καθήκον-
τος, νὰ βλάψῃ τὸν διδ[ά]λόν του ὡς μικροῦπάλληλον
πληρωσόμενον ἐπ' αὐτοῦ διὰ νὰ μὴ τολμῇ νὰ τοῦ
κρίνῃ οὔτε μίαν παρατήρησιν καὶ τὸ κυριώτερον νὰ
μὴν ἀποκτιῇ ποτὲ—κινούμενος ἐν τῇ πλασίῳ ἀχαλι-
νώτου ἐλευθερίας—τὸ πλέον ἀπαυτίτητον προσόν

ΑΝΑΓΚΗ ΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΚΑΛΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΩΝ

Ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι γίνεται στίς ξένες χώρες στή δική μας δὲν δόθηκε στὸ Νηπιαγωγεῖον ἡ προσοχή ποὺ θ' ἄξιζε τόσον ὡς παράγοντος λαϊκῆς παιδείας ὅσον καὶ στὸν τρόπον λειτουργίας του, ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ φυτώριον τῆς προσχολικῆς ἀγωγῆς μέσα στὸ ὁποῖον τὰ παιδάκια τῶν 4—6 χρόνων θὰ κάμουν γιὰ πρώτη φορὰ τὴ γνωριμία τους μὲ τὸ σχολικὸν περιβάλλον, θὰ νοιώσουν τὰ πρῶτα σκιρτήματα συγκινήσεως γιὰ τὴν ἀπλὴ ἐργασία τους, ὅπως ἀπλὴ καὶ ἀγνή εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ τους. Ἐκεῖ μέσα θ' ἀρχίσῃ γιὰ πρώτη φορὰ νὰ ρίχνῃ τὰ πρῶτα ριζίδια τὸ δένδρο τῆς μόρφωσης καὶ τῆς διάπλασης τοῦ ἀτομικοῦ των χαρακτήρα.

Ἀποτέλεσμα τῆς ἀδιαφορίας αὐτῆς ὑπῆρξεν ὅτι πολλὰ σήμερα Νηπιαγωγεῖα οὔτε στοιχειωδῶς δὲν ἀνταποκρίνονται στὸν προορισμὸ τους, διότι ἡ ἔλλειψη ἀπ' αὐτὰ τοῦ καταλλήλου καὶ ἀπαραιτήτου ὕλικου, σὰν ἓνα ἀπὸ τοὺς βασικοὺς παράγοντας τοῦ σχολικοῦ ἐργασίας, ποὺ εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι τὸ Νηπιαγωγεῖον, ἀφ' ἑνός, καὶ ἡ ἀγνοία τῶν καινούργιων μεθόδων γύρω στὸν τρόπο λειτουργίας των ἀφ' ἑτέρου, τὰ κατέστησε ἀπὸ εὐχάριστους τόπους προσωρισμένους νὰ φέρνουν καὶ μεγαλώνουν τὴν παιδικὴ χαρὰ καὶ ἀγάπη γιὰ τὸ σχολεῖο, ποὺ εἶναι μιά ἀπὸ τίς ἐπιδιώξεις τους, ἀναγκαστικὰ κρατητήρια τῶν νηπίων μέσα στοὺς τέσσαρες ἀφιλόξενους τοίχους τῶν αἰθουσῶν των.

Χρειάζεται λοιπὸν γιὰ νὰ ἐπιτύχουν καὶ στὸν τόπον μας τὸ σκοπὸ τους τὰ Νηπιαγωγεῖα ἡ

ἐνημέρωση κατ' ἀρχὴν τοῦ διδάσκοντος προσωπικοῦ ἐπάνω στίς σύγχρονες ἀντιλήψεις, χρειάζεται ὅμως πρὸ παντὸς τὸ ἀπαραίτητον ὕλικόν καὶ τὸ πλούσιον εἰς ποικιλίαν καὶ ὀργανωμένον περιβάλλον καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὴν πολυχρόνη πείρα μου μπορῶ νὰ ξέρω ὅτι ἀπαιτοῦνται ὀλιγώτερα χρηματικὰ μέσα καὶ περισσότερον πρὸ παντὸς ἐνδιαφέρον, λίγη πρωτοβουλία καὶ πολλὴ ἐργασία.

Τὸ περιβάλλον αὐτὸ ἔνα πραγματικὸ «παιδικὸ σπίτι» σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὴν ἐλευθερίαν δράσης καὶ ἐκλογῆς θ' ἀποτελέσῃ τὴν ἀπαραίτητη βάση γιὰ τὴν αὐτοαγωγή καὶ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν ἐποχῶν τῆς εἰδικῆς εὐαισθησίας μέσα σ' αὐτό.

Τὴν δχι εὐχάριστη αὐτὴ κατάσταση στή χώρα μας ἀπὸ ἀποψη ἀριθμοῦ Νηπιαγωγείων καὶ ὑποτυπώδους λειτουργίας των ἀναγνωρίζοντας ὁ κ. ἐπὶ τῆς Ἑθνικῆς Παιδείας Ὑπουργὸς κατὰ τὸ τελευταῖον Διεθνὲς συνέδριον τῆς προσχολικῆς ἀγωγῆς ποὺ συνήλθε στὰς Ἀθήνας ἀπὸ 10—16 Σεπτεμβρίου 1956 ἔδωσε στοὺς συνέδρους τὴν ὑπόσχεση πὼς μελλοντικὰ τὸ κράτος θ' ἀσχοληθῇ περισσότερο σοβαρὰ καὶ μὲ τὸν θεσμὸν τοῦ Νηπιαγωγείου ποὺ τόσον ἀγνοήθηκε σὲ μᾶς ἔδω εἴτε ἐξ αἰτίας τῶν διαφόρων γεγονότων εἴτε ἀπὸ ἀδυναμία τοῦ ἐλληνικοῦ προϋπολογισμοῦ.

Παράλληλα ὅμως μὲ τίς προσπάθειες ποὺ εἶναι δυνατόν νὰ ἐκδηλωθοῦν ἀργὰ ἢ γρήγορα ἀπὸ τὴν Πολιτεία γιὰ τὸ προκείμενο ζήτημα, νομίζω πὼς ἀπὸ τώρα θὰ ἔπρεπε οἱ φυσικοὶ

ποὺ πρόει νὰ ἔχῃ ὁ πολίτης: τὴν παιδαρχίαν.

Υπὸ τὰς προϋποθέσεις αὐτὰς διαπαιδαγωγούμενοι οἱ παῖδες δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδίδονται εἰς τὴν κοινωνίαν οἷοι πρέπει νὰ εἶναι.

Ἀλλὰ πέραν τῶν λόγων τοῖτων ὑπάρχει καὶ τὸ Δημόσιον σχολεῖον τὸ ὁποῖον ἐνῶ εἶναι τὸ μόνον ἐνδεχόμενον διὰ τὴν φυσιολογικὴν ἀνάπτυξιν τῆς νέας γενεᾶς ὅμως δὲν ἐπιτυγχάνει τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν του διὰ λόγους τοὺς σπουδαιότερους τῶν ὁποίων συντόμως θὰ ἀναπτύξωμεν.

α'. Διότι δὲν ἔχει τὸν ἀπαραίτητον ἀριθμὸν διδασκηρίων.

β'. Διότι καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων διδασκηρίων τὰ περισσότερα εἶναι ἀκατάλληλα.

γ'. Τὰ σχολεῖα ἐν τῷ συνόλῳ των σχεδὸν ἐργάζονται μὲ πληθωρικὸν ἀριθμὸν μαθητῶν τελείως ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸν ὑπὸ τῆς παιδαγωγικῆς προβλεπόμενον κανονικὸν ἀριθμὸν μαθητῶν ἀναλογούντα εἰς ἓνα ἕκαστον διδ|λον καὶ

δ'. Διότι οἱ μὲν διδ|λοι οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ιδιωτικῶν σχολείων προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των ἀντὶ πινικίου φακῆς, οἱ δὲ εἰς τὰ δημόσια ὑπηρετοῦντες συναιδέλφοι των ἔχουν καταφόρων καὶ παρὰ πᾶσαν ἔννοιαν ἠθικῆς τάξεως παραμεληθῇ.

Ἐν συμπεράσματι τὰ πράγματα εἰς τὴν Παιδείαν

δὲν βαίνουν καλῶς καὶ ἡ κατάσταση αὐτὴ ὑποβάσκει ἐγκυμονεῖ σοβαροὺς κινδύνους.

Πρὸς ἄρσιν τῆς ἀσυμφόρου διὰ τὴν παιδείαν καὶ τὸ ἔθνος καταστάσεως ταύτης ἐπιβάλλεται ὅπως ληφθοῦν ἐπείγοντως σύντονα μέτρα καὶ καταρτισθῇ μακρόπνοον καὶ ὑγιὲς πρόγραμμα Ἑκπαιδευτικῆς ἀνασυγκροτήσεως πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως, ἀναγεννηθῇ ἡ καθαρῶς Ἑλληνικὴ Παιδαγωγικὴ Ἐπιστήμη καὶ ἐφαρμοσθῇ μετὰ πίστεως εἰς τὰ σχολεῖα, ὅπως τὰ ιδιωτικὰ σχολεῖα περιορισθοῦν κατόπιν αὐστηροῦ καὶ ἐμπεριστατωμένου ἐλέγχου εἰς τὰ ἀποδεδειγμένως καλῶς λειτουργοῦντα καὶ τρίτον ὅπως ἡ Κρατικὴ μέριμνα στραφῇ ἀμέριστος πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἀνασυγκροτήσεως τῶν παλαιῶν καὶ τῆς ἀνεγέρσεως νέων διδασκηρίων καὶ τῆς πλαισιώσεως αὐτῶν διὰ τοῦ ἀπαραιτήτου ἐμψύχου εἰς προσωπικὸν καὶ ἀψύχου εἰς ἐποπτικὰ μέσα διδασκαλίας ὕλικου.

Κυριώτερα δὲ Κρατικὴ φροντίς ἐν τῷ μέσῳ ὅλων τούτων δέον ὅπως εἶναι ἡ δι' ἔργων καὶ πράξεων ἠθικῆ καὶ ὕλικῆς ἀνύψωσις τοῦ διδ|λου ὥστε ἐργαζόμενος οὗτος ὡς πρῶτος ἐν ἴσοις δημόσιος λειτουργὸς δυνηθῇ νὰ κρατήσῃ τὸ διδασκαλικὸν ἔργον εἰς περιωπὴν ἀποστολῆς πρὸς τὸ καλὸν τῆς μαθητιώσεως νέας γενεᾶς καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἀθανάτου Ἑλληνικῆς Πατρίδος.

Ἀπὸ τὴν ἀναδρομικὴ — με ἐργασίες 4-5 ἐτῶν — ἔκθεσι τοῦ 25οῦ Σχολείου Β' Π. Ἀθηνῶν (Συν. Κυπριῶδου), ποῦ ἔγινε τὸ περασμένο καλοκαίρι. Συνολικὴ εἰκόνα τῶν ἐκθεμάτων τῆς Πηλοπλαστικῆς

κατὰ τόπους προῖστάμενοι τοῦ κλάδου νὰ δημιουργήσουν μιὰ κίνηση γιὰ τὴν προώθησι καὶ ἀνύψωσι τοῦ πρώτου αὐτοῦ λαϊκοῦ σχολείου, ὥστε ἀφοῦ κατανοηθῇ ἀπ' ὅλους ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀποστολὴ τῶν Νηπιαγωγείων νὰ γίνῃ πιὸ αἰσθητὴ ἡ ἔλλειψις των καὶ ἡ ἀνάγκη αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ των καὶ τῆς προσαρμογῆς τοῦ τρόπου λειτουργίας των σύμφωνα με τὰ σύγχρονα πορίσματα τῆς παιδαγωγικῆς.

Τέλος με τὰς παρακολουθήσεις τῶν ἐργασιῶν τῶν συγχρονισμένων Νηπιαγωγείων ποῦ ἐπιβάλλεται νὰ γίνωνται σ' αὐτὰ ὡς ἕνας τρόπος ἐνημερώσεως τῶν συναδέλφων γύρω στὴν ἐξελεγχτὴ τῶν Νηπιαγωγείων, κεντρίζεται τὸ ἐν-

διαφέρον, δημιουργεῖται ἀμιλλα μεταξὺ τῶν νηπιαγωγῶν καὶ γενικῶς αὐξάνει ἡ ἀγάπη τους γιὰ τὴν σχολικὴ ἐργασία καὶ τὸ παιδί.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Νηπιαγωγός

Διευθύνσεις συμφώνως τῷ ἀρθρῷ 6 § 1
τοῦ Α. Ν. 1092/1938

Ἐκδότης: Διδ. Ὁμοσπονδία Ἑλλάδος
Προεδρος: ΗΛ. ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
Κατοικία: Τιμοξένους 10 — Ἀθήναι

Ὑπεύθυνος Τυπογραφείου
Ἐκδοτικοῦ Οἴκου ΙΩΑΝ. ΚΑΜΠΑΝΑ
Ν. Σακουλίδης, Μιριμπίλη 10 Ἀθήναι

ΓΑΒΡΙΕΛΛΑ ΜΙΣΤΡΑΛ

ΓΕΩΡ. Μ. ΞΥΔΗ, τοῦ 63οτ Δημ. Σχολίου Ἀθηνῶν

Μιά πνευματική γενναία της Χιλής —δασκάλα και ποιήτρια— ἡ Γαβριέλλα Μιστράλ, πού μέ τή δημιουργική της συμβολή στίς γραμμάτις τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς κατέκτησε παράσημα ἡρώου καί ἀξιώθηκε τοῦ βραβείου Νόμπελ τῆς φιλολογίας τῶ 1915, ἔφυγε γιά τήν αἰωνιότητα τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ 1957, καθὼς καὶ ἐπληροφόρησεν ὁ Ἀμερικανισμός καί ὁ Ἀθηναϊκὸς τύπος.

Γιὰ χάριν τοῦ πρῶτοντον ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ τοῦ Δ. Β., ὡς μοῦ ἐπιτρέπει νῦν τῆς παρουσίᾳς μιᾶ προσευχῆ

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΥ

«Κόριε, Ἐσπιαχική Πατέρα, δός μ' ἀπλότητα καί βλάβος.
Νά διαβάσω τὰ παιδιὰ μου ἄλλως ᾄδοντες σκοτεινοὺς.
Καί νά θυγῶνται τῇ μοιᾷ μου λείπεται ἀπὸ κάθε πάθος.
Πάνω ἀπὸ τὸ πληρωμένον στήθος μου τοῖς στεναγμοῦς.

«Ὡς τὴν ἔδρα μου ὡς αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς μου τὸ μαργάρι,
Μὲ συμπόνια νά μιλήσω! Καί τὸ χέρι μου ἀληθινῶς
Κάνει σὲν τιμωρία, πῶς ἀπαλῶτερό σὲν χᾶδι.
Νάμαι αἰώνιος, πῶς πάντα ἀπ' ἀγάπῃ τιμωρῶ.

Τὸ πλιδύχιστον σχολεῖν μου νῦναι, κάμετο Νάος
Ἀπὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Καί τῆς προκατῆς μου οἱ φλόγες
Ἄς φωτίζουν τὸ σκοπὸν τὸν, πῶς σὰν ἥλιος λάμπει ἀγνός.

Στήλη δομική ἡ καρδιά μου, μὰ καί ἡ θέλησή χρονός
Ἄς ἀσπάζονται καί ἀπ' τῶν πλούσιων διδασκλήρων τίς κο-
[λῶτες
Πῶς περὶ καί πῶς καθύμνη με τῆς πίστης τ' ἄγιο φῶς.

«Παιδικὲς προσευχὲς κλπ. 1956»

Στις 11-1-57 διαβάζομε στίς Ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες:
«Ἀπέθανε ἡ Χιλιανή ποιήτρια, πού ἐφυλλε ἕνα χαμῆνον ἔρωτα — Ἡ ρομαντική ζωὴ τῆς Γαβριέλλας Μιστράλ, Νέα Ὑόρκη 10 (Πρώτοι) — Ἀπεβίωσε σήμερον ἐκ καρδίου εἰς ἕν νοσοκομεῖον τῆς Ν. Ὑόρκης ἡ Χιλιανή ποιήτρια Γ. Μ. εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀπονεμηθῇ τὸ διὰ τὴν φιλολογίαν βραβεῖον Νόμπελ τοῦ 1915. Ἡ Μιστράλ, ἥτις ἦτο ἡλικίας 67 ἐτῶν εἶχεν ἀσκήσει ἐξορσάτην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς λατινοαμερικανικῆς γραμμάτις, καίτοι ἡ παραγωγή της ἦτο σχετικῶς μικρά. Εἶχε καταλάβει σημαντικὰς κυβερνητικὰς θέσεις εἰς τὴν Χιλὴν καί ἐπηρέτησεν εἰς προξενικὰς θέσεις εἰς τὴν Εὐρώπῃ. Τὰ ἔργα της διακρίνει εἰδικρίνεια καί ἀπλότης ἐμπνευσμένα ἀπὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα καί ἕνα τραγικὸν νεανικὸν ἔρωτα. Τὸ πραγματικὸν ὄνομα της ἀποβιασάσης ποιητοῦς ἦτο Λουσιλά Μοντιὸ Ἀλκαγιάζα, τὸ δὲ Γαβριέλλα Μιστράλ ἦτο φιλολογικὸν ψευδώνυμον. Θυγάτηρ ἐνὸς διδασκάλου εἰς τὴν πόλιν Βικούνα τῆς Χιλῆς, ἐχρημάτισε καί ἡ ἴδια διδάσκαλος (!) ἀπὸ ἡλικίας 15 ἐτῶν, ὅτε καί ἔγραψεν ἤδη ποιήματα. Οἱ βιογράφοι της ἀναφέρουν, ὅτι ἡ συλλογὴ της «Σονέττα τοῦ θανάτου» ἀναφέρεται εἰς ἕνα νεαρόν, ὁ ὁποῖος εἶχεν αὐτοκτονήσει τὸ 1909. Ἐπ' αὐτοῦ ἐρέθη μόνον ταχλὸν δελτάριον, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὴν ὑπογραφήν Λουσιλά Μοντιὸ. Καταλήγειται εἰς τὴν νεαράν της ἡλικίαν ἀπὸ τὴν τραγωδίαν αὐτήν, ἡ Λουσιλά ἀπεφωθῆ ἔκτοτε εἰς τὴν λογοτεχνίαν, οὐδέποτε γαμνηθεῖσα».

Ἀπὸ τὸ δημοσίωμα αὐτὸ βλέπομε σὲ ἄλλους γραμματικὴ ἀνάλογον τὴν εἰκόνα τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς τῆς Γ. Μ., τὸ

ὑπέροχο ἥθος της, τὸ δράμα της. Τὸ ψευδώνυμον Μιστράλ εἶναι ἄραγε παρμένο ἀπὸ τὸ Γάλλο ποιητὴ Φρειδερίκο Μιστράλ; Δὲν ἀποκλείεται. Μὲ τὴν ἐνκαιρίαν αὐτὴν δὲν χρίνομε ἄσποτον νὰ μνημονεύσωμε, σὰ σὲ παρένθεσι μὲ δύο λόγια, καί τὸ φιλέλληνα Γάλλο ποιητὴ, πού ἔχει τόσο ὁμορφα καί ἐνθουσιώδη τραγουδήσει τὴν Ἑλλάδα μας καί τὴν Ἀστικὴν «... καί ἂν πρέπει νὰ πεθάνωμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ὦ! θεῖα ἡ ὁδὸς! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.» Ἐκεῖνο πού τιμᾷ τὸ ἐπίσημον Χιλιανὸ κράτος — κράτος μικρὸ καί ὄχι πλούσιον, ὅπως ἡ Ἑλλάδα — εἶναι τὸ ὅτι τῇ δασκάλῃ Γ. Μ. τὴν ἐπρόσεξε καί τὴν ἐτίμησε, δίνοντάς της τὰ μέσα νὰ καλλιεργήσει τὸ τάλαντό της καί ἀνεβάζοντάς τὴν σὲ ἀνώτερες κυβερνητικὰς θέσεις. Πόσες ἐλληνίδες δασκάλας, ἐκτισκόμενες σὲ ἀνάλογη θέσιν καί ἔχοντας τίς δυνατότητες τῆς Γ. Μ. δὲν ἀναλώθηκαν ἐπάνω σὲ καθήκον, μὲ θυσία τῆς ἀτομικῆς των εὐτυχίας, ἀγνοημένες ἀπὸ τὸ ἐπίσημον κράτος καί πεταγμένες σὲς ἔσχατις τῆς Ἑπικρατείας; Κι' ὄχι μόνον δασκάλας, ἀλλὰ καί πόσοι πνευματικοὶ ἄνθρωποι σὲν τόπο μας πού πολλὰ καί ἄξια λόγου ἔργα θὰ μπορούσαν νὰ ἀποδώσουν, ἂν ἐτύχαιναν μιᾶς στοιχειώδους προσοχῆς καί προστασίας, δὲν ἔφυγαν πρῶτον μὲ τὸ μικρὸ παράπονον τῆς ἐγκαταλείψεως; Τὸ παράδειγμα τοῦ νέου σὲν ἡλικίᾳ ποιητῇ Γιώργου Κοντζιούλα, πού ἀκόμα δὲν ἔκλεισε χρόνος ἀπὸ τὸ θάνατό του, εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ μὴν ἀνατρέχει κανεὶς σὲ παλαιότερες ἐποχὰς τῶν Παπαδιαμαντιδῶν καί τῶν Μαρτζώκηδων.

Σὺν κλάδος πνευματικῶν ἀνθρώπων μὲ τὰ λίγα αὐτὰ λόγια ὡς τιμήσωμε καί ἐμεῖς μιᾶ πνευματικῇ μας ἀδελφῇ, μιᾶ συνάδελφον, καί ὡς εὐχρηθῶμε: Αἰώνια ἡ μνήμη σου, ὑπέροχον ἀνθρώπε, Γαβριέλλα Μιστράλ! Κι' ἀκόμα ὡς τῆς τραγουδήσωμε σὲ δικὸ της γνώριμον τόπον τὸ τραγοῦδι τοῦ μισμοῦ της:

ΓΑΒΡΙΕΛΛΑ ΜΙΣΤΡΑΛ

Ἀρδύνα Χιλιανή, Γαβριέλλα
Μιστράλ, χορὴν Ἀπολλωνίας λήρας,
χαμῆτος ἔρωτα σου ἐγγία
Ὡς τὰ μισομὰτα τῆς Μοῖρας.

Κοσμοπολίτισσα σὲν σκέψη
Ἀπὸ παιδοῦλα ἁγνή—δασκάλα,
Ποῦς θὰ μπορούσες νὰ μαντέψει,
Πῶς θ' ἀνέβεις τῆς Δόξας σκάλα;

Στεφάνι Νύμφη καλωσύνης
Μὲ τῆς καθάρας σου τὴν πέτρα
Φιλὶ τὸ ἐρεῖται τῆς Εἰρήνης.

Καί μὲ χαρὸν τοῦ στίμα
Ἐξήντα ἔτη τὰ Ἀπολλίων παυθῆνα
Τραβᾷ σὲν Πλούσιον τὸ δόμα.

Γ. Μ. ΞΥΔΗΣ

Ἀθήνα, 16-1-1957

ΠΑΙΓΝΙΔΙ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗ *

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΔΑΦΕΡΜΟΥ

Προέδρου Διδ(κ)ου Σολλόγου Ρεθύμνης

Υπάρχει μεγάλη σχέση και συγγένεια, μεταξύ παιγνιδιού και μελέτης, αν και εκ πρώτης όψεως, δεν φαίνεται αυτή.

Το τοιοῦτον θά γίνη αντιληπτόν, εάν εξετάσωμεν κατ' αρχάς κεχωρισμένως, έκαστον εκ των ζητημάτων αυτών.

Α' Το παιγνίδι

1. Έννοια και αξία του παιγνιδιού

Λέγοντες **παιγνίδι**, εννοούμε συνήθως οι ἐνήλικες, τὴς ἀπασχολήσεις τῶν παιδιῶν, αἱ ὁποῖαι, παρουσιάζονται ἐκτελούμεναι ὑπ' αὐτῶν, ἀνευ καθορισμένου σκοποῦ καὶ προοριμματος.

Αἱ λέξεις παιδί, παιγνίδι, παίζω προέρχονται, ὡς γνωστόν, ἀπὸ τὴν ἰδίαν ρίζαν τῆς λέξεως. Έπομένως, φαίνεται καθαρά, ἡ στενωτάτη συγγένεια τοῦ παιδιοῦ, μετὸ παιγνίδι.

Τὸ παιγνίδι λοιπὸν, εἶναι συνυφασμένον μετὸ παιδί. Δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐννοηθῇ παιδικὴ ἡλικία χωρὶς παιγνίδι, ἀκόμα καὶ εἰς τὴν πλέον πρωτόγονον μορφήν του.

Τὸ παιγνίδι, δὲν εἶναι συνήθεια, οὔτε προῖον κανενὸς πολιτισμοῦ. Αὐποτελεῖ τὴν κυριωτέραν καὶ σπουδαιότεραν ἀπασχόλησιν τῶν παιδιῶν.

Τὸ παιγνίδι προετοιμᾷ τὸ παιδί, σιγὰ σιγὰ καὶ εὐχάριστα, εἰς τὴν βιοπαίλην, ἀκόμα καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν ἐπαγγέλματος. Τὸ παιγνίδι ἀναπτύσσει ἐν πρώτοις, τὸ σῶμα καὶ ὅλα τὰ μέλη τοῦ παιδιοῦ, ἐπιταχύνει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μελῶν καὶ ὀργάνων. Μορφώνει τὸν χαρακτήρα του. Ἐπιδιδᾷ εἰς τὴν ψυχὴν του. Ὁξύνει τὴς λειτουργίας τοῦ πνεύματος καὶ τῆς θελήσεως τοῦ παιδιοῦ. Ἐξυπηρετεῖ τὴν ἠθικὴν καὶ καλαισθητικὴν συνειδησιν καὶ δίδει εἰς τὸ παιδί, τὴν σωστὴν κατεύθυνσιν διὰ τὴν μελλοντικὴν ζωὴν του.

Ὁ Clapared γράφει ὅτι, διὰ τὸ παιδί, τὸ παιγνίδι εἶναι ἡ ἐργασία, τὸ ἀγαθόν, τὸ καθήκον καὶ τὸ ἰδανικόν τῆς ζωῆς του. Ἐάν ἐρωτῶμεν τὸν ἑαυτὸν μας, «διατί παίζει τὸ παιδί;» εἶναι ὡς νὰ ἐρωτῶμεν «διατί τὸ παιδί, εἶναι παιδί;»

Ἄν παρατηρήσωμεν προσεκτικῶς, θά ἀντιληφθῶμεν ὅτι τὸ παιγνίδι, εἶναι κάτι τὸ **σοβαρόν**, διέπεται ἀπὸ κανόνας αὐστηροὺς, προκαλεῖ κόπωση, καὶ κάποτε ὁδηγεῖ τὸ παιδί μέχρι τῆς ἐξαντλήσεως. Ἡ σοβαρότης, πάντως, αὐτῇ, τοῦ παιδικοῦ παιγνιδιοῦ, εἶναι διαφοροετικὴ, ἀπὸ τὴν σοβαρότητα καὶ τὴν ἐργασία τῶν ἐνηλίκων.

Τὸ παιγνίδι, ὅπως εἶπεν ὁ Groos, προπαρασκευάζει διὰ τὴν σοβαρὰν ζωὴν.

Ἐάν τὸ παιγνίδι εἶναι σοβαρόν, αὐτὸ γίνεται,

διότι, ὅταν τὸ παιδί παίξῃ, ἀσχολεῖται ὅλο του τὸ εἶναι, ἀφοῦ τὸ παιγνίδι εἶναι μία ἐκδηλώσις τῆς **προσωπικότητος** ὁλοκλήρου.

Τὸ παιγνίδι πολλάκις, ἐκφορῶνται μίαν κορυμμένην κρίσιν τοῦ παιδιοῦ. Οἱ παιδαγωγοὶ γνωρίζουν ὅτι τὸ παιδί, σὺν παιγνίδι, ἀποκαλύπτει τὰς κυριωτέρας προδιαθέσεις του, ἀκόμα καὶ ὅταν εἶναι κακόπιστον. Εἰς τὸ παιγνίδι τὸ παιδί, δείχνει τὴν ἐξυπνάδα, τὴν θέλησιν, τὸν αὐταρχικὸν του χαρακτήρα. Τὸ παιγνίδι ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐργασίαν; χωρὶς τὴν ὁποῖαν δὲν θά ἐπῆρχεν οὔτε ἐπιστήμη, οὔτε τέχνη...

Ἄς μὴν ὑποτιμῶμεν λοιπὸν, τὴν ἀξίαν τοῦ παιγνιδιοῦ τῶν παιδιῶν. Ὅχι μόνον ἀσχετὸν εἶναι τὰς ψυχικὰς του δυνάμεις, ἀλλὰ ὑπῆρξεν, καὶ ἐξυκολοῦνθαι νὰ εἶναι κάποτε, μία πλουσία πηγὴ, ἀποτέρων ἐνεργειῶν. Τέχνη, ὀργανωτικὴ λαοκρατία, ἀθλητισμός, καὶ αὐτὴ ἀκόμα ἡ ἐπιστήμη, παίρνουν τὸ ῥυθμὸν τῶν, ἀπὸ τὴν ἰδίαν πηγῇ. Ὁ ἄνθρωπος ἀναπτύσσει τὴν πνευματικὴν ζωὴν του, μετὸ παιγνίδι. Ἡ ἀνθρωπότης, ἀπὸ ὅλες τῆς πλευρὰς τῆς σταθερῆς παιγνίδι. Μετ' αὐτὸ ἀναπτύσσεται.

Χαρά, γέλιο, εὐθυμία, ἐκκορύφωσις τοῦ παιγνιδιοῦ. Αὐτὴ εἶναι μία ἐξίσωσις, γνωστὴ εἰς ὅλους.

2. Τὸ παιγνίδι κατὰ τὰς διαφορὰς παιδικὰς ἡλικίας.

α) **Τὸ παιγνίδι τοῦ μωροῦ (ἕως 2 ἐτῶν).** Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν κοίτην, καὶ φανερόνεται μερικὰς ἐβδομάδας, μετὰ τὴν γέννησιν.

Πρῶτον παιγνίδι ἔχει, τὸ ἴδιον τὸ σῶμα του, τὸ ὁποῖον ἀνακαλύπτει σιγὰ-σιγὰ (χέρια, πόδια, στόμα κ.λ.π.).

Φυσικὸς σύντροφος τῶν παιγνιδιῶν τοῦ μωροῦ εἶναι ἡ μητέρα του.

β) **Τὸ παιγνίδι τοῦ νηπίου (2-6 ἐτῶν).** Ὅταν κατορθώσῃ τὸ παιδί, νὰ σταματήσῃ ὀρθιον καὶ νὰ περπατήσῃ μόνον του, ἀρχίζει νὰ ἡμῶσις τῆς ἐπαφῆς του. Εἶναι τὸ πρῶτον βῆμα δι' ἀνεξαρτησίαν.

Αὐτὸ τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὰ παιγνίδια τῆς περιόδου αὐτῆς, εἶναι ὅτι, ὁ λογισμὸς εὐρίσκεται εἰς ἀτελὴ κατὰστασιν, καὶ τὸ παιδί, δὲν εἶναι ἀκόμα εἰς θέσιν, νὰ κρατᾷ ἓνα ὅλον σ' ἓνα παιγνίδι, μετ' ἄλλους συντρόφους.

Παιγνίδια τὰ ὁποῖα ἀγαπᾷ τὸ παιδί, πάρα πολὺ, εἶναι: τὸ τρέξιμο, παιγνίδια προκαλοῦντα θυμὸν, παιγνίδια τῆς πρωτόπειρης φαντασίας του, παιγνίδια ποὺ παίρνονται μετὰ χεράκια. Ἐπίσης, παιγνίδια ἀπλᾶ π.χ. μετ' ἄμμου, σχήματα μετ' ἄμμου, χρώματα κ.λ.π. Ἔτσι τὸ παιδί κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, ἡσυχάζει καὶ προπαρασκευάζεται διὰ τὴν ζωὴν.

γ) **Τὸ παιγνίδι τῆς παιδικῆς ἡλικίας** (ἀπὸ 6 ἐτῶν καὶ ἄνω). Ἔτσι, ἔρχεται ἡ μαθητικὴ ἡλικία ἡ ὁποῖα εἰσέρχεται σιγὰ-σιγὰ, εἰς τὴν ζωὴν τῆς σοβαρῆς ἐργασίας.

* Προσέχοντες διακρίτως, δοκίμασε ἐνέπαιον τῶν παιδιῶν καὶ ἐκτελέσας τὴν μαθητικὴν Α' καὶ Α' Λυκ. Σχολεῖον Ρεθύμνης, τὴν 17ην Μαρίου 1957.

Ἡ σοβαρὰ ἐργασία ποὺ θὰ ζητηθῇ τώρα ἀπὸ τὸ παιδί, εἶναι ἡ **μελέτη**. Πρέπει τὸ παιγνίδι, νὰ παραχωρήσῃ ἐν μέρει, τὴν θέσιν του εἰς τὴν ἐργασίαν, ἢ ὅποια, ἀργότερα θὰ ἐπικρατήσῃ. Τὸ παιγνίδι, δὲν θὰ εἶναι πλέον, ἡ ἀπασχόλησις, ἀλλὰ μόνον ἡ ξεκούρασις. Ἐστὶ, ἐνῶ, ἕως τώρα, τὸ παιγνίδι ἦτο ἐλεύθερον, ἀπ' ἐδῶ καὶ ἔμπροσ, θὰ γίνεται μόνον εἰς ὁρισμένας ὥρας τῆς ἡμέρας. Εἰς τὸ ἐξῆς, τὸ παιδί, θὰ γνωρίσῃ τὰ ἠθικὰ ὅρια τοῦ παιγνιδίου. Ὅρια χρόνου καὶ τρόπου. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, τὸ παιδί θὰ ἐφεύρῃ νέα μέσα διὰ τὰ παιγνίδια του: Ἡ ἀναγνωστικὴ ἱκανότης, ἡ ἱκανότης γραφῆς, ἀριθμητικῆς, σχεδίου κλπ., θὰ χρησιμοποιηθοῦν διὰ κατάλληλα παιγνίδια.

Θὰ ἐκδηλωθῇ μὲ τὸ παιγνίδι, ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ προσωπικότης τοῦ παιδιοῦ.

Ἡμποροῦμεν νὰ χωρίσωμεν τὰ παιγνίδια τῆς περιόδου αὐτῆς, εἰς τὰς κατωθὶ κατηγορίας.

1) **Σωματικὰ παιγνίδια** (δυνάμεως, καρτερίας, ἐκκινησίας, ἰσορροπίας, γρηγοράδας, ἐπιδειξιότητος κλπ.).

2) **Παιγνίδια μὲ πονηρίαν** (κρυφτό, τέχνασμα κλπ.).

3) **Πνευματικὰ παιγνίδια** (προσοχῆς, μνήμης, κρίσεως, ἐφευρέσεως, λογοπαίγνια κλπ.).

4) **Παιγνίδια δημιουργικὰ** (μὲ ἄμμον, χαρτί, ἄνθη, χρῶμα κλπ.).

5) **Παιγνίδια προκαλοῦντα συγκινήσεις καὶ συναισθήματα** (π.χ. πειραγμάτων, χοροῦ, μορφασμῶν κλπ.).

6) **Παιγνίδια τὰ ὁποῖα παίζει τὸ παιδί μόνον του**, ἢ μὲ ἄλλα παιδιὰ (ἀτομικὰ καὶ ὁμαδικά).

Ἀπ' ὅλα τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα, συμπεριλαμβανομένου, ὅτι τὸ παιγνίδι εἶναι **ζωτικὴ ἀνάγκη** διὰ τὸ παιδί.

Ἐπιβάλλεται ἐπομένως, νὰ τὸ προσέξουν πολὺ, οἱ γονεῖς καὶ διδῶναι. Ἄς δίδωμεν εὐκαιρίας εἰς τὸ παιδί νὰ παίζῃ, ἀφοῦ τὸ παιγνίδι, ἔχει τόσον μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ζωὴν.

Εἰς τὰ σχολεῖα, ἐπιβάλλεται ἡ διοργάνωσις τοῦ παιγνιδίου, ὅσον τὸ δυνατόν, καλύτερον. Εἰς κάθε σχολικὴν αὐλὴν, πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἀρκετὰ ὄργανα ψυχαγωγίας τοῦ παιδιοῦ. Ἡ λεγομένη «Παιδικὴ χαρά», εἶναι ἀπαραίτητος (κοῦνιες, τραμπάλες, τσουρίχτρες κλπ.). Διὰ τὰ μεγαλύτερα παιδιά, πρέπει, ἐπίσης, νὰ ὑπάρχουν: σκάμματα δι' ἀγωνίσματα, πολύζυγα, μονόζυγα, μπάσκετ μπάλ, βόλεϋ μπάλ κλπ.

Β' Ἡ μελέτη

1. Ἡ ἀξία τῆς μελέτης, διὰ τὸν ἄνθρωπον γενικῶς.

Ἡ μελέτη εἶναι ἀπαραίτητον στοιχεῖον, διὰ τὴν ἐν γένει πρόοδον τοῦ ἀνθρώπου. Χωρὶς μελέτην, τὸ ἄτομον δὲν ἠμπορεῖ νὰ προοδεύσῃ. Αὐτὸ ὀφείλει νὰ τὸ ἀντιληφθῇ καλῶς, τὸ παιδί. Ἀλλὰ καὶ οἱ γονεῖς, πρέπει νὰ τὸ προσέξουν πολὺ, καὶ νὰ παρακολουθοῦν τὰ παιδιά των, εἰς τὴν μελέτην των. Πρὸς τοῦτο, ἐπιβάλλεται ἡ ἐκ μέρους των γονέων, ἐξέτασις των καλύτερων ὥρων, διὰ νὰ ἠμποροῦν τὰ παι-

διὰ των, νὰ μελετοῦν περισσότερο ἀνέτως. Εἰ δυνατόν, νὰ ἐξασφαλίσουν εἰς αὐτά, ἰδιαίτερον δωμάτιον πρὸς μελέτην, μὲ κατάλληλον γραφεῖον, φωτισμόν, θέρμανσιν, ἀερισμόν κλπ. Ἐπίσης, νὰ ἐφοδιάζουν τὰ παιδιά των, μὲ ὅλα τὰ ἀπαραίτητα σχολικὰ εἶδη (βιβλία, τετραῖδια, μολύβια, χάρτες, κονδυλοφόρους κλπ.), ὥστε νὰ μὴν εὐρίσκουν δικαιολογίαν αὐτά, διὰ τὴν τυχόν ἀμέλειάν των, εἰς τὰ μαθήματα.

Γνωρίζομεν βεβαίως, ὅτι πολλοὶ γονεῖς, ἀδυνατοῦν νὰ δίδουν τὰς ἀνέσεις αὐτὰς εἰς τὰ παιδιά των, ἀλλὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι, πολλὰ δύνανται νὰ ἐπιτευχθοῦν, μὲ τὴν καλὴν θέλησιν αὐτῶν καὶ τὴν ἀπερριζωμένην ἀγάπην πρὸς τὰ παιδιά των. Διὰ νὰ ἔχῃ ἐπιτυχίαν εἰς τὴν μελέτην του, τὸ παιδί, πρέπει νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι βασικὸς ὅρος εἶναι, ἡ ἐντατικὴ, συνεχὴς προσοχή, κατὰ τὴν ὥραν των μαθημάτων του. Πρέπει νὰ ἀγαπήσῃ τὴν μελέτην καὶ νὰ μὴν τὴν θεωρῇ ὡς ἀγχαρίαν, ἀλλὰ ὡς ἀπαραίτητον καὶ ὠφέλιμον ἐργασίαν.

Ἐδῶ, δύνανται νὰ τονισθοῦν τρία τινα, τὰ ὁποῖα παίζουν σπουδαιότατον ρόλον, διὰ τὴν ἐν γένει πρόοδον καὶ μόρφωσιν τοῦ παιδιοῦ. Τοῦτα εἶναι: Ἡ συναναστροφή - ὁ κινηματογράφος - τὰ ἐξωσχολικὰ ἀναγνώσματα.

Τὰ τρία ταῦτα θέματα, πρέπει νὰ τὰ προσέξουν πολὺ, οἱ γονεῖς, διότι, δύνανται νὰ προέλθουν μέγιστα κακά εἰς τὰ παιδιά των, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ διορθώωνται πλέον.

Ὅμως, ἡ καλὴ συναναστροφή των παιδιῶν, τὰ κατάλληλα ἐξωσχολικὰ ἀναγνώσματα (ὑπάρχουν δέ, ἀφθονα τέτοια σήμερον) καὶ τὰ διδασκτικὰ κινηματογραφικὰ ἔργα, συντελοῦν πάρα πολὺ, εἰς τὴν ἐν γένει πρόοδον των παιδιῶν.

2. Πῶς θὰ μελετᾷ τὸ παιδί;

Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀγάπη τοῦ παιδιοῦ πρὸς μελέτην, θὰ πρέπει νὰ δοθοῦν εἰς αὐτό, ὁρισμένοι ὑποδείξεις; Πῶς δηλ. θὰ δύναται, μὲ ὀλιγότερον κόπον καὶ πλέον εὐχάριστον τρόπον, νὰ μανθάνῃ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μελετᾷ. Αἱ ὁδηγίαι αὗται θὰ δοθοῦν εἰς τὸ παιδί, εἴτε ἀπὸ τὸν διδάσκαλον εἰς τὸ σχολεῖον, εἴτε ἀπὸ τοὺς γονεῖς εἰς τὸ σπίτι.

Μερικὰς συντόμους ὁδηγίας ἀναφέρομεν κατωτέρω:

α) Νὰ μελετήσῃ τὸ παιδί μὲ μεγάλην προσοχὴν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ ἐκμάθῃ. (Κεφάλαιον — ποίημα — γραμματικὸν ἢ ἀριθμητικὸν κανόνα κλπ.).

β) Νὰ προσπαθῇ νὰ κατανοήσῃ πλήρως, τὸ νόημα ἐκείνου τοῦ ὁποῖου μελετᾷ.

γ) Νὰ ξεχωρίσῃ τὰς οὐσιώδεις ἐννοίας τοῦ θέματος (τὰ κεντρικὰ σημεία).

δ) Νὰ ἐπαναλάβῃ πολλάκις τὸ μάθημα, ὥστε νὰ γίνῃ τελείως κάτοχος αὐτοῦ.

ε) Ὁρθότερον εἶναι, νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ θέμα καὶ εἰς ἄλλας ἡμέρας καὶ ὥρας (καλύτεραι αἱ πρῶται πρῶτα ὥραι).

(Συνεχίζεται)

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

«ΣΧΟΔΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ»

Εκυκλοφόρησε τελευταίως ένα έκλεκτο μηνιαίον περιοδικόν με διευθυντήν τὸν Ἐπιθεωρητὴν Δημ. Σχολείων Μαντινείας - Κυνουρίας κ. Ἰωάννην Γκρίλαν.

Με τὴν καλλιτεχνικὴν του ἐμφάνισιν, με τὴν ἐπιμελημένην ἐκτύπωσιν του καὶ με τὰς φιλοξενηθείσας εἰς τὰς σελίδας του θεωρητικὰς μελέτας καὶ ἐργασίας προληψιῶν τοῦ σχολικοῦ ἐπρόξενον ἀρίστην ἐντύπωσιν.

Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ περιοδικοῦ γράφει ὁ Διευθυντὴς τὸν εἰς τὸ ἴον τεύχος. «Ἐάν... ἡ ἐκδοσις ἐνὸς παιδαγωγικοῦ περιοδικοῦ εἰς τὴν πρωτεύουσαν θεραπευτὴ μίαν σπουδαίαν ἐκπαιδευτικὴν ἑλλειψιν, ἡ κυκλοφορία ὅμως ἐνὸς ἐκπαιδευτικοῦ περιοδικοῦ εἰς τὴν ἐπαρχίαν, τὸ ὅποιον οὐκ εἶναι ὁ φρεὺς τῶν συγχρόνων παιδαγωγικῶν, διδακτικῶν καὶ ψυχολογικῶν ἀντιλήψεων καὶ ὁ πραγματικὸς καὶ ἀδιάφεντος δείκτης τῆς ἐν αὐτῷ συντελουμένης σχολικῆς ἐργασίας καὶ τῶν προσπαθειῶν τῶν διαφόρων παρῳντων αὐτῆς πρὸς προώθησιν καὶ βελτίωσιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων, εἶναι ζήτημα ζωτικῆς ἀνάγκης. Τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ καὶ τῶν ἱκανῶν μέσων τῆς ἐπαρχίας, ἐρχόμεθα νὰ καλύρωμεν ἀπὸ σήμερον διὰ τὸν τεθέντων εἰς κυκλοφορίαν Σχολικὰ Χρονικὰ».

Ὁ σημαντικὸς διδάσκαλος ἔχει νοιώσει τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν καλυτέραν ἀπὸ πηγῆς ἀπόψεως ἐπιτυχίαν τοῦ ἰδιοῦ ἔργου του. Ἡ δημιουργικὴ πνοὴ τοιοῦτων περιοδικῶν ἐνθουσιάζει κάθε εκπαιδευτικόν.

Ὁ διευθυντὴς τ. κ. Γκρίλανς, ὅστις εἶχε τὴν ἰδέαν καὶ ἐκπομπήν το βραχὺ τῆς ἐκδόσεώς του εἶναι ἄξιος ἐκτίμησεως ἀπὸ ὅλον τὸν διδασκαλικὸν κόσμον.

II. Τζαβάρας

ΗΔ. ΗΛΙΑΣΚΟΥ «Use your English»

Τεύχη I, II

Κατὰ τὰ μεταπολεμικὰ ἔτη παρατηρεῖται εἰς τὴν χώραν μας μία ἄνευ προηγουμένου διάδοσις τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης ὀφειλουμένη, κυρίως, εἰς τὴν διευρύνσιν τῆς ἐπικοινωνίας τοῦ λαοῦ μας με τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς. Πολλὰ καὶ ποικιλόφυτα φροντιστήρια καὶ ἰνστιτούτα ἔχουν ἰδρυθῆ εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις, εἰς δὲ τὰ περισσότερα σχολεῖα, πρὸ πάντων τὰ ἰδιωτικά, ἡ Ἀγγλικὴ γλώσσα διδάσκεται ἐπίσημος.

Τὰ χρησιμοποιούμενα διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τούτου βιβλία εἶναι ποικίλα, ξένων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, συγγραφέων. Εἰς αὐτὰ ἤλθε νὰ προστεθῇ τελευταίως καὶ ἓν ἄκωμη. Εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ἡλιάσκου, Καθηγητοῦ εἰς τὸ Κολλέγιον Ἀθηνῶν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Use your English». Τοῦτο προορίζεται διὰ παιδιὰ πού διὰ πρώτην φοράν ἀσχολοῦνται με τὴν Ἀγγλικὴν γλώσσαν καὶ περιεχὲι εἰς τὰ δύο ἐκδοθέντα μέχρι σήμερον τεύχη τὸν ὅλην δὺο σχολικῶν ἐτῶν. Εἶναι θεμελιωμένον ἐπὶ τῶν νεωτέρων πορισμάτων τῆς γλωσσολογίας καὶ τῆς ψυχολογίας τοῦ μαθῆναι καὶ — τὸ κυριώτερον — ἔχει δοκιμασθῇ ὡς τα εὐχαιστήρια τῆς ἑλληνικῆς σχολικῆς πράξεως ἐπὶ πολλὰ ἔτη.

Ὁ συγγραφεὺς με τὸ βιβλίον του ἐπιδιώκει νὰ βοηθήσῃ τὰ παιδιὰ νὰ καταστῶν ἱκανὰ νὰ χρησιμοποιοῦν

τὴν Ἀγγλικὴν γλώσσαν ὄχι μόνον γραπτῶς, ἀλλὰ καὶ προφορικῶς, δηλ. ὄχι μόνον νὰ γράφουν ἀλλὰ καὶ νὰ ὁμιλοῦν Ἀγγλικά. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ δὲ τοῦτο ἀκολουθεῖ ὠρισμένας βασικὰς ἀρχάς.

Ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν εἶναι ὅτι οἱ μαθηταί, ἐπὶ τῇ βάσει εἰκότων ἢ καὶ πραγματικῶν ἀντικειμένων, ἀντιμεταπίθουν τὰ γλωσσικά στοιχεῖα ἐκάστου μαθήματος πρῶτον ἀκουστικῶς, με τὸ αὐτί, καὶ κατόπιν, ἀφοῦ γίνων κύριοι αὐτῶν διὰ τῆς μιμήσεως καὶ ἐπαναλήψεως, μεταβαίνουν εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς. Ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶναι πρᾶγματι ὀρθὴ καὶ σύμφωνος πρὸς τὴν φυσικὴν πορείαν ἐκμάθησεως τῆς μητρικῆς γλώσσης. Ἡ γλώσσα εἶναι πρῶτον ἀκουσμα καὶ κατόπιν ὄραμα. Τὸ μικρὸ παιδί μαθάνει πρῶτον νὰ ὁμιλῇ, διὰ τῆς μιμήσεως καὶ ἐπαναλήψεως, καὶ κατόπιν ἀποκτᾷ τὴν ἱκανότητα τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς. Καὶ ἀκόμη περισσότερον: Εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς γλώσσης κάθε λαοῦ ὁ προφορικὸς λόγος προηγείται τοῦ γραπτοῦ. Δικαίως, λοιπόν, ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ τὴν ἀρχὴν αὕτην ὡς κεντρικὴν τοῦ ἔργου του καὶ βασικὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ του, ὁ ὅποιος, ὡς ἐλέχθη, εἶναι νὰ καταστῶν ἱκανὰ τὰ παιδιὰ νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν γλώσσαν προφορικῶς καὶ γραπτῶς.

Ἄλλη ἀρχὴ ἐξ ἴσου σπουδαία εἶναι ὅτι αἱ νέαι λέξεις διδάσκονται πάντοτε μέσα εἰς τὰ φυσικά των πλαίσια, τὰς προτάσεις, καὶ δὲν ἀποσπῶνται ἀπὸ αὐτάς, δὲν παρέχονται μεμονωμένως. Τοιοῦτοτρόπος ἡ ἐκμάθησις τῆς γλώσσης καθίσταται φυσικὴ καὶ ἀβίαστος, ὅπως συμβαίνει καὶ με τὴν μητρικὴν γλώσσαν. Ἡ ξένη γλώσσα μαθάνεται διὰ τῆς χρήσεως καὶ καθίσταται ὄχι ἐπὶ πλέον μάθημα, ἀλλὰ ἐν μέσῳ ἐπικοινωνίας καὶ ἐκφράσεως τῶν παιδιῶν.

Ἡ ἔκτῃ τοῦ βιβλίου εἶναι εἰλημμένη ἀπὸ τὸν βίον τῶν ἑλληνοπαίδων καὶ ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὸν παραστατικὸν κόσμον καὶ τὰ διαφέροντα αὐτῶν. Ἐχει κατανεμηθῇ μεθοδικῶς, ὥστε τὰ παρεχόμενα εἰς ἕκαστον κεφάλαιον στοιχεῖα νὰ εἶναι ὀλίγα καὶ ἐπὶ πλέον νὰ ἐπαναλαμβάνονται κατὰ διαστήματα διὰ τὴν βαθυτέραν ἐμπεδωσίν των.

Τέλος αἱ ποικίλα ἀσκήσεις, ἐρωτηματικῆς κυρίως μορφῆς, αἱ ὅποιαι συνοδεύουν κάθε κεφάλαιον, αἱ σαφεῖς ὁδηγαὶ πρὸς τὸν διδάσκαλον, ὡς πρὸς τὴν ἀκολουθητέαν πορείαν ἐργασίας καθὼς καὶ ἡ ὠραία ἐκτύπωσις συγκαταλέγονται μετὰ τῶν ἀρετῶν τοῦ βιβλίου.

Τὸ βιβλίον, ὡς ἐλέχθη, προορίζεται διὰ τὰ ἑλληνοπούλα πού διὰ πρώτην φοράν ἀσχολοῦνται με τὴν Ἀγγλικὴν γλώσσαν καὶ ἀποσκοπεῖ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὰ στερεὰς τὰς βάσεις τῆς γλώσσης ταύτης. Ἀκριβῶς δὲ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ ἡ σπουδαιότης του καθίσταται μεγαλύτερα. Αἱ στερεαὶ βάσεις ἀποτελοῦν τὴν ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἀνέγερσιν καὶ ὁλοκλήρωσιν τοῦ γλωσσικοῦ οἰκοδομήματος, ὅπως καὶ οἰουδήποτε ἄλλου οἰκοδομήματος, ὅλκου ἢ πνευματικοῦ.

Κων. Γ. Δαλόπουλος

ΙΣΤΟΡΙΑ ΙΕΡ. ΜΟΝΗΣ ΠΡΟΥΣΙΩΤΙΣΣΗΣ

Δύο ἐπίλεκτοι Εὐρυτάνης ἐκπαιδευτικοί, ὁ Δημόλιος Ἀνδρέας Τσαπέρας καὶ ὁ φιλόλογος Γρηγόριος Νταβαρῖνος, ἐγραψαν μιὰ ἀξιοπρόσεκτὴ πνευματικὴ ἐργασία, τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Προυσιωτίσσης» πού ἐκκυκλοφόρησε τὸν περασμένον Αὐγουστο.

Τὴν ἱστορίαν αὕτη, πού εἶναι καλλιτεχνικὰ τυπωμένη

σε 312 μεγάλες σελίδες, σε έλλεικτό, χροτί και με καλλιτεχνικές εικόνες, την προλογίζον δύο έλλεικτοί πνευματικοί άνθρωποι, ο καθηγητής της Φιλοσοφίας του Δικαίου του Πανεπιστημίου Αθηνών και Πρωτοφίτης της Προεδρίας της Κυβερνήσεως κ. Κωνσταντίνος Τσάτσος και ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ναυπακτίας και Εδρυτανίας κ. Χριστόφορος.

Από τους προλόγους των δύο αυτών έλλεικτων πνευματικών ανθρώπων σταχυολογούμε τα ακόλουθα:

«... Η ζωή της Μονής του Προουσού εκφράζει έν συνόψει την ζωήν του Έθνους, τας δοκιμασίας του και τας εξάρσεις του. Είναι δι αυτό κατ' έξοχην διδακτική ή γνώσις αυτής» λέγει ο κ. Τσάτσος. Και συνεχίζει πάλι κάτω: «Δι' εκείνους πάλιν, οι οποίοι συνδέονται και γνωρίζουν την γοητείαν και τὸ μεγαλείον της Δυτικής Ρούμελης, ή ανάγνωσις του ποιήματος τούτου προσφέρει πολλὰς συγκινήσεις και ἀπολαύσεις επαναφέρει δέ εις την μνήμην πολλὰς εικόνας».

Και ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ναυπακτίας και Εδρυτανίας κ. Χριστόφορος, ο έπαινος και σεμνός Ίερώχης, που τόσο ένδιπνέεται να γίνουν εδρόματα γνωστού οι χριστιανικοί θησαυροί της περιφέρειας του, αισθάνεται ιδιαίτερη χαρά γιατί τὸ βιβλίο αυτό τοπόθηκε και λέγει: «... σπεύδωμεν, ὅπως ἀπὸ καρδίας Σὰς συγχαρώμεν διὰ την έν πᾶσιν ἐπιτυχίαν και πληρότητα του έργου σας τούτου, ὅπερ και έν ταῖς λεπτομερείαις ἀκόμη διαφωτίζει μίαν μέχρις ἡμῶν μεγάλην, υπερχίλιτη σχεδόν ἔως τώρα περίοδον της ἐκκλησιαστικῆς και ἔθνικῆς μας ἱστορίας, έντός της οποίας υπέροχον θέοιν καταλαμβάνει ή έν Προουσῷ της Εδρυτανίας της Ἀγιωτάτης ἡμῶν Μητροπολιτικῆς Περιφέρειας Ναυπακτίας και Εδρυτανίας εὐρισκομένης πάνσεπτος Προσιωτίσσης Θαυματουργῆς εἰκῶν της Παναγίας και ή δμῶννμος αυτής Ἱερά Μονή».

Και πραγματικά με εξαιρετική εὐαισθησία οι συγγραφείς, συνεκτινόνταν και σταζινόμασαν τὸ πλούσιο και πολύτιμο ιστορικό βιβλίο από πηγές αὐθεντικές και γνώσις, όπου ήταν διασπαρμένο.

Πρὸ ένδεκα αἰώνων ή βυζαντινὴ ἐταρίσαστο από τις εἰκονομαχίες και ή πάνσεπτη εἰκόνα της Θεοτόκου «διὰ θαύματος ἦλθεν ἐκ Προούσης Μικρῆς Ἀσίας» και ἐδιέλεξε τὸ ἐπιβλητικό σὲ μεγαλοπρεπεία και γραφικότητα ἄγριο ὄρεινὸ τοπίο του Πρωουσῷ, γιὰ μόνιμη διαμονή της, γιὰ ν' ἀποβῇ ἠρότετρα στα χρόνια της σκληριάς, ιτι θεῖα οἰκονομία!) φιλιανθρώπων και πνευματικὸ κέντρο, της Ρούμελης ποὺ ἐπύκνισε και διετήρησε ἀγνὰ και ἠμόλυντα τὴ γλώσσα, τὴ θρησκεία και τοῦ ἔθνους μας τὰ ἱδανικά!

Ἀπειρα τὰ θαύματα της Θεοτόκου, πλούσιοι οι καρποί της μεγάλης σχολῆς ἑλληνικῶν γραμμάτων Προουσῷ, σπουδαία ή χριστιανικὴ ἐπίδρασις της στοὺς σκλάβους, μεγάλη ή συμβολή της Μονῆς στὴν ἱστορία του 1821.

Ἐκεῖ ἔξι μῆνες νοσηλεύεται βαρύνῃ ἀρρώστως ο Καρτισκάκης τὸ 1821 και στὴν Ἱερά Εἰκόνα διαβάζει ο ἐπισκέπτης ἕνα τεκμήριον της εὐλαβείας ἐκείνου: «Η ἐπαγγύρωσις της εἰκόνης ἔγινε δι' ἐξόδων του γενναιοτάτου στρατηγῶν Γεωργίου Καρτισκάκη, χειρὶ δὲ Γεωργίου Καρανῖκα 1821».

Ἀκόμη δεν διαφύλαξε τὴν προσοχήν της σεργιανῶν και σεμπεριεργῶν από τὰς ἑκατοστὰς αἰῶνα βιβλίο χροτί γραφικῶν κωδικῶν. Παιδαγωγικὰ ἀπογεῖνα, ἡρωϊκά, τα σπιννν και ποικίλα βιβλία της βιβλιοθήκης της Μονῆς, κα-

θὸς και εἰκόνες και περιγραφές των κεμηλιῶν, τὰ ὁποῖα φυλάσσονται στὸ θησαυροφυλάκιο της Μονῆς.

Δεν λείπει ἀκόμα ἀπ' τὸ βιβλίο αὐτὸ οὔτε τὸ τουριστικό και τὸ λαογραφικό στοιχείο καθὼς και ή Ἱερά Ἀκολουθία της Θεοτόκου και ἔτσι τὰ τόσα του προσόντα τὸ καίσιστον πολύτιμο βιβλίο γιὰ κάθε ἑλληνικὴ βιβλιοθήκη.

Φ. Δ. Κολοβός

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν του καθηγητοῦ κ. Σ. Μ. Καλλιῶφα της Δεσποινίδος Φ. Ψαλίδα:

Ἐτέθη εἰς κυκλοφορίαν κατ' αὐτὰς ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν *Ἐπιστημονικαὶ ἐρευναι* βιβλίον, έν τῷ ὁποίῳ ἐκτίθενται ὑπὸ της ἐπιμελήτριας του ἐργαστηρίου της πειραματικῆς παιδαγωγικῆς του πανεπιστημίου Ἀθηνῶν δεσποινίδος Φ. Ψαλίδα αἱ γενικαὶ ἀρχαί, αἰτινες διέπουν τὸς έν τῷ ἐργαστηρίῳ τούτῳ διεξαχθείσας ἐπιστημονικὰς πειραματικὰς ἐρεῦνας ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν του καθηγητοῦ κ. Σ. Μ. Καλλιῶφα κατὰ τὴν ἐπταετίαν, καθ' ἣν οὗτος, καθηγητὴς ὢν της παιδαγωγικῆς, ἴμα δὲ και ἐπόπτης του πειραματικοῦ σχολείου, διηύθυνε και τὸ ἐργαστήριον πειραματικῆς παιδαγωγικῆς. Εἰς τὸ κυκλοφοροῦν ἄνωστοῦ διαιτον ἐπιστημονικὸν τούτο βιβλίον, περιγράφονται με πᾶσαν δυνατὴν σαφήντην νεώτατοι μέθοδοι ἐρεῖνης, ὁσον ἀναλυτικῶν κριτηρίων νοημοσύνης R. Meili, τὸ κριτήριον ἀναπτύξεως της H. Hetzel, ή μέθοδος των μύθων της L. Duss, τὸ συνειρματικὸν πείραμα του C. Jung, ή μέθοδος TAT (thematic Apperception test) του Muzkay και ἄλλαι.

Πολλοὺ λόγον και ἐξάρσεως ἄξιον εἶναι, ὅτι εἰς τὸ βιβλίον τούτο περιτίθενται και τινα πρωτόκολλα ἐξετάσεως, τὰ ὁποῖα ἔχουν συντάξει ή ἐπιμελήτρια του ἐργαστηρίου δεσποινὶς Φ. Ψαλίδα και οι βοηθοὶ δεσποινὶς Μ. Τανεζιῶκη και κ. I. Μιχαηλινῶνης, δι' ὧν διευκρινίζονται ἀκριστά και έν τῇ ἐφαρμογῇ τὰ κατὰ τὴν χρῆσιν των κριτηρίων και δι' ὧν ὁσάδεως ἀποδεικνύεται ή μεγάλη ἄξια και σπουδαιότης των, ἂν γίνεται εὐμέθοδος χρῆσις τούτων ὑπὸ πεπειραμένων ἐρευνητῶν, οἵτινες ἔχουσι τὴν ἱκανότητα νὰ διαγινώσκουσιν ἀρκούντως τὸν ἐξεταζόμενον και νὰ δίδουν ὁρθὰς συμβουλὰς εἰς γονεῖς και κηδεμόνας.

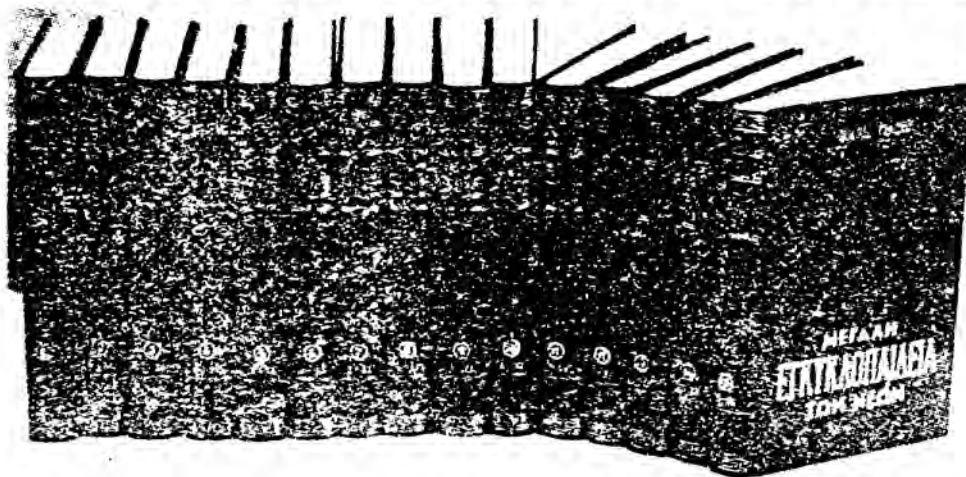
Ἡ ἀνύγνωσις και μετὰ προσοχῆς μελέτη του βιβλίου τούτου πεῖθει περὶ της ἄξιας και σοβαρότητος της ψυχολογικῆς ἐργασίας, ἥτις έν συνεχεῖα πρὸς τὴν ἀγαθὴν παράδοσιν του ὑπὸ του νῦν ὁμοτίμου πανεπιστημιακοῦ καθηγητοῦ και ἀκαδημαϊκοῦ, κ. Νικ. Ἐξαρχοπούλου ἰδρυθέντος ἐργαστηρίου, συνετελεῖτο έν αὐτῷ κατὰ τὰ ἔτη 1949-1956, παρὶ τὰ *δμολογουμένως πενινερά μέσα*, τὰ ὁποῖα διαθέτει τὸ ἐργαστήριον.

Ἰδιαίτερος θέλουσιν ἐκτιμῆσαι τὴν συμβολήν, τὴν ὁποίαν παρέχει εἰς σοβαρὰς ἐπιστημονικὰς ψυχολογικὰς ἐρεῖνας τὸ βιβλίον τούτο, οι μετεκπαιδευθέντες και νῦν μετεκπαιδευόμενοι έν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν δημοδιδάσκαλοι, οἵτινες ἔλαβον πείραν των περὶ ὧν ο λόγος κριτηρίων, ἀλλὰ και τὰς ἐκπαιδευτικὰς, ὁ της *στοιχειώδους* δ' ἐτι περισσότερον, τὰ μάλιστα θέλει ὠφεληθῇ ἐκ της μελέτης της ψυχολογικῆς περισπουδάστου αὐτῆς ἐργασίας του ἐργαστηρίου πειραματικῆς παιδαγωγικῆς.

Γ. Δ. Παπαφωτίου

(ἀποστέλλονται εἰς τοὺς ἱερῶντες τὴν ἀξίαν των, ἐλευθεροῦντες ἑσδων).

ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ ΜΕΓΑΛΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

(Τόμοι 15 — Γλώσσα Δημοτική — Χαρτί πολυτελείας — Σελ. 7.000)

*Εγκυκλοφόρησαν οι ~~έξι πρώτοι τόμοι. Τα Χριστούγεννα του 1958 θα παραδοθούν ολόκληρον τό έργον.~~

Κατόπιν παρακλήσεων πολλών ~~αρχιτεκτονικών, συνόρων και συντακτικών~~ της Μ.Ε.Ν. αποφασίσαιμε και αύξησαμε τούς τόμους του έργου από 10 εις 14 ~~τόμους, ώστε μαζί με τόν εγκεκριμένον~~ τόμον ΕΛΛΑΣ, ολόκληρον τό έργον νά αποτελεσθή από 15 τόμους τούς κάτωθι :

Τόμος Πρώτος	(1ος)	περιέχει	τά αλφαβητικά ψηφία	A—Αε
» Δεύτερος	(2ος)	» » »	» » »	Αε—Αι
» Τρίτος	(3ος)	» » »	» » »	Αι—Αν
» Τέτατος	(4ος)	» » »	» » »	Αν—Αω
» Πέμπτος	(5ος)	» » »	» » »	Β—Γα
» Έκτος	(6ος)	» » »	» » »	Γα—Δ
» Έβδομος	(7ος)	» » »	» » »	Ε—Ζ·Η·Θ
» Όγδοος	(8ος)	» » »	» » »	Ι—Κ
» Ένατος	(9ος)	» » »	» » »	Λ—Μ
» Δέκατος	(10ος)	» » »	» » »	Ν·Ξ·Ο·Πα
» Ένδεκατος	(11ος)	» » »	» » »	Πα—ΠΡ
» Δωδέκατος	(12ος)	» » »	» » »	Πρ—Ρ
» Δέκατος τρίτος	(13ος)	» » »	» » »	Σ—Τ
» Δέκατος τέταρτος	(14ος)	» » »	» » »	Υ·Φ·Χ·Ψ·Ω
» Δέκατος πέμπτος	(15ος)	» » »	» » »	ΕΛΛΑΣ

Πεντακόσιοι παιδαγωγοί, λογοτέχνες και επιστήμονες συνεργάζονται στη μνημειώδη έκδοση της Μ.Ε.Ν. πού τιμά τα ελληνικά γράμματα και την Παιδεία μας και είναι ή μοναδική Πηγή Γνώσεων για κάθε Δάσκαλο, γονέα, μαθητή, σπουδαστή, νέο και νέα.

ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΥΚΟΛΙΕΣ ΠΛΗΡΩΜΗΣ

για νά αποκτήσουν όλα τα σχολεία και όλα τα ελληνόπουλα τό μοναδικό και μνημειώδες έργον χρυσόδετον, με μην. δόσεις.

ΠΡΟ·Υ·ΠΟΛΟΓΙΣΘΕΙΣΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΗΣ Μ.Ε.Ν. Δραχ. 2.250

*Ητοι 15 χρυσόδετοι τόμοι πρὸς 150 δραχ. ἑκαστος.

ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΜΕ ΕΚΠΤΩΣΗ 20% Δραχ. 1.800

*Ητοι 15 χρυσόδετοι τόμοι πρὸς δρχ. 120 ἑκαστος. Προκαταβολή δρχ. 300 και τὸ ὑπόλοιπο εις 15 μην. δόσεις τῶν 100 δρχ.

ΜΕΤΡΗΤΟΙΣ ΟΛΟΚΛΗΡΟΝ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΧΡΥΣΟΔΕΤΟΝ δρχ. 1500

*Ητοι 15 τόμοι πρὸς δρχ. 100 ἑκαστος. Δηλαδή, ὅσοι ἔχουν τὴν οἰκονομικὴ εὐχέρεια και προκαταβάλουν ἐξάπαξ τὸ ποσὸν τῶν 1500 δρχ. κερδίζουν ἐπὶ μὲν τῆς μελλοντικῆς ἀξίας τοῦ έργου δρχ. 750, (40%) ἐπὶ δὲ τῆς σημερινῆς τιμῆς τοῦ δρχ. 300 (20% περίπου).

Διδάσκαλοι — Γονεῖς — Μαθηταὶ — Σπουδασταὶ

Σπεύσατε νά ἐγγραφῆτε συνδρομηταὶ στή Μ.Ε.Ν. και νά παραλάβετε τούς έξι πρώτους τόμους.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

ΑΘΗΝΑΙ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37 — ΤΗΛ. 58.417

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ

ΒΗΜΑ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ
ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ:	Τὸ Ἀναλυτικὸν Πρόγραμμα σελ.	1
Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗ:	Τεχνικὴ καὶ Γεν. Ἐκπαίδευσις	2
Π. ΚΟΡΟΝΤΖΗ:	Παιδαγωγικὸ εἶδωλον	4
Σ. ΚΑΛΑΓΙΑΦΑ:	Περὶ τῆς ἀξίας τῶν τυπολογικῶν διδασκαλιῶν Kretschmer καὶ Jung	5
Κ. ΚΙΤΣΟΥ:	Ἡ τεχνικὴ τῆς διδασκαλίας τῆς πρώτης ἀριθμήσεως	10
Γ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ:	Ἀναδιοργάνωσις τῆς Ἐκπαίδευσως	12
Σ. Α. Θ. ΦΑΣΣΑ:	Ἡ κακοδαιμονία τῶν νηπιαγωγείων μας	18
Γ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ:	Ἐπαναλήψεις	21
Ε. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ:	Ἀνάγκη ἀγάπης ἀλλοτρίας καὶ τιμωρίας	22
ΔΡΑΚΟΥΛΗ ΛΑΔΗ:	Δημοσία καὶ ἰδιωτικὴ ἐκπαίδευσις	24
Α. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ:	Ἀνάγκη πολλῶν καὶ καλῶν νηπιαγωγείων	26
ΓΕΩΡ. ΞΥΔΗ:	Γαβριέλλα Μισοράλ	28
ΕΛ. ΔΑΦΕΡΜΟΥ:	Παιχνίδι καὶ Μελέτη	29
ΒΙΒΑΙΟΚΡΙΣΙΑ:	Σχολικὰ Χρονικά.	31
	Use your English	31
	Ἱστορία Ἱερ. Μονῆς Προουσιωτίσσης	31
	Ἐπιστημονικαὶ Ἐρευναι	31

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ - ΕΚΔΟΤΗΣ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

Διοικητικόν Συμβούλιον

ΗΛΙΑΣ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ	<i>Πρόεδρος</i>
ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ	<i>Ἀντιπρόεδρος</i>
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΠΟΤΙΝΗΣ	<i>Γεν. Γραμματεὺς</i>
ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΤΑΜΑΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ	<i>Ταμίας</i>
ΠΕΤΡΟΣ ΤΖΑΒΑΡΑΣ	<i>Εἰδ. Γραμματεὺς</i>
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΚΩΛΙΚΗΣ	<i>Μέλος</i>
ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΚΑΛΛΙΤΣΑΡΗΣ	